

له بلاو كراوه كانی مائپهړی بههشت

چونیتی

رؤژووی پیغه مبهړ صلی الله علیه و آله

له ره مه زان دا

نوسینی :

سلیم الهاللی و علی حسن علی عبد الحمید

وهرگیړانی

ماموستا عدنان بارام

مائپهړی بههشت

ba8.org

مائپهړنکی ئیسلامی زانستی په روه ردیپه یه و له پینناو بلاو كړدنه وهی نه و ئیسلامیه كه سه له فی
صانح - پیغه مبهړی خوا (صلی الله علیه وسلم) و هاو د لانی (رضی الله عنهم) له سهری بوون -
وه سهر به هیچ گروپ و لایه نیکی حیزبی نیه.

مائپەرى بەھەشت

ئەو كىتەب و بابەت و لىكۆئىنەۋە شەرىئەتە ۋە دەپنە ھۆى:

۱. شارەزاكردى موسولمانان و پەرۋەردە كرنىان لەسەر رىگا راستەكەى ئىسلام، ئەمەش دەستەبەر دەبى بە گەپانەۋە بۇ پەپرەۋە رەسەنەكەى ئىسلام، كە برىتى يە لە قورئان و سوننەت، بە تىگەشتنى پىشىن و پىشەۋايانى ئوممەت.

۲. پاك كرنەۋەى بىروبەۋەر و رەۋشتى موسولمانان، لە دياردەكانى شىرك و كوفر و تاوان.

۳. پالاۋتن و تەصفىە كرنى ئاينى ئىسلام لە بىدعە و بۆچونە داھىنراۋەكان.

۴. وربا كرنەۋەى موسولمانان لە شوپنەۋارى خراپى رىۋايەتە لاۋاز و ھەلبەستراۋەكان.

۵. پتە و كرنى براپەتى يەكى راستەقىنە لەسەر بناغە فراۋانە جىگىرەكەى ئىسلام و نەھىشتن و كەمكرنەۋەى دەمارگىرى مەزھەبى و حىزبى.

ئامانجىمان:

ئاشناكردى كۆمەلگايە لە ئىسلامى رەسەن و دروستكردى تاك و كۆيەتى بۇ تىگەشتن لە سەرچاۋەكانى كە برىتىن لە قورئانى پىرۆز و سوننەتى صەحىح و ئاشكراكلدى ئەو شتانەى كە نامۆن بە ئىسلام و خراۋنەتە نىۋىيەۋە بە چەندىن دەستەۋازەى دەنگ و رەنگ و نوسراۋى لە بۋارەكانى بىروبەۋەر و رەۋشت و ئاكار و پەرۋەردە و زانست و پزىشكى و گەشەى كۆمەلايەتى.

خودايە داۋات ئى دەكەين دامەزراۋمان بكەيت ، وتەۋفىقمان بەدەيت بۇ ھەر كار وگۇقتارىكى جوان وچاك بەو شىۋەيەبى كەخۆت لىي رازىت.

ستافى مائپەرى بەھەشت

پیشه کی وه رگیر :

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ ... وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ... وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ .

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴾ [آل عمران : ١٠٢].

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴾ [النساء : ١].

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴾ [الأحزاب : ٧٠].

أَمَّا بَعْدُ : فَإِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ ﷺ وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا وَكُلَّ مُحَدَّثَةٍ بِدْعَةٍ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ وَكُلَّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ .

ئەم ووتارەى سەرۆه ناسراوه به (**خطبة الحاجة**) ^(١) پیغمبهری خوا ﷺ له سەرەتای هەموو ووتار و ئامۆژگاری و دەرسەکانیدا دەخویندەوه ، و هاوێڵە بەرپێزەکانیشی فێر دەکرد - هەرۆک چۆن سورەتێک له سورەتەکانی قورئانی فێر دەکردن - کە ئەم ووتارە له هەموو بواریکدا بخویننەوه ، ئەم بایەخ دانەش له پیغمبهری خواوه ﷺ ، بەلگەیه له سەرگرنگی ، و گەرەى ئەم ووتارە .

چونکە ئەگەر ورد بینەوه له ناوه پۆکی ئەم ووتارە ، دەبینین هەموو بنەماکانی بیروباروهری ئاینی ئیسلامی تییدا کۆبووئەوه ، بەلام ئەوهی کە دەمەوێت لێرەدا تیشکی بخەمەسەر ، برگەى کۆتای ووتەکەیه ، کە پیغمبهری خوا ﷺ تیایدا فرمویەتی : ((فَإِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ وَحَيْرُ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ ﷺ وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا وَكُلُّ مُحَدَّثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ)) .

واتە : چاکترین گوفتار و کەلام ، گوفتار و کەلامی خوايه ، وه باشترین پێچکە و پێباز و ئاکاریش ، پێچکە و پێباز و ئاکارەکانی **محمد** ﷺ وه

(١) هذه الخطبة تسمى : خطبة الحاجة ، وهي التي كان رسول الله ﷺ يفتتح بها جميع خطبه ، ومحاضراته ، ودروسه ، ويعلمها أصحابه ﷺ ، وقد جمع جميع رواياتها ، وألفاظها العلامة الشيخ محمد ناصر الدين الألباني - رحمه الله . في رسالة صغيرة في حجمها ، كبيرة في فائدتها ، بعنوان : (**خطبة الحاجة**) ، فمن أراد الاستزادة فليرجع إليها .

خراپترین داهینراویش ئەو داهینراوانەن کە خراونەتە سەر ئایین ، و هەموو داهینراویکیش لە ئاییندا بیدعە یە ، و هەموو بیدعە یە کیش گومراییە ، و هەموو گومراییە کیش لە گەڵ خاوەنە کەیدا لە ئاگری دۆزەخدا یە خوا ی پەروەردگار پەنامان بەدات لە ئاگری دۆزەخ .

لە مەو و ئەو تێدەگەین کە بانگەشە کردن بۆ قورئانی پیروز و سوننەتەکانی پیغه مبهری نازدارمان ﷺ ، و ئاگادار کردنەو و وریا کردنەو و موسلمانان لە بیدعە و داهینراوەکان لە ئاییندا ، ئەرکی سەرشارنی هەموو ئەو کەسانە یە کە دەڵێن : ((أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمداً رسول الله)) ، چونکە بڕگە ی یە کە می ئەم ووتە یە کە : ((لا إله إلا الله)) ه ئەو لە سەر موسلمان پیویست دەکات کە تەنها ﷻ ی مەبەست بێت لە هەموو پەرستش و گوشتار و کردارەکانیدا ، و هیچ هاوبەش و هاوێک بۆ ﷻ ئەنجام نەدات ، و تەنها چاوەڕوانی پاداشتی ﷻ بێت ، وە بڕگە ی دوو هەم کە ((محمد رسول الله)) یە ئەو هیان لە سەر پیویست دەکات کە : شوێنکەوتە و گوێڕایەلی هیچ کەسێک نەبن جگە لە پەرسول ﷻ نەبێت ، لە گەڵ بەراست زانین ، و گوێڕایەلی کردن لە هەموو فرمانەکانی ﷻ ، لە گەڵ دوور کەوتنەو لە هەموو ئەو گوشتار و کردار و شتانی کە قەدەغە و سەرزەنشست کراون لە ئاییندا ، و نەکردنی هیچ جوۆرە عیبادهت ، و پەرستنیکیش بۆ

خوای په روهر دگار ته نها به شهریهت و سوننه ته کانی ئه و پیغه مبهره
خوشه ویسته نه بیټ ﷺ .

ئهمه ش پیویستی به ئه نجام دانی دوو ئه رکی زور گرنګ و گه وره :

یه که م : پالاوتنی (التصفية) .

دووهم : په روهر ده (التزیه) .

واته : **پالاوتن و لابر دنی** ه موو پوخله وات خلته کانی شیرک و کوفر و
بیدعه و تاوان و فهرمووده (ضعیف) بی بنهوا ، و پوچه له کان ، ئه و
بوچوونانه ی که به هوپانه وه هاتوته کایه وه له ناو دل و می شک و گوftar و
کرداری خه لک و ئه و نووسراوانه ی که ده که ونه بهر دهستی موسلمانان .

پاشان **په روهر ده کردنی** موسلمانان له سهر ئه و ئایینه پالاوته کراوه ، به
تایبته به پینمایه کانی قورئانی پیروزو سوننه ته صهیحه کانی پیغه مبهری
خوا ﷺ ، بو ئه نجام دانی ئه م دوو ئه رکه زور گرنګ و گه وره یه ، وه ک خوای
پایه بهر ز ده فهرموویت : ﴿ هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ
آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴾
[الجمعة : ۲] .

واته : خوای په روهر دگار بو کومه لگای نه خوینده وارن - واته : زورینه
نه خوینده وار - پیغه مبهریکی په وانه کردووه ، بو ئه وهی قورئانیان به سهر دا

بخوینئ و پاکیان بکاته وه و قورئان و سوننه تیشیان فیربکات ، هه رچه نده له پیښدا له گومرپایه کی ئاشکرادا بوون .

خوای پهروهردگار سه بارهت به بانگه شه و بانگه واز کردن بو ئایین
 فهرموویه تی : ﴿ وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾ [فصلت : ۳۳] ، واته : ووته و گوفتاری کی باشتر و پاوا تره ،
 و درووستره له ووتهی که سیك که بانگه شه کار بیئت بو لای خوای پهروهردگار
 و کرداری چاکه یش ئه نجام بدات و بلئیت من له موسولمانانم .

جا ئه گهر بانگه شه بو ئایین پیروژترین ووته و گوڤار بیئت و کرداری
 پیغه مبه رانی خواش بیئت ئه بی ئه وه مان له یاد نه چی ئه م بانگه شه یه ئه بیئت
 له سه ر بنه وای زانست و چاورشوشنی ئه نجام بدریئت ، بویه خوای گه وره
 فهرموویه تی : ﴿ قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾ [یوسف : ۱۰۸] ، واته : ئه ی پیغه مبه ر
 ﷺ به ئومه ته که ت رابگه یه نه و بلئ : ئه مه یه پیگه و پیبازی من (پیگای
 راست / الصراط المستقیم) ، وه بانگه شه ده که م بو لای خوای پهروهردگار
 له سه ر چاورپوشنی (واته : زانستی شه رعی) ، من وئه وانه ش که شوینکه و ته ی
 منن ، وه پاکی و بیگه ردی بو خوا ، ومنیش له موشریک و هاوبه ش برپارده ران
 نیم .

لەم پوانگەيە و بۆ زیاتر ئاشناکردنی موسڵمانان بە (چۆنیەتی رۆژووی پيغەمبەرى خوا ﷺ لە رمەزان دا) و ناساندنی خەلکی بە هەندیک ووتە و کرداری بیدعە و داهینراو لەم پەرستەشدا (رۆژوو گرتن) ، و زیاتر دەولەمەند کردنی کتیبخانەى کوردی بە و کتیبانە کە (رپڭای راست) بە خەلک دەناسینن و زیاتر سود بە موسڵمانان دەگەیهنن ، هەستاین بە وەرگێرانی ئەم کتیبە بە نرخە (صفة صوم النبي ﷺ في رمضان) ، بۆ سەر زمانی کوردی پەسەن ، داواکارین لە پەروەردگاری مەربانمان لە تەرازووی چاکەکاری نووسەرەن و وەرگێر و پێداچووان و ئەوانەشدا بیّت کە پۆلیان هەبوو لە بلالو کردنەویدا ، خواش پاداشتی چاکەکاران ون ناکات .

وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

وصلی الله تعالی و سلم علی محمد وعلی اله وصحبہ اجمعین .

وەرگێر :

٢٥ / شەعبان / ١٤٢٤ هـ

کەلار

پیشه کی نوسه ران :

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ .
وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ .
أَمَّا بَعْدُ :

برای خوینهر : خوی په روهردگار له گه له یه کدا کومان کاته وه له سهر خوشه ویستی خوی و شوینکه وتنی پیغه مبهره کی ﷺ له م په رتوکه دا بومان دهرده که ویت پوژوو چ پله و پایه یه کی له ئیسلامدا هیه و ، چ ئه جر و پاداشتیك بۆ ئه و که سانه ده بی که به پوژوو ده بن ته نها له بهر په زامه نندی خوی په روهردگار ، زیاد و که می ئه و پاداشته ش به پیی دور و نزیکي پوژوه که ت ده بی له سونه ته کانی پیغه مبهره وه ﷺ هه روه کو سه روه ری کورانی ئاده م محمد ﷺ فه رمووی : " رَبِّ صَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إِلَّا الْجُوعُ وَالْعَطَشُ " (۲) واته : په نگه پوژوانی واهه بی جگه له برسیتی و تینویتی هیچی تری بۆ نه مینیتته وه له پوژووه کی .

(۲) رواه ابن ماجه : (۵۳۹ / ۱) ، والدارمی : (۲ / ۲۱۱) ، وأحمد : (۲ / ۴۴۱ ، ۳۷۳) ، والبيهقي : (۴ / ۲۷۰) من طريق سعد المقرئ عن أبي هريرة ، وسنده صحيح .

بۆيە واپىيىست دەكات چۆنىەتى پۇژووى پيغەمبەر ﷺ بزانين (۳) ،
لەگەل ھەموو ئەو ئاداب وزىكرانەى كە تىيدايە ... پاشان گۆپىنى ئەو زانىنە
بۆ كىردەو ھە كاتى بە پۇژوو بونماندا .

جا بە باشمان زانى لەبەر ئەو ھى زانىنى ئەو شتانه بە شيۆەيەكى تەواو
كارىكى ئاسان نىە لەسەر زۆربەى خەلک ، پەرتوكىك دابىنن ئەو ھى كە لە
تواناماندا بىت و تايىت بى بە چۆنىەتى پۇژووى پيغەمبەر ﷺ لە رەمەزاندا
كۆ بكەينەو ھە . بۆ بە ھەرمەند بوونى ھەموو ئەو موسولمان و برودارانەى كە
ووتە وكىردەو ھىيان پيش ووتەى خوائ پەرەردگار و پيغەمبەرەكەى ﷺ
ناخن .

ئەمە و پاش تىپوانين بۆ ئەو ئايەت و فەرموودە (صحيح) انەى كە
دەربارەى پۇژوو ھاتوون ، بۆمان دەرکەوت كە پۇژوو دوو جورە :

۱ - پۇژووى فەرز .

۲ - پۇژووى سوننەت .

پاشان دوائ پشت بەستن بە خوائ پەرەردگار و داوائ يارمەتى لى
كىردنى پامان كەوتە سەر ئەو ھى نوسىنەكەمان لەسەر پۇژووى فەرز بىت ،
چونكە موسولمان لە خوائ پەرەردگار نزيك نابىتەو بە شتىك باشتر بىت

(۳) لە ناخ و پوالەتیشدا ، چونكە ئەو ھى دەرەكەوئەت لەسەر ئەندامەكان نیشانەو بەلگەن لەسەر ئەو ھى كە
لە دل دايە .

لەو شتانی که له سه‌ری فه‌رز کراون ، هه‌روه‌کو له‌و فه‌رمووده‌دا هاتوو ه که باسی ئه‌ولیا و دۆستانی خوای په‌روه‌ردگار ده‌کات و ئیمامی (البخاری) یش له (صحیح) ه کهیدا ده‌یگێڕێته‌وه (٤) .

خوێنه‌ری به‌رێز : ئه‌وه‌ش بزانه هه‌لگوازیی بیروچکه‌ی پیکه‌ستی په‌رتۆکه‌که و به‌شه‌کانی به‌ پێی ئه‌و قوناغانه‌یه که رۆژووی پێدا تیپه‌ری بووه ، پاشان له به‌دوای یه‌کدا هاتنی کرده‌وه و پووداوه‌کانی ئه‌م په‌رسته‌یه .

خوێنه‌ری به‌رێز : ئه‌وه‌ی به‌رچاوانت ده‌که‌وێت ئه‌گه‌ر چاکه‌کاری و پاست بوو ، ئه‌وه له‌خوای په‌روه‌ردگار هه‌یه ، به‌لام ئه‌گه‌ر هه‌له‌شت به‌ر چاوان که‌وت ئه‌وا له ئیمه و شه‌یتانه‌وه‌یه ، ئیمه‌ش له ژیا و پاش مردنیشمان لی ی بی به‌رین ، و داواکاریشمان له‌ خوای په‌روه‌ردگار یارمه‌تی ده‌رو پێنیشاندهریشمان بێت له‌ووته و کرداریشدا ، هه‌ر ئه‌ویشه بیسه‌ری په‌ها ، و ته‌نها وه‌لامده‌ری به‌نده‌کانیه‌تی .

فی‌رخوا‌زانی زانستی شه‌رعی

سلیم هیلالی و علی حسن علی عبد الحمید

٢٥ ی ڕه‌مه‌زانی خێر و چاکه ١٤٠٣ هـ

(٤) مه‌به‌ستی نوسه‌ران له فه‌رمووده‌ی ئیمامی (البخاری) ئه‌و فه‌رموده‌یه که (أبوهريرة) له پیغمبەری خواوه ﷺ ده‌یگێڕته‌وه که فه‌رمویه‌تی : " إن الله تعالى قال : من عادى لي وليا فقد آذنته بالحرب ، وما تقرب إلي عبدي بشيء أحب إلي مما افترضته عليه ، ... " الحدیث ، أخرجه البخاري رقم : (٦٥٠٢) - وه‌رگێر - .

چاکه کانی پوژوو :

چهنده ما ئایه تی پون و ئاشکرای قورئانی پیرۆز هاتوون ، هانی پوژوو گرتن دهندهن وه کو هوکارێک بۆ نزیک بوونه وه له خوای بالادهست و به توانا ، له گه ل ئاماژه کردن بۆ چاکه کانی ئهم په رستنه ، وه کو : ﴿ إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴾ [الأحزاب : ٣٥].

واته : خوای په روه ردگار ... ، وه بۆ پوژووانی پیاوان و ئافره تان ... لیخۆشبوون و پاداشتیکی گه وره ی بۆ ئاماده کردون .

یان فه رموویه تی : ﴿ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ [البقرة : ١٨٤] ، واته : بیگومان پوژوو گرتن چاکتره بۆتان ئه گه ر به و کاره بزانی .

هه روه ها پیغمه مبهر ﷺ له فه رمووده کانیدا ئه وه ی بۆ پون کردووینه ته وه که : پوژوو قه لایه به رامبه ر ئاره زوو ه کانی ، وه پارێزه ریشه له ئاگری دۆزه خ ، و خوای گه وره ش ده رگایه کی له ده رگا کانی به هه شتی تایبه ت کردوو به پوژوانانه وه ، و پوژوو گرتن نه فس ده گرێته وه له تاوان و ئه وانیه ی ئاره زووی ده کات ، تا ئه بیته ده روونیکی ئارام و خوگر ، هه روه ها ئه و پاداشته زۆر

چاكانه ی كه سه بارهت به پوژووانان هاتوو ، له فهرموده (صحیح) ه كاندا به ئاشكراترین شیوه ئاماژه ی بۆ كراوه .

۱- پوژوو پارێزه ره :

پیغمبهری خوا ﷺ فهرمان دهكات بهو كهسانه ی كه ئاره زووی ژن هینانیا ن لا به هیژه و توانای ژن هینانیا نیه ، فهرمانیا ن پێ دهكات به پوژوو گرتن و كردوویه تی به سه ر كوت كه ری ئه و ئاره زووانه ، چونكه توانای ئه ندامه كان كۆت دهكات له ناردنیا ن و ئه ندامه كان ئارام دهكات و هه موو هیژیک جله و دهكات له سه ر كه شی . ئه وهش سه لمینراوه كه پوژوو کاریگه ریه کی سه ر سووپ هینهری هه یه بۆ پاراستنی ئه ندامه كانی له ش و هیژه دهرونیه كان .

له بهر هه موو ئه مانه پیغمبهر ﷺ فهرموویه تی : " یا مشعر الشباب مَن استطاعَ منكم الباءةَ ^(۵) فَلْيَتَزَوَّجْ ، فَإِنَّهُ أَغْضُ لِلْبَصْرِ ، وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ ، فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ ، فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ " ^(۶).

واته : ئه ی كۆمه لی لاوان هه ریه كێك له ئیوه توانای ژن هینانی هه بوو با ژن بهیئیت ، چونكه زیاتر چاو ده پارێژیت له بینینی ناڕه وا ، و پارێزه ریشه

(۵) الباءة : بریتیه له هه موو جۆهر توانایه ك بۆ ژن هینان .

(۶) أخرجه البخاري : (۴ / ۱۰۶) رقم : (۱۹۰۵) ومسلم رقم : (۱۴۰۰) عن ابن مسعود .

له كه و تنه داوین پیسیه وه ، ئه وه ش توانای ژن هیانی نه بوو ، با په نا بهرینه بهر پوژوو گرتن ، چونكه سه ركوت كه ره وه ی ئاره زووه كانه .

نہی موسلمانى به ريز :

پیغمبرِ مہربانی ﷺ نے وہ شی ٹاشکرا کردوہ کہ : " حَقَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ ، وَحَقَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ " .

واته : به هشت پهرښ كراوه به و كړده وانی كه ئاره زووت لى ى نيه ، كه چى دوزخ پهرښ كراوه به ئاره زووه كان ، جا ئه گهر بوټ ئاشكرا بوو كه پوڅوو ئاره زووه كان سه ركوت ده كات و تونديه كانى ده شكينى ، هر ئاره زووه كان يشه نزىكت ده كاته وه له ئاگرى دوزخ ، پوڅووش پيگره له وهى كه پوڅوان بپواته ئاگرى دوزخ ، بويه له فهرموده كان به راشكاوى ده بينين ئاماژه به وه ده كړيټ كه پوڅوو قه لا و پاريزره له ئاگرى دوزخ موسولمان خوى پي ټه پاريزټ له و ئاگره .

پیغمبر ﷺ دہ رمویت : " مَا مِنْ عَبْدٍ يَصُومُ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِلَّا بَاعَدَ اللَّهُ بِذَلِكَ وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ سَبْعِينَ خَرِيفًا " (۷).

(٧) أخرجه البخاري : (٦ / ٣٥) رقم : (٢٨٤٠) ومسلم رقم : (١١٥٣) عن أبي سعيد الخدري ، واللفظ لمسلم ، وقوله : " سبعين خريفاً " ، ، أى : مسيرة سبعين عاما . قاله الحافظ في (الفتح) : (٦ / ٤٨) .

واته : هەر به‌نده‌یه‌ک له به‌نده‌کانی خوا پوژتیک به پوژوو بیئت له پیناوی خوای په‌روه‌ردگار ، ئیلا به هویه‌وه خوای په‌روه‌ردگار پوومه‌تی له ئاگری دۆزه‌خ (٧٠) هه‌فتا پایز (واته : سال) دوور ده‌خاته‌وه .

یان ده‌فه‌رموویت : " الصَّيَّامُ جُنَّةٌ يَسْتَجِنُ بِهَا الْعَبْدُ مِنَ النَّارِ " ^(٨) ، واته : پوژوو پارێزه‌ره به‌نده‌ی موسولمان خوای پی ده‌پاریزیت له ئاگری دۆزه‌خ . وه ده‌فه‌رموویت : " مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ، جَعَلَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّارِ خَنْدَقًا كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ " ^(٩) .

واته : هەر که‌سیک پوژتیک به پوژوو بیئت له پیناوی خوادا ، خوای په‌روه‌ردگار به‌و کاره‌ی دۆلتیک له نیوان ئهو و ئاگریدا دروست ده‌کات ، دووری نیوانیان وه‌کو دووری نیوان ئاسمان و زه‌وی ده‌بیئت .

هه‌ندی له زانایان بۆچونیان وایه ئهم فه‌رمودانه که باس کران ده‌رباره‌ی چاکه‌ی پوژوو ، تایبه‌تن به کاتی جهاد و تیکۆشان له پیناوی خوادا ، به‌لام ئه‌وه‌ی ئاشکرایه پوژوو ئه‌گه‌ر ته‌نها له پیناوی خوادا بیئت و به‌پیی ئهو

(٨) أخرجه أحمد : (٢٩٦ / ٣) عن جابر ، وأحمد : (٢٢ / ٤) عن عثمان بن أبي العاص ، وهو حديث صحيح .

(٩) أخرجه الترمذي : (١٦٢٤) من حديث أبي أمامة ، وفي سنده لين ، والواليد بن جميل : صدوق يخطيء لكنه توبع ، فأخرجه الطبراني في (الكبير) : (٨ / ٢٦٠ ، ٢٧٤ ، ٢٨٠) من طريقين عن القاسم عن أبي أمامة ، وفي الباب عن أبي الدرداء : أخرجه الطبراني في (الصغير) : (١ / ٢٧٣) وفيه ضعف . والحديث صحيح .

پونکردنه وانه بێت كه پيغه مبهري خوا ﷺ فەرموويه تي ئەوا له پيئاوي
خوادايه با له و كاته شدا نه بێت .

۲- پۆژوو پۆژوووان دهخاته بهههشتهوه :

ئەي بهندهي گوي پايه ل : خواي پهروهردگار كۆمهكيت كات بو
گوپرايه لي كردني و پشتوانيش بێت به پهحمه تي خوي : پاش ئهوهي كه
زانيت پۆژوو پۆژوووان دوور دهخاتهوه له ئاگري دۆزهخ ، ئهوهش بزانه كه ههر
ئەويشه له خۆشيهكاني بهههشت نزیکت دهكاتهوه ، له (أبوامامة) وه
دهگيرنهوه ﷺ كه فەرموويه تي : ووتم ئەي پيغه مبهري خوا ﷺ
كردهوهيهكم پيشانده به هۆيهوه برۆمه بهههشتهوه ، ئەويش فەرمووي :
عَلَيْكَ بِالصَّوْمِ ، لَا مِثْلَ لَهُ " (۱۰).

واته : به پۆژوو به ، پۆژووش هاوشيوه ي نيه .

۳- پاداشتي پۆژوووانان پاداشتيكي ديارى نهكراوه (۱۱) :

۴- پۆژوووان دوو خۆشى بو ههيه (۱۱) :

(۱۰) أخرجه النسائي : (٤ / ١٦٥) ، وابن حبان : (ص : ٢٣٢ - موارد) ، والحاكم : (١ / ٤٢١) ، وسنده صحيح .

(۱۱) بهلگه ي هه موو ئه و برگانه ي كه ئه ستيره يان له پاشدا دانراوه ئه م فەرموده يه يه كه دواي خاله كان ديت .

۵. بۆنی ده می پوژووان له لای خوا له بۆنی میسک خوشره (۱۱) :

له (أبو هريرة) وه رضی اللہ عنہ ده گپرنه وه که فه رموویه تی : پیغمبهری خوا
فه رموویه تی :

" قَالَ اللَّهُ : كُلُّ عَمَلٍ ابْنِ آدَمَ لَهُ إِلَّا الصَّيَامَ (۱۲) ، فَإِنَّهُ لِي وَ أَنَا أَجْزِي بِهِ ،
وَالصَّيَامُ جُنَّةٌ ، وَإِذَا كَانَ يَوْمُ صَوْمٍ أَحَدِكُمْ ، فَلَا يَرْفُثُ ، وَلَا يَصْحَبُ ، فَإِنْ سَاءَتْهُ
أَحَدٌ أَوْ قَاتَلَهُ فَلْيَقُلْ : إِنِّي امْرُؤٌ صَائِمٌ (۱۳) ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَخُلُوفُ فَمٍ

(۱۲) واته پاداشتی دیاری کراوی هه یه جگه له پوژوو نه بیئت پاداشته که ی دیاری نه کراوه .

(۱۳) ئەو کارهش به ووته یه کی بیستراو ده بیئت بۆ ئەوهی جویندهر و شه پگپیر واز له کاره که یان بیهینن
، یان ووتراوه : ئەم ووته یه له دهرونی خویدا ئەبیئت بۆ ئەوهی پوژووان دوور بخاته وه له جوین و
شه پ کردن . ووته ی یه که م ووته ی په سه ند و هه لبراردیه و له ووته ی دووم پون تره ، چونکه
ووشه ی (ووته) ئەگەر په تی (مطلق) بی : ووته ی زمان نه بی هیچی تر ناگریته وه . به لام ئەوهی له
دهروندایه تاییه ت کراوه ، پیغمبهری خوا ﷺ له فه رمووده یه کدا که (أبو هريرة) لى وه
ده گپرنه وه ده فه رموویت : " إِنْ اللَّهُ تَجَاوَزَ لَامَتِي مَا حَدَّثْتُ بِهِ أَنْفُسَهَا مَا لَمْ تَتَكَلَّمْ بِهِ ، أَوْ تَعْمَلْ بِهِ " (متفق علیه) ، واته : خوی پهروه ردگار قه له می تاوانی له سه ر ئومه ته که م هه لگرتوو له و شتانه ی که
له دهرونی خویندا ده لیکنه وه ، ئەگەر به ووته نه یلن (واته : به زمان ده ری نه پرن) ، و کرده وه ی
پى نه که ن . به مهش ئەوه ئاشکرا ده بیئت که ووته ی په تی (الکلام المطلق) ته نها به ووته ی بیستراو
ده وتریئت که له شیوه ی دهنگ و پیتدا بوتريت خوی پایه به رزیش زاناره .

الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ ^(۱۴) ، لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ يَفْرَحُهُمَا : إِذَا أَفْطَرَ فَرِحَ ، وَإِذَا لَقِيَ رَبَّهُ فَرِحَ بِصَوْمِهِ " ^(۱۵).

واته : خوای په روه ردگار فهرموویه تی : هه موو کرده وه ی ئاده میزاد بو
خویه تی ته نها پوژوو نه بی بو منه (واته : هه مووی پاداشتی کی دیاری کراوی
هه یه پوژوو نه بی پاداشتی دیاری نه کراوه) ، پوژووش پاریزه ره له ئاگری
دوژه خ ، هه ر یه کی له ئیمه به پوژوو بوو باواز له ووته ی پرپوچ بیئی و
هاوار نه کات ، وه ئه گهر که سیك جوینی به یه کیك له ئیوه دا یان شه ری پی
گیړا با بلئی : من به پوژووم ، سویند بیت به و زاته ی که نه فسی (محمد) ی
به دهسته : بونی ده می پوژووان لای خوا خوشتره له بونی میسک ، پوژووان
دوو خوشی هه یه و دهستی ده که ویت : ئه گهر پوژوو بشکینی پی خوشحال
ده بیت ، وه ئه گهر چاوی به خوای خو ی که وت خوشحال به پوژوو گرته که ی.
له ریوایه تی ئیمامی (البخاری) دا " يَتْرُكُ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ وَشَهْوَتَهُ مِنْ أَجْلِ
الصِّيَامِ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ ، وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا " .

واته : پوژووان واز له خواردن و خواردنه وه و ئاره زووه کانی دینی ،
پوژوو گرتن بو منه و ته نها منیش پاداشتی ده ده مه وه ، پوژوو پاداشتی کی

^(۱۴) پیوسته بگه ریته وه بو ئه وه ی که زانای پی شهوا (ابن القيم الجوزیه) نویسه تی له م باره یه وه له کتبی
(الوابل الصیب من الکلم الطیب) : (۳۲ - ۳۸) .

^(۱۵) أخرجه البخاري : (۸۸ / ۴) رقم : (۱۹۰۴) ، ومسلم رقم : (۱۱۵۱) واللفظ للبخاري .

دیاری نه کراوم بُو دانراوه ، چاکه ش به ده نه وهنده ی خوی پاداشت ده دریتته وه .

به لام له پړوايه تی ئیمامی (مسلم) دا به م شیوه یه هاتووه : " كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ يُضَاعَفُ ، الْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا ، إِلَى سَبْعِ مِائَةٍ ضِعْفٍ ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : إِلَّا الصَّوْمُ ، فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ ، يَدْعُ شَهْوَتَهُ وَطَعَامَهُ مِنْ أَجْلِي ، وَلِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ : فَرَحَةٌ عِنْدَ فِطْرِهِ ، وَفَرَحَةٌ عِنْدَ لِقَاءِ رَبِّهِ ، وَخُلُوفٍ فَمِ الصَّائِمِ عِنْدَ اللَّهِ أَطْيَبُ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ " .

واته : هه موو کرده وه یه کی نه وه و پوله کانی ئاډه م پاداشته که ی چه نده جاری خوی زیاد ده کړیت ، چاکه یه ک به ده جار نه وهنده ی خوی تاوه کو (۷۰۰) هه وسه د جاری خوی ، خوی پهره د رډگار فه رموویه تی : ... هتد

۶ - رُوژوو و قورئان شه فاعه ت ده که ن بُو خاوه نه که یان :

پیښه مېهری خوا ﷺ فه رموویه تی : " الصَّيَّامُ وَالْقُرْآنُ يَشْفَعَانِ لِلْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، يَقُولُ الصَّيَّامُ : أَيْ رَبِّ مَنَعْتُهُ الطَّعَامَ وَالشَّهْوَةَ فَشَفِّعْنِي فِيهِ ، وَيَقُولُ الْقُرْآنُ : مَنَعْتُهُ النَّوْمَ بِاللَّيْلِ ، فَشَفِّعْنِي فِيهِ ، قَالَ : فَيُشَفِّعَانِ " (۱۶) .

(۱۶) أخرجه أحمد : (۶۶۲۶) ، والحاكم : (۵۵۴ / ۱) ، وأبو نعيم : (۱۶۱ / ۸) من طرق عن حُجَيِّ بن عبد الله ، عن عبد الرحمن الحُبَلِيِّ ، عن عبد الله بن عمرو ، وسنده حسن ، وقال الهيثمي في (مجمع الزوائد) : (۳ / ۱۸۱) بعد أن زاد نسبته للطبراني في (الكبير) : (ورجال الصحيح) .

واته : پوژوو و قورئانی پیروژ شه فاعه ته ده کهن بو خاوه نه کانیان له پوژو دوايدا ، پوژوو ده لیت : په روه ردگارم خواردن و ئاره زووه کانم لی قه دهغه کردبوو له دنیا دا ، خواجه له بهر من لی خوشبه ، قورئانیش ده لی : منیش شه وان خه وم لی قه دهغه کرد بوو ، جا خواجه له بهر من لی خوشبه ، پاشان فهرمووی : خوی په روه ردگار له بهر ئه وان لی خوش ده بیت ، واته : هه ردوو ده بن به شه فاعه تکار بو .

۷ - پوژوو که فاره تی هه ندی تاوانه :

له و تایبته مه ندیانه ی که پوژوو له په رسته کانی ترجیا ده کاته وه ، ئه وه یه که خوی په روه ردگار کردوویه تی به که فاره ت بو ئه و که سانه ی که سه ر ناتاشن له کاتی حه ج کردنیاندا به ووی نه خوشیه ک ، یان یان ئازاریک که له سه ریاندا هه یه ، وه بو ئه و که سانه ی که توانای قوربانیان نیه ، وه بو ئه و که سانه ی که به هله خاوه ن په یمانیک ده کوژن (المعاهد) ، وه بو

سودیک : له م فهرمووده یه و هاوشیوه کانی - که تیایدا باس له کرده وکان ده کات له سه ر شیوه ی بینراو و به رجه سته دا - وهرده گیریت ئه وه یه : که پیویسته بروه کی ته واومان هه بیت به م فهرموودانه ، به بی گوین (تعریف) و لیکدانه وه ی هله (تاویل) بو یان ، ئه م کاره ییش پیگاو پیبازی پیوا چاکانی پییشینه (طریقه السلف الصالح) ، بیگومان ئه م پیگایه ش سه لامه ت ترین و زانستی ترین و پته وترین پیگه یه (اسلم و اعلم و احکم) ، جگه له وه ییش که یه کیکه له مه رجه کانی ئیمان خوی پایه به رز ده فهرموویت : ﴿ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴾ [سورة البقرة : ۳] .

به جیهتانی سویند ، وه بۆ کوشتنی نیچیر له کاتی ئیحرام کردندا هینانی سوینه خوښیهک ، یان ئازاریک له سهریان دا هیه ، و بۆ ئه و که سانهی که توانای قوربانیان نیه یان بۆ ئه و که سهی که ئیحرامی حه جی پۆشیوه و راو بکه ن ، وه ئه و که سانهی که (**ظهار**) ده که ن . واته : به خیزانه که ی بلّیت : تو وه کو دایکم وایت ، به لگه ش له سه ر هه موو ئه و کرده وانه ی ئه مانه ن :

❖ به لگه له سه ر پوژوو گرتنی که سیك سه رتاشین و قوربانی له توانایدا نه بیّت ❖ :

خوای بلند و پایه بهرز فەرموویەتی : ﴿ وَأَتُمُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُخْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُؤُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِّن رَّأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسْكِ فَإِذَا أَنتُم مِّن مَّكَانٍ مَّا بَالِغُ الْمَعْرِةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنْ لَّمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴾ [البقرة : ۱۹۶] .

❖ به لگه له سه ر پوژوو گرتنی که سیك که به هه ئه په یمان پیدراویک بکوژیت ❖ :

❖ تیبینی : ئه و وتانه ی که له نیوان دوو که وانه ی به م شیوه یه ﴿ دا دانراون و به ﴾ (نیشانه کراون بۆ زیاتر پونکردنه وه له لایه ن وه رگێژپوه زیاد کراون .

خوای پایه بهرز فهرموویه تی : ﴿وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمَنَةً فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ [النساء : ۹۲].

﴿به لگه له سه ر رۆژوو گرتنی که سیك سوینده که ی به جی نه هیئیت﴾ :

خوای بیسه ر و زانا ده فره مویت : ﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ [المائدة : ۸۹].

﴿به لگه له سه ر رۆژوو گرتنی که سیك له ئیجرام دا ږاو بکات﴾ :

خوای به توانا و دانا ده فره مویت : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعْمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلُ ذَلِكَ صِيَامًا لِّيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهُ عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ﴾ [المائدة : ۹۵].

﴿ به لگه له سه ر رۆژوو گرتنی که سیک کرداری (ظاهر) - نه نجام ده دات
- واته به خیزانه که ی بلیت تۆ وه کو دایکم وایت یان هه ر ووته یه کی
هاوشیوهی نه م ووته یه - ﴾ :

خوای جوانکار و به توانا ده فهرموویت : ﴿ وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ
يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا ذَلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا فَمَنْ لَّمْ
يَسْتَطِعْ فِإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ
وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ [المجادلة : ۳ . ۴] .

هه روه ها هاوبه شیش ده بیته له گه ل نوێژ و زه کاتدا بو که فاره تی تاوانی
نه و فیتنانه ی توشی پیاوان ده بن له بواری دارای و کهس و کار و دراوسی
کانیه وه .

له (حنیفة) کورپی (الیمان) هوه ﷺ ده گێپنه وه که فهرموویه تی :
پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : " فِتْنَةُ الرَّجُلِ فِي أَهْلِهِ وَمَالِهِ وَجَارِهِ ،
تُكْفِرُهَا الصَّلَاةُ وَالصِّيَامُ وَالصَّدَقَةُ " (۱۷) .

(۱۷) أخرجه البخاري : (۲ / ۷) رقم : (۱۸۹۵) ومسلم رقم : (۱۴۴) .

۸. دهرگای (الریان) ته نها بو پوژووانانه :

له (سهل) ی کورې (سعد) هوه ﷺ ده گپړنه وه فهرموویه تی :
 پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : " إِنَّ فِي الْجَنَّةِ بَابًا يُقَالُ لَهُ الرِّيَّانُ يَدْخُلُ مِنْهُ
 الصَّائِمُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، لَا يَدْخُلُ مِنْهُ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ ، فَإِذَا دَخَلُوا أُغْلِقَ ، فَلَمْ
 يَدْخُلْ مِنْهُ أَحَدٌ ، فَإِذَا دَخَلَ آخَرُهُمْ أُغْلِقَ ، وَمَنْ دَخَلَ شَرِبَ وَمَنْ شَرِبَ لَمْ يَظْمَأْ
 أَبَدًا " (۱۸).

واته : بهیه کیك له دهرگاكانی به ههشت دوتریت (الریان) ، ته نها
 پوژووانی لیوه ده چیتته ژووره وه له پوژی دوایدا ، هیچ که سیک جگه له
 پوژووانان له م دهرگایه وه ناچیتته ژووره وه ، ئەم دهرگایه دواى چونه
 ژووره وه ی پوژووانان دده خریت ، ئیتر که سی لیوه ناچیتته ژووره وه ، یان :
 ئەگەر دوا که سی پوژووانان چوو به ههشته وه ئەوا ئەم دهرگایه دده خریت ،
 ئەو که سهیش له م دهرگایه بپواته ژووره وه ئاویك ده خواته وه ، ئەوهش ئەو
 ئاوه بخواته وه ههرگیز تیونوی نابیت .

(۱۸) أخرجه البخاري : (٤ / ٩٥) رقم : (١٨٩٦) ومسلم رقم : (١١٥٢) ، والزيادة الاخيرة لابن خزيمة في (صحیحة) رقم : (١٩٠٣) .

چاکه‌کانی مانگی رهمه‌زان :

رهمه‌زان مانگی خیر و به‌ره‌که‌ته ، خوای په‌روه‌ردگار چه‌ندین چاکه و فه‌زلی ئاشکرای پی به‌خشیوه ، ئه‌وه‌ش ئه‌م شیوانه‌ی خواره‌وه‌یه :

۱ ـ مانگی قورئانی پیروژه :

خوای به‌توانا و پایه‌به‌رز قورئانه پیروژه‌که‌ی ناردۆته خواره وه بۆ پینیشاندانی خه‌لکی ، وه بۆ ئه‌وه‌ی شیفاش بی‌ت بۆ برپاداران و پینیشاندهریش بی‌ت بۆ پاسترین کار و پونکردنه‌وه‌ش بی‌ت بۆ پاسترین کار و پینگای سه‌رفرازی ، ئه‌م ناردنه‌ش له شه‌وی قه‌در (لیلۃ القدر) دا بوو ، له مانگی رهمه‌زانی خیر و به‌ره‌که‌ت ، خوای خاوه‌ن عهرشی گه‌وره و پیروژ ده‌فه‌رمووی : ﴿ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ﴾ [البقرة : ۱۸۵].

واته : مانگی رهمه‌زان ئه‌و مانگه‌یه که قورئانی پیروژ تیدا هینراوه‌ته خواره‌وه ، بۆ ئه‌وه‌ی ببیته پینیشاندهری خه‌لکی ، و چه‌نده‌ها پونکردنه‌وه‌ی تیدا به‌ بۆ پینیشاندان ، و جیاکردنه‌وه‌ی په‌وایی و نا‌په‌وایی له یه‌کتر ، جا ئه‌گه‌ر هه‌ریه‌کیک له ئیوه ، ئه‌م مانگه‌ی به‌سه‌ردا هات ، با به‌ پوژوو بی‌ت .

ئه‌وه‌ش بزانه برای خۆم خوای په‌روه‌ردگار به‌ره‌که‌تی خۆیت به‌سه‌ردا برپێژیت ، وه‌سف کردنی مانگی رهمه‌زانی پیروژ (به‌وه‌ی که قورئانی تیدا

هینراوته خواره وه) له رسته ی یه که مدا و دهست پی کردنی رسته ی دوا ی
 ئو به پیتی (ف) واتای هوکار و سه به ب ده گه یه نیت : ﴿ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ
 الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ﴾ ئەم ئایه ته ئوه ده گه یه نیت به پیگه ی ئامازه کردن بو
 هوکاره که که هو ی هه لباردن مانگی رهمه زانی پیرو ز بو ئوه ی که
 موسولمانان تیایدا به پوژوو بن ئوه یه که قورئانی پیروزی تیدا هینراوته
 خواره وه .

۲ . کوټ کردنی شهیتانه کان و داخستن ی ده رگا کانی دۆزه خ و کردنه وه ی ده رگا کانی به هه شت له م مانگه دا :

له م مانگه موباره که دا خراپه که م ده بیته وه له سه ر زه ویدا : شهیتانه کان
 و (هارد) ه یاخی بووه کانی جنوکه زنجیر و توند ده کرین به زنجیر و کوټ و
 پاوه ند ، به وهش توانای زیانیان نیه به به نده کانی خوا به و شیوه یه ی چو ن
 له پيشدا زیانیان پی ده گه یاندن ، ئه وهش به هو ی خه ریک بوونی موسولمانان
 به پوژووه وه ، ئه و پوژووه ی که هو ی سه رکوت کردنی ئاره زووه کانه ، وه
 به هو ی خویندنه وه ی قورئانی پیرو ز و هه موو چه شنه په رسته کانی تر که هو ی
 په روه رده و پاک بوونه وه ی ده رونن ، خوای پایه به رز ده فه رمو ویت : ﴿ يَا
 أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ
 تَتَّقُونَ ﴾ [البقرة : ۱۸۳] .

واته : رۆژووتان له سه ر فهرز کراوه ههروهو کو چۆن له سه ر ئوممه تانی
پیش ئیوه فهرز کراوه بۆ ئه وهی له خوا بترسن و خۆتان بپاریزن له سزای
خوا .

بۆیه ده رگا کانی دۆزه خ داده خری و ده رگا کانی به هه شتیش ده کری نه وه ،
چونکه له م مانگه دا کاری چاکه و ووشه ی شیرین زۆر ده بیّت .

پیغه مبهری خوا ﷺ ده فره موویّت : " إِذَا جَاءَ رَمَضَانَ فَتَحَ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ
(١٩) ، وَغُلِقَتِ أَبْوَابُ النَّارِ ، وَصُفِدَتِ الشَّيْطَانُ " (٢٠) .

واته : که مانگی رهمه زان به سه ردا دیّت ده رگا کانی به هه شت ده کری نه وه
، و ده رگا کانی دۆزه خیش داده خری و ، شه یتانه کان زنجیر ده کری و .

هه موو ئه وانه ش له شه وی یه که می ئه م مانگه پیرۆزه ده بیّت ، چونکه
پیغه مبهر ﷺ ده فره موویّت : " إِذَا كَانَ أَوَّلُ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ، صُفِّدَتِ
الشَّيْطَانُ وَمَرَدَةُ الْجِنِّ ، وَغُلِقَتِ أَبْوَابُ النَّارِ فَلَمْ يُفْتَحْ مِنْهَا بَابٌ ، وَفُتِحَتِ أَبْوَابُ
الْجَنَّةِ فَلَمْ يُغْلَقْ مِنْهَا بَابٌ ، وَيُنَادِي مُنَادٍ يَا بَاغِيَ الْخَيْرِ أَقْبِلْ وَيَا بَاغِيَ الشَّرِّ أَقْصِرْ
، وَلِلَّهِ عِتْقَاءٌ مِنَ النَّارِ وَ ذَلِكَ كُلُّ لَيْلَةٍ " (٢١) .

(١٩) في رواية لمسلم : " فتحت أبواب الرحمة " .

(٢٠) أخرجه البخاري : (٩٧/٤) رقم : (١٨٩٨) و (١٨٩٩) و (٣٢٧٧) ، ومسلم رقم : (١٠٧٩) .

(٢١) أخرجه الترمذي رقم : (٦٨٢) ، و ابن خزيمة : (٣ / ١٨٨) من طريق أبي بكر بن عياش عن الاعمش عن أبي هريرة ، و

هذا إسناد حسن .

واته : که پوژى يه کهم به سهردا دیت له مانگی پهمه زانی پیرۆز ، شهیتانه کان و یاخی بوو (مَرَدَة) ه کانى جنوکه زنجیر ده کریڼ و ده رگاگانى دۆزه خ داده خریڼ و هیچ ده رگایه کی ناکړیته وه ، وه ده رگاگانى به هه شتیش ده کریڼه وه و هیچ ده رگایه کیان داناخریت ، وه بانگه وازکاریک بانگ ده کات : ئه ی ئه و کهسه ی چاکه ده ویت چاکه بکه ، وه ئه ی ئه و کهسه ی خراپه ده ویت واز بیڼه ، خوی پهره رده رگاریش هه موو شه ویک له شه وه کانی ئه م مانگه پیرۆزه چنده ها کهس پرگار ده کات له ئاگرى دۆزه خ .

۳ ـ بوونی شهوی قه در (لیلۃ القدر) تیایدا :

ئه ی بهنده ی برودار ئه وت زانی که پهره رده رگار مانگی پهمه زانی هه لېژاردوه ، له بهر ئه وه له م مانگه دا قورئانی پیرۆزی نارده وه ته خواره وه ، ده توانریت ئه وه به کار بهیڼیت له " قیاس " دا به چنده پړگه یه کی جوړاو جوړ ، له وانه :

أ / پیرۆزترین پوژ لای خوی پهره رده رگار له م مانگه دایه که قورئانی تیدا نیړاوه ته خواره وه ، بویه پیویسته تایبه تمه ندیش بدریت به زیاده کردنی کرده وه ی چاک .

باشترین به لگه ش به دوا گه رانی شهوی قه در (لیلۃ القدر) ه و تایبه تمه ندیتی پیدان به کرده وه ی زیاتر له لایه ن پیغه مبهر ﷺ و هاوه له کانی

- خوای په روهردگار له هه موویان پازی بیټ - باسی ئه مهش له به شه کانی تری
ئهم کتیبه دا له باسی (لیلۃ القدر) دا باس ده کریت .

ب / موسولمانان هه ر نیعمه تیکیان ده ست که وتبیټ ، وا پیویست ده کات
کرده وهی زور بکه ن بو شوکرانه بیژی ئه و نیعمه ته ی که پییان به خشراره ،
به لگهش ئهم ووته یه ئه وه یه که خوای په روهردگار دواي به سه ربردنی مانگی
په مه زان فه رموویه تی : ﴿ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ﴾ [البقرة : ۱۸۵] .

واته : بو ئه وهی پوژه کانی په مه زان ته واو بکه ن و خوای خوټان به
گه وره بزنان له بهر ئه و پینیشاندانه ی که کردوونی وه بو ئه وهی شوکرانه
بژیږی نیعمه ته کانی خوا بکه ن .

وه خوای پایه به رز دواي کوټای هاتنی نیعمه تی هه ج ده فه رموویت :
﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ مَنَاسِكُكُمْ فَادْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا ﴾ [البقرة :
۲۰۰] .

واته : ئه گه ر هه موو کرده وه کانی هه جتان ته واو کرد زیکی خوا بکه ن و
خواتان له یاد بیټ چون باو کانتان له یاده یان له وهش زیاتر .

واجب بوونی پۆژووی پهمه زان

۱ / قوناغی یه که می پۆژووگرتن: ﴿فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ

له بهر ئه وه موو چاكانه ی پۆژووی مانگی پهمه زان که له پيشدا باسکران
خوای پهروهردگار پۆژووی مانگی پهمه زانی له سه ره مه سه لمانان پيوست
کردوه ، به لام له بهر ئه وه ی برينه وه ی مروف له ئاره زووه کانی و ئه و شتانه ی
که خوی پيوه گرتون شتيکی زۆر قورس و گران بوو ، فهرز بوونه که ی بۆ
سالی دووه می کۆچی دواخرا ، پاشان که دله کان له سه ره یه کخوا په رستی و
به گه وره زانیی دروشمه کانی خوا جيگير بوون ، گويزرانه وه بۆ سه ره ئه و
کاره و ده ست پيکردنه که شی به هه لباژاردن و ويستی موسلمانان بوو ، له گه ل
هاندانی موسلمانان بۆ پۆژووگرتنی - واته : موسولمانان سه ره به ست (مُخَيَّر)
بوون له گرتن و نه گرتنی پۆژوو - چونکه له سه ره تادا کاریکی قورس بوو
له سه ره هاوه لانی پیغمبهر ﷺ بۆیه هه ره که سيک بيويستايه به پۆژوو نه بيت
قه ره بووی ده کرده وه - واته : فديه ی دهدا - خوای مه ره بان ده فره مووی : ﴿
وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا
خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ [البقرة : ۱۸۴] .

واته : ئەو کەسانە ی که توانای دانی فیدیه یان ههیه با فیدیه بدهن ، فیدیه شی ژهمیک خواردن پی دانی هه ژاریکه ، ئەوهی زیاتری پی بکریت ئەوا خیرتر و چاکتره بوی ، به لام گهر به پوژوو بن چاکتره بوتان ئەگهر بزائن .

٢ / قوناغی دووه می پوژووگرتنی ﴿ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ﴾ :

پاش ئایه تی قوناغی یه که م ئایه تی پاش خوی هاته خواره وه و حوکمی ئایه تی یه کمی (نه سخ) کرده وه ، دوو له هاوه لانی پیغه مبهر ﷺ که (عبد الله) کوپی (عمر) و (سلمة) کوپی (الاكوع) ن ، ئەم هه والهمان پیده گهیه نن و ده فهرموون : (٢٢) " نه سخ کراوه ته وه به ئایه تی : ﴿ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾ [البقرة : ١٨٥] ، ئەم ئایه ته پیروژه له پیشدا ته فسیر کراوه ئەوه ی نه بی که خوی په روه ردگار ده فهرموویت : ﴿ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ ... وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ ﴾ واتا که شی ئەوه یه : ئەو کەسانە ی که نه خوشن یان له سه ر سه فهر و گوزه ردان ، ده توانن به پوژوو نه بن و پاشان به ژماره ی

(٢٢) أخرجه حديث ابن عمر : البخاري : (٤ / ١٨٨) ، وحديث سلمة : البخاري : (٨ / ١٨١) ، ومسلم رقم : (١١٤٥) .

ئو پوژانه قه زای پوژووه که یان ده که نه وه ، به م کارهش خوای په روه ردگار کاره که تان له سه ر سوک ده کاته وه و نایه وی کارتان له سه ر قورس بکات .

وه له " ابن ابي لیلی " وه ده گپړنه وه که فه رموویه تی : " حَدَّثَنَا أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ ﷺ نَزَلَ رَمَضَانَ فَشَقَّ عَلَيْهِمْ ، فَكَانَ مَنْ أَطْعَمَ كُلَّ يَوْمٍ مَسْكِينًا تَرَكَ الصَّوْمَ يَمِّنَ يُطِيقُهُ ، وَرُخِصَ لَهُمْ فِي ذَلِكَ ، فَنَسَخْتُهَا : ﴿ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ ﴾ ، فَأُمِرُوا بِالصَّوْمِ " (۲۳) .

واته : هاوه لانی محمد ﷺ ده یان فه رموو : که نایه تی پوژوو گرتنی په مه زان هاته خواره وه ئو کاره یان له سه ر قورس بوو ، ئه وه یان نانی یه ک ژه می هه ژاریکی بدابایه به رامبه ر نه گرتنی پوژووه که ی به پوژوو نه ده بوو ، له وانه ی که توانایان هه بوو ، واته به پامبه ر بوون و به پوژوو نه بوونیان خرابوه دهستی خو یان ، به لام نایه تی : ﴿ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ ﴾ ئه م حوکمه ی (نه سخ) کرده وه و فرمانی پیگردن به پوژوو گرتن .

پاشان پوژووی په مه زان بوو به پایه یه ک له پایه کانی ئیسلامی پیروژ و بڼه وایه ک له بڼه واکانی ئاین ، به به لگه ی فه رمووده ی پیغه مبهری نیردراو به په حمه ت و مه ره بانیتی ﷺ که ده فه رمووی : " بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ :

(۲۳) علقه البخاري : (۱۸۱/۸ - فتح الباري) ، ووصله البيهقي في (سننه) : (۴ / ۲۰۰) ، وسنده صحيح ، وأخرجه بنحوه . مطولا . أبو داود رقم : (۵۰۷) من طريق آخر ، وسنده حسن في الشواهد ، وأخرجه أبو نعيم في (المستخرج) . كما في (تعليق التعيق) : (۱۸۵/۳) . من طريق ثالث بسند صحيح أيضا .

شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ ، وَإِقَامُ الصَّلَاةِ ، وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ ، وَحَجُّ الْبَيْتِ ، وَصَوْمُ رَمَضَانَ " (٢٤) .

واته : ئیسلام بنیات نراوه له سهر پینچ پایه : شایه تی دان به وهی که هیچ خوایه که نیه له بووندا شایسته ی پرستن بئ جگه له ﷻ ، وه محمد یش ﷺ نیردراوی خوایه ، و ته نها هه ر ئه وه شایسته ی شوینکه وتنه ، له گه ل کردن نویژ ، و زه کات دان ، و حه ج کردن ، و پوژووگرتنی مانگی په مه زانی پیروژ .

هاندان بو گرتنی پوژووی په مه زان

١ - پوژووی مانگی په مه زان هوی لیخو شبوونی گونا هه کانه :

خوای په روه ردگار به دیاری کردنی چاکه و به رزی پله ی پوژوو : هانی موسولمانانی داوه بو گرتنی پوژووی مانگی په مه زان ، له و باره یه وه هاتوو که ئه گه ر پوژوووان تاوانه کانی وه کو که فی سهر ده ریا وابی ئه و خوای په روه ردگار و پایه به رز به هوی ئه م په رستنه موباره که وه لی خو ش ده بیّت .

(٢٤) أخرجه البخاري : (١ / ٤٧) رقم : (٨) ، ومسلم رقم : (١٦) عن ابن عمر رضي الله عنه .

(أبو هريرة) وه ﷺ ده گيرنه وه ئه ویش له پیغه مبهره وه ﷺ كه
 فهرموویه تی : " مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا ، وَاحْتِسَابًا ، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ " (٢٥).

واته : ههركه سيك پوژووی مانگی پرمه زان بگريت ، به مه رجی برپوی
 به فهرزیتی ئه م کاره هه بی و چاوه پروانی پاداشتی پوژی دوايي بیټ ، ئه و
 خوی میهره بان له هه موو ئه و گونا هانه ی که کردوویه تی خوش ده بیټ .

وه هه ر له وه وه ﷺ ده گيرنه وه كه پیغه مبهر ﷺ فهرموویه تی : "
 الصَّلَاةُ الْخَمْسُ ، وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ ، وَرَمَضَانَ إِلَى رَمَضَانَ ، مُكْفِرَاتٌ لِمَا
 بَيْنَهُنَّ إِذَا اجْتُنِبَتِ الْكَبَائِرُ " (٢٦).

واته : پینچ فهرزه ی نویژ و نویژی (جومه) بۆ نویژه که ی تر ، وه
 پوژووی پرمه زان بۆ پرمه زانه که ی تر ، گونا هه کان ده سپر نه وه که له نیوانیاندا

(٢٥) أخرجه البخاري : (٤ / ٩٩) رقم : (١٩٠١) ، ومسلم رقم : (٧٥٩) .

واتای : " ایمانا و احتسابا " : واته : برپا بوون به فهرزیتی پوژووه که ، وه حه ز بوون له
 پاداشته که ی و له دهرونیشتا پازی بیټ به و کاره و پوژوو گرتنی پی ناخوش نه بیټ و به قورسیشی
 نه زانیټ ، له م باره ی شه وه (أحمد شوقي) که نازناوی : (أمير الشعراء) یه ده لیټ :

رمضان ولی ها تھا یا ساقی   مشتاقه تسعی إلى مشتاق
 ما كان أكثره علي الامها   وأقله في طاعة الخلاق

(٢٦) أخرجه مسلم رقم : (٢٣٣) .

ئه نجام ده دریت ، به مه رجی موسولمانان خوی له گونا هه گه وره کان (الكبائر)
(بپاریزیت .

وه هه ره له (أبوهريرة) وه ﷺ ده گیرنه وه كه پیغه مبهه ر ﷺ رویشته
سه رمینه به ره وه رموی : " آمین ، آمین ، آمین " ئه نجا پرسیا ریان کرد ئه ی
پیغه مبهه ری خوا ﷺ : تو کاتی رویشتیته سه رمینه به ره رموت : " آمین ،
آمین ، آمین ؟ " وه رموی : " إِنَّ جِبْرِيلَ . عَلَيْهِ السَّلَامُ . أَتَانِي فَقَالَ : مَنْ أَدْرَكَ
شَهْرَ رَمَضَانَ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ فَدْخَلَ النَّارَ ، فَأَبْعَدَهُ اللَّهُ ، قُلْ : آمِينَ ، فَقُلْتُ آمِينَ
... " (٢٧) .

واته : له و کاته دا (جبریل) سه لامی خوی لی بیته ، هاته لام وه رموی
: هه ره که سییک له ئومه ته که ته مانگی رهمه زانی به سه ره داهات و خوا لی خوش
نه بوو ، با برواته دۆزه خه وه و خوا دووری کاته وه له ره حمه تی خوی ، بلی :
(آمین) ، ده ره رمویتی منیش و وتم : (آمین) ... هته ره رموده که .

(٢٧) أخرجه ابن خزيمة : (٣ / ١٩٢) ، و أحمد : (٢ / ٢٤٦ و ٢٥٤) ، و البيهقي : (٤ / ٢٠٤) من طرق عن
أبي هريرة ، وهو حديث صحيح ، وأصله في (صحيح مسلم) رقم : (١٩٧٨) . وفي الباب : عن غير واحد من
الصحابه ، انظرها في (فضائل شهر رمضان) ص : (٢٥ - ٣٤) لابن شاهين .

۲. وهلامدانه وهی پارانه وهکان و رزگار بوون له ئاگری دۆزهخ له رهمه زاندا :

پیغه مبهر ﷺ دهفه رموویت " إِنَّ لِلَّهِ فِي كُلِّ يَوْمٍ عَتَاءٌ مِنَ النَّارِ ، فِي شَهْرِ رَمَضَانَ ، وَإِنَّ لِكُلِّ مُسْلِمٍ دَعْوَةً يَدْعُو بِهَا فَيُسْتَجَابُ لَهُ " (۲۸).

واته : خوای پهروه رذگار له هه موو پۆژ و شه ویکی مانگی رهمه زاندا چهنده ها کهس رزگار دهکات له ئاگر ، ههروه ها بۆ هه موو موسولمانیکیش پارانه وهیه که هیه تییدا بپاریته وه وهلامیش ده دریتته وه .

۳. گرتنی رۆژووی مانگی رهمه زان یه کیکه له سیفه تی راستگو یان و شه هیدان :

له (عمر) ی کورپی (مرة الجهنی) وه ﷺ ده گیرنه وه فه رموو یه تی : " پیاویک هاته خزمه تی پیغه مبهر ﷺ و فه رموو ی : ئه ی پیغه مبهری خوا ﷺ ئه گهر شایه تی ئه وه بدهم که هیچ خوایه که نیه له بووندا جگه له ﷻ ، و شایه تی ئه وهش بدهم که تۆ پیغه مبهری خوایت ، و پینج فه رزیش نوێژ

(۲۸) أخرجه البزار رقم : (۳۱۴۲) ، و أحمد : (۲ / ۲۵۴) من طريق الأعمش ، عن أبي صالح عن جابر ، وأخرجه ابن ماجه رقم : (۱۶۴۲) عنه مختصرا من طريق آخر ، وهو صحيح .

و (الدعوة المستجابة) واته : ئه و دوعا و پارانه وهش که وهلام ده دریتته وه ، ئه و دوعایه یه که له کاتی رۆژوو شکانندن و بهر بانگدا ده کریت . وانظر (مصباح الزجاجه) رقم : (۶۰۴) للبوصيري .

ئہ نجام بدم ، و زہ کاتیش بدم ، لہ گہل بہ پوڙوو بونم لہ مانگی رہمہ زاندا
و کردنی نویژی (تہ راویح) ، لہ چ کومہ لیک دہم ؟ پیغہ مبر ﷺ فہرموی
: " مِنَ الصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ " (۲۹) واتہ : لہ کومہ لی راستگوین و شہیدان
دہ بیت .

ترساندن لہ بہ پوڙوو نہ بوونی ہہ ندیک لہ رہمہ زان بہ ئہ نقہ ست :

لہ (أبوأمامة الباهلي) دہوہ ﷺ دہ گیرنہ وہ فہرمویہ تی : بیستم
پیغہ مبری خوا ﷺ دہیفہرمو : " بَيْنَمَا أَنَا نَائِمٌ أَتَانِي رَجُلَانِ فَأَخَذَا
بِضَبْعِي (۳۰) فَأَتَيَا بِي جَبَلًا وَعَرًّا فَقَالَا : اصْعَدْ ، فَقُلْتُ إِنِّي لَا أُطِيقُهُ ، فَقَالَا :
سُنْسِهْلُهُ لَكَ ، فَصَعِدْتُ ، حَتَّى إِذَا كُنْتُ فِي سَوَادِ الْجَبَلِ إِذَا بِأَصْوَاتٍ شَدِيدَةٍ .
قُلْتُ : مَا هَذِهِ الْأَصْوَاتُ ؟ قَالُوا : هَذَا عَوَاءُ أَهْلِ النَّارِ ، ثُمَّ انْطَلَقَا بِي ، فَإِذَا أَنَا
بِقَوْمٍ مُعَلَّقِينَ بِعَرَاقِيهِمْ ، مُشَقَّقَةً أَشَدَّ أَفْهَمَ ، تَسِيلُ أَشَدَّ أَفْهَمَ دَمًا ، قَالَ : قُلْتُ : مَنْ
هَؤُلَاءِ ؟ قَالَ : الَّذِينَ يُفْطِرُونَ قَبْلَ تَحِلَّةِ صَوْمِهِمْ (۳۱) .. " (۳۲) .

(۲۹) أخرجه ابن حبان رقم : (۱۹۰ زوائد) ، وسنده صحيح .

(۳۰) مہ بہ ست لہ (ضبع) قَوْلُ يَانِ شَانِ يَانِ بِالْهَاءِ .

(۳۱) واتہ : پیش کاتی پوڙوو شکندن .

(۳۲) أخرجه النسائي في : (الكبرى) . كما في (تحفة الأشراف) : (۴ / ۱۶۶) ، وابن حبان رقم (۱۸۰۰ زوائد) ،
(، والحاكم : (۴۳۰ / ۱) من طرق عن عبد الرحمن بن زيد بن جابر ، عن سليم بن عامر ، عنه ، وسنده صحيح .

واته : پیغهمبهری خوا ﷺ فهرمووی : کاتیکیان خه وم لی که وتبوو ،
 دوو پیاو هاتنه لام و کردیان به قولمدا ، تا بردمیان بۆ لای شاخیکی سهخت
 ، پاشان پی یان ووتم : سهرکه وه ، ووتم : من توانای ئه وه م نیه ، ووتیان :
 بۆت ئاسان ده که یین ، منیش سهرکه ووتم تا هه ندیک پویشستینه سهره وه له و
 کاته دا گویم له دهنگیکی توند بوو ، ووتم : ئه و دهنگه چیه ؟ ووتیان : هاوار
 و ناله ی دۆزهخی یه کانه ، به ره و سهره وه برام ، له پڭا دا چاوم که و ته سهر
 کومه له که سانیک به پشته پیان ه وه هه لواسر ابوون و لیوه کانیا ن شه قار
 شه قار کرابوو و خوینی لی ده هات ، ده فهرمووی : پیم ووتن : ئه و که سانه
 کی ن ؟ ووتیان ئه وانه ن که به ربانگ ده که ن پيش ئه وه ی کاتی پوڙوویان ته و او
 بی ت . واته : پيش پوڙ ئا و ابوون ، پوڙوه که یان ده شکینن ....

تییینی : به لام ئه و فهرمووده یه ی که ده گێرنه وه . گوايه . پیغهمبهر
 ﷺ فهرموویه تی : " مَنْ أَفْطَرَ يَوْمًا مِنْ رَمَضَانَ مُتَعَمِّدًا ، لَا يُجْزِئُهُ صِيَامُ الدَّهْرِ
 وَإِنْ صَامَهُ " .

ئه م فهرمووده یه فهرمووده یه کی (**ضعیف**) ه و (**صحیح**) نیه ، پاشان
 به دریژی قسه ی له سهر ده که یین - إِنْ شَاءَ اللَّهُ . . و اتاکه شی ئه وه یه ئه گهر
 که سیك پوڙیک له په مه زان به پوڙوو نه بی ت ئه و ئه گهر به دریژی سال به
 پوڙوو بی ت بۆی حیساب نا کری .

حوکمه کانی پوژووو گرتن :

ئهی موسوئلمان به ندهی خوا : بزانه . خوی پهره ردگار هه موومان فیږی زانست کات - ئەم پاداشته زۆر گه ورهیه و چاکه فراوانه ی که جگه له خوا پهره ردگار و میهره بان نه بی که س توانای ژماردنی نییه ، و هیچ که سیش دهستی ناکه ویت جگه له و که سه نه بیت که پوژووی رهمه زانکه ی به پیی سوننه ته کان و پینمایه کانی دوا پیغه مبهری پیغه مبهران بی - علیهم الصلاة و سلام . له و حوکمانه ی که په یوهستن به م فره زه گه ورهیه و به م مانگه موباره که وه .

ئیمهش لیږده دا دهست ده که یه پوون کردنه وه ی ، به بی ئه وه ی لاسای (واته : ته قلید) ی هیچ که س بکه یه له م کاره ماندا ، سه رچاوه شمان بو ئەم کاره بریتیه له قورئانی پیروژ و سوننه ته (صحیح) و (حسن) هکانی پیغه مبهری خوايه ﷺ به تیگه یشتنی سه له فی سالحی ئەم ئومه ته ، له چوار پیشه وایانمان و ئه وانهش پیش ئه وان بوون له سه حابه و شوینکه وتوانیان ، ته نها ئەمهش به سه و پیویستت به به لگه ی تر نابیت . هه روه ها باشتترین مه زه بی فیهی و راست ترین ئیجتها مان هه لباردوو .

ئهو کارانه ی که پیش پمه زان نه نجام دهدرین :

۱. ژماردنی پوژه کانی مانگی شهعبان :

پیویسته له سهر ئوممه تی ئیسلامی پوژه کانی مانگی شهعبان بژمیړن ، به مه بستنی خو ئاماده کردن بۆ مانگی پمه زان ، چونکه مانگ بیست و نو پوژ ده بیټ و سی پوژیش ده بیټ ، به بینینی مانگ ئوممه تی ئیسلامی هه موو به پوژوو ده بن ، به لām نه گهر هه ور بوو به پیرگر له پیش بینینی مانگ ، نه وا ئهو کاته سی پوژهی مانگی شهعبان ته واو ده کهن ، چونکه خوی پهره ردگار و به دیهینه ری ئاسمانه کان و زه ویش مانگی کردووه ته هوکاریک بۆ زانینی ژمارهی پوژه کانی سال ، مانگیش له سی پوژ زیاتر نابیت (۳۳).

له (أبوهريرة) وه ﷺ ده گپنه وه فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : " صُومُوا لِرُؤْيَيْهِ ، وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَيْهِ ، فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ ، فَأَكْمِلُوا شَعْبَانَ ثَلَاثِينَ " (۳۴).

واته : به پوژوو بن به بینینی مانگی پمه زان ، وه وازیبن له پوژوو گرتن به بینینی مانگی شهوال ، به لām نه گهر هه ور بهر مانگی لی گرتن له و کاته دا سی پوژهی مانگی شهعبان بژمیړن و پاشان به پوژوو بن .

(۳۳) مه بهستی نووسهران مانگه کانی سالی کۆچی به .

(۳۴) أخرجه البخاري (۴ / ۱۰۶) رقم (۱۹۰۹) ، و مسلم رقم : (۱۰۸۱) .

وہ لہ (عبد اللہ) ی کوپی (عمر) ہوہ ﷺ دہ گپرنہ وہ فہرموویہ تی :
پیغہ مبری خوا ﷺ فہرموویہ تی : " لا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْا الْهِلَالَ ، وَلَا تُفْطِرُوا
حَتَّى تَرَوْهُ ، فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَأَقْدِرُوا لَهُ " (۳۵) .

واتہ : بہ پوڙوو نہ بن تامانگی پرمہ زان دہ بینن وازیش مہینن تا مانگی
شہ وال نہ بینن ، بہ لام ئە گەر ہور بہر مانگی لی گرتن لہ و کاتہ دا
(تہ قدیری) بۆ بکەن .

وہ لہ (عدي) ی کوپی (حاتم) ہوہ ﷺ دہ گپرنہ وہ فہرموویہ تی
پیغہ مبر ﷺ فہرموویہ تی : " إِذَا جَاءَ رَمَضَانَ فَصُومُوا ثَلَاثِينَ إِلَّا أَنْ تَرَوْا
الْهِلَالَ قَبْلَ ذَلِكَ " (۳۶) .

واتہ : ئە گەر مانگی پرمہ زان بہ سہر دا ہات ئەوا سی پوڙ بہ پوڙوو بن ،
جگہ لہ و مانگی کہ تہ واو بوونی سی پوڙ مانگی شہ وال دہ بینن .

(۳۵) أخرجه البخاري (٤ / ١٠٢) رقم (١٩٠٦) ، و مسلم رقم : (١٠٨٠) .

(۳۶) أخرجه الطحاوي في (مشكل الآثار) رقم : (٥٠١) ، وأحمد : (٤ / ٣٧٧) ، والطبراني في (الكبير) : (١٧ / ١٧١) ، وفي سننه : مجالد بن سعيد ، وهو ضعيف كما قال الهيثمي في (مجمع الزوائد) : (٣ / ١٤٦) ، ولكن للحديث شواهد عدة انظرها في (الإرواء) رقم : (٩٠١) لشيخنا الألباني . رحمه الله . .

۲ ـ ههر که سیك پوژى گومان (يوم الشك) به پوژوو بی ئەوا سەر پيچى له فه رمانى پیغه مبهر کردوه ﷺ :

نابى هیچ موسولمانیک پوژیک یان دوو پوژ پيش مانگی پهمه زان به پوژوو
بیټ ، به بیانوی ئەوهی نه وه کو پوژیک یان زیاتر له مانگی پهمه زانی
له دهست بچیت ، جگه له وه که سانهی که پوژوو گرتنی سوننه تیان له گه له ئەو
پوژه جوت ده بیټ .

له (أبو هريرة) وه ﷺ ده گێر نه وه فه رموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ :
" لَا تَقْدِمُوا رَمَضَانَ بِصَوْمِ يَوْمٍ وَلَا يَوْمَيْنِ، إِلَّا رَجُلًا يَصُومُ صَوْمًا فَلْيَصُمْهُ " (۳۷).

واته : پيش پهمه زان مه که ون به پوژیک پوژوو گرتن ، هه روه ها به دوو
پوژیش جگه له وه که سه نه بى که پوژووی سونه تی ده که ویتته ئەو پوژانه ئەوا
با پوژووه که ی بگریټ .

برای موسولمان ئەوهش بزانه ئەو که سه ی پوژى گومان (يوم الشك) به
پوژوو بى ئەوا سه رپیچی له فرمانی پیغه مبهری خواى کردوه ﷺ .

له (صلاة) ی کوپى (زفر) هوه ، ئەویش له (عمار) هوه ﷺ
ده گێر نه وه فه رموویه تی : " مَنْ صَامَ الْيَوْمَ الَّذِي يَشْكُ فِيهِ ، فَقَدْ عَصَى أَبَا
الْقَاسِمِ ﷺ " (۳۸).

(۳۷) أخرجه البخاري رقم : (۱۹۱۴) و مسلم رقم : (۵۷۳) . مختصرة .

واتہ : ہر کہ سیک بہ پوڙو بیٽ بہ مہ بہستی رہمہ زان لہ و پوڙہی کہ
گومانی لی دہ کریت ، ئہ و سہرپیچی لہ فہرمانی پیغہ مبهر ﷺ کردوہ .

۳- **ئہ گہر یہ ک کہس مانگی بینی ئہ و با بہ پوڙو بن بو**
رہمہ زان ہر وہا وازیش لہ پوڙو بینن بو تہ و او بوونی :

مانگ بینن بہ مانہ جیگیر دہ بیٽ : بہ شایہ تی دانی دوو موسولمانی
خاوەن عہدالت ، لہ بہر ئہ م فہرمودہ یہی پیغہ مبهری خوا ﷺ : " صُومُوا
لِرُؤُیَّتِہِ ، وَأَفْطِرُوا لِرُؤُیَّتِہِ ، وَأَنْسِكُوا لَهَا ، فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا ثَلَاثِينَ ، فَإِنْ
شَهِدَ شَاهِدَانِ فَصُومُوا وَأَفْطِرُوا " (۳۹) ، برکہی کۆتایی فہرمودہ کہ ئہ وہ
دہ گہ یہ نیٽ : کہ ئہ گہر دوو موسولمان شایہ تی بینینی مانگیان دا ئہ و بہ
پوڙو بن لہ یہ کہم پوڙی رہمہ زان و وازیش بینن لہ پوڙو لہ کۆتایی مانگی
رہمہ زان بہ بینینی دوو موسولمان .

(۳۸) علقہ البخاری : (۱۱۹ / ۴) ، و وصلہ أبو داود رقم : (۳۳۴) ، و الترمذی رقم : (۶۸۶) ، و ابن ماجہ
رقم : (۳۳۴) ، والنسائی رقم : (۲۱۸۸) من عمر بن قیس الملاثی ، عن أبي إسحاق عن صلة بن زفر ، عن
عمار . و فی سندہ أبو إسحاق . وهو السبيعي . وهو مدلس وقد عنعنه ، وكان قد اختلط . ولكن له طرقا و شواهد
أوردها الحافظ ابن حجر في (تغليق التعليق) : (۱۴۱ / ۳) يحسن الحديث بها .

(۳۹) أخرجه النسائي : (۱۳۲ / ۴) ، وأحمد : (۳۲۱ / ۴) ، والدارقطني : (۱۶۷ / ۲) من طريق حسين بن
الحارث الجدلي عن عبد الرحمن بن زيد بن الخطاب عن أصحاب رسول الله ﷺ ، وسنده حسن ، وللفظ للنسائي ، وزاد
أحمد : " **مسلمان** " ، والدارقطني : " **ذوا عدل** " .

به لام شاراهه نیه ته نها برپا پیکردنی شایه تی دوو موسولمان له پرووداویکدا نه و ناگه یه نیت که شایه تی موسولمانیک له سهر بینینی مانگی رهمه زان وهرناگیریت ، به لکو نه و همان پی گه یشتووه له (ابن عمر) هوه ﷺ که فهرموویه تی : " تَرَأَى النَّاسُ الْهَلَالَ ، فَأَخْبَرْتُ النَّبِيَّ ﷺ أَنِّي رَأَيْتُهُ ، فَصَامَ وَأَمَرَ النَّاسَ بِصِيَامِهِ " (۴۰).

واته : خه لکی هه ولی بینینی مانگی رهمه زانیان ده دا ، منیش به پیغہ مبرم ﷺ راگه یاند که من مانگم بینیوه ، پیغہ مبریش ﷺ به بیستنی هه واله که پوڙووی گرت و فهرمانی به خه لکی کرد به پوڙوو بن .

نیه تی پوڙوو :

۱ - نیه تی پوڙووی فهرز ده بی له شه ودا بهینیت پیش دهرکه وتنی فهر :

گهر سه لمینرا که مانگی رهمه زان دهستی پی کردووه ، به بینینی مانگ به چاو ، یان به شایه تی دان ، یان به ته واکردنی سی پوڙی مانگی شه عبان ، نه و کاته پیویسته له سهر هه موو موسولمانیک ههر له شه ووه (واته : پیش

(۴۰) أخرجه أبو داود رقم : (۲۳۴۲) ، و الدارمی : (۴ / ۲) ، وابن حبان رقم : (۸۷۱) ، والحاكم : (۱ / ۴۲۳) ، و البيهقي : (۴ / ۲۱۲) من طريقين عن ابن وهب ، عن يحيى بن عبد الله بن سالم ، عن أبي بكر بن نافع ، عن أبيه ، عن ابن عمر . وسنده صحيح كما قال الحافظ ابن حجر في (التلخيص الحبير) : (۱۸۷۲) .

دەرکه وتنی فه جر (نیه تی پوژووی هه بی ، له بهر ئه م فه رموده یه
پیغه مبهر ﷺ که ده فه رمووی : " مَنْ لَمْ يُجْمَعِ الصِّيَامَ قَبْلَ الْفَجْرِ فَلَا صِيَامَ لَهُ
(۴۱) " .

واته : ئه و که سه ی نیه تی پوژووی نه بیئت پیئش دەرکه وتنی فه جر ئه و
پوژوه که ی به تاله .

وه ده فه رمووی : " مَنْ لَمْ يُبَيِّتِ الصِّيَامَ مِنَ اللَّيْلِ فَلَا صِيَامَ لَهُ " (۴۲) ،
به هه مان واتا .

تییینی : نیه تیش جیگای دلّه و ووتنی به زمان بیدعه یه و گومراییه
هه رچه نده هه ندیک له خه لکی به چاکیشی بزانی .

بوونی نیه ت پیئش دەرکه وتنی فه جر تایبه ته به پوژووی فه رزه وه ، چونکه
پیغه مبهر ﷺ ده هاته لای دایکه (عائیشه) - په زای خوای لیبیئت - له

---

(۴۱) أخرجه أبو داود رقم : (۲۴۵۴) ، وابن خزيمة رقم : (۱۹۳۳) ، والبيهقي : (۴ / ۲۰۲) من طريق ابن وهب ، عن ابن لهيعة ويحيى بن أيوب عن عبدالله بن أبي بكر بن حزم ، عن ابن شهاب ، عن سالم بن عبدالله عن أبيه ، عن حفصة . وفي لفظ عند الطحاوي في (شرح معاني الآثار) : (۱ / ۵۴) : " يبيت " من الطريق نفسه . وأخرجه النسائي : (۴ / ۱۹۶) ، والترمذي رقم : (۷۳۰) من طريق آخر عن يحيى به ، وسنده صحيح .

(۴۲) أخرجه النسائي : (۴ / ۱۹۶) ، والبيهقي : (۴ / ۲۰۲) ، وابن حزم : (۶ / ۱۶۲) من طريق عبد الرزاق عن ابن جريج عن ابن شهاب به ، وسنده صحيح ، لولا عننة ابن جريج ، ولكنه صحيح بما قبله .

پوژانیک جگه له پوژانی پرمه زان و دهیفرموو : " هَلْ عِنْدَكُمْ غَدَاءٌ ؟ وَلَا فَإِنِّي صَائِمٌ " (٤٣).

واته : له کاتی خواردنی به یانیاندا پیغمبهر ﷺ به دایکه (عایشه) ی دهیفرموو : خواردنتان لا هیه ؟ ئەگەر نا ئەوا من به پوژووم .

ههروهها سه لمیتراره له کردهوهی هاوه لانی پیغمبهر ﷺ له وانهش : (ابي الدرداء) و (ابي طلحة) و (ابي هريرة) و (ابن عباس) و (حذيفة بن اليمان) ، پرهزای خوا له هه موویان بئ ، و خوای پهرهردگار له گهل یاندا له ژیر ئالای سهروهی کوپانی ئادهم کو مانکاته وه (٤٤).

ئهمه له پوژووی سوننه تدايه و بهلگه شه له سه ره ئه وهی که بوونی نیهت پیش ده رکه وتنی فهر ته نها له پوژووی فهر زدايه نهک له پوژووی سوننه تدا خوای پایه بهر زیش زاناته ره .

٢ ـ داواکاریه کان به ستراون به بوونی تواناوه :

ئەگەر که سیك پرمه زانی به سهردا هات و بئ ئاگا بوو له وهی که پرمه زانه و خواردن و خواردنه وهی خوارد ، پاشان بوی ده رکه وت که پرمه زانه با واز له خواردن و خواردنه وه بینیت و پوژووه کهی تهواو بکات ، وه ئەگەر که سیك

(٤٣) أخرجه المسلم رقم : (١١٥٤) .

(٤٤) انظرها وتخرجها في (تغليق التعليق) : (٣ / ١٤٤ - ١٤٧) .

خواردن و خواردنہوہی نہ خواردبیت بہ لام نہ یزانی بوو کہوا ٲرمہ زانہ کہ
  ہوالی پیگہیشٹ ٲرمہ زانہ ئیتر خواردن و خواردنہوہ نا خوات و ٲوڙوہ کہی
 بہ سہر دہبات لہم جوږہ کہ سانہ دا بوونی نیہٹ پیښ دہرکہ و تنی فہ جر
 مہ رج نیہہ ، چونکہ نہ یان توانیوہ بزائن ٲوڙوہ یان نہ ، وہ یہ کیک لہ
 بنچینہ کانی ئاینی ئیسلامیش ئوہ یہ کہ داواکاریہ کان بہ ستراون بہ بوونی
 تواناوہ .

لہ (عایشہ) وہ - ٲہزای خوی لیبت - دہ گیرنہوہ فہرموویہ تی : "
 كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَمَرَ بِصِيَامِ يَوْمِ عَاشُورَاءَ ، فَلَمَّا فُرِضَ رَمَضَانُ ، كَانَ مَنْ شَاءَ
 صَامَ وَمَنْ شَاءَ أَفْطَرَ " (٤٥) .

واتہ : پیغمبر ﷺ فہرمانی گرتنی ٲوڙووی (عاشورا) ی پی کردبووین
 ، بہ لام کہ ٲوڙووی ٲرمہ زان فہرز کرا : ئو کاتہ ہر کہ سی بیویستایہ)
 عاشورا (بہ ٲوڙو دہبوو یان بہ ٲوڙو نہ دہبوو .

وہ لہ (سلمہ) کوپی (الاکوع) ہوہ ﷺ دہ گیرنہوہ فہرموویہ تی : "
 أَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ رَجُلًا مِنْ أَسْلَمَ أَنْ أَذِنَ فِي النَّاسِ : أَنْ مَنْ أَكَلَ فَلْيَصُمْ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ ،
 وَمَنْ لَمْ يَكُنْ أَكَلَ فَلْيَصُمْ ، فَإِنَّ الْيَوْمَ عَاشُورَاءَ " (٤٦) .

(٤٥) أخرجه البخاري : (٤ / ٢١٢) ، ومسلم رقم : (١١٢٥) .

(٤٦) أخرجه البخاري : (٤ / ٢١٦) ، ومسلم رقم : (١١٣٥) .

واته: پیغه مبهري ﷺ فرمانی کرد به پیاویك له هۆزی (أسلم) كه بانگه واز بكات له ناو خه لكدا: ههر كه سیك خواردنی نه خواردوو به ئه و به شە ی له پوژ كه ماوه به پوژوو بی، وه ئه وهش كه خواردنی نه خواردوو به به پوژوو بی، چونكه ئه و پوژووی (عاشورا) یه .

پوژوو گرتنی پوژووی (عاشورا) فهرز بوو، پاشان (نه سخ) كرایه وه، موسولمانانیش فرمانیان پی كرابوو له و پوژده واز له خواردن بینن، كار كه شیان به و شیوه یه ته واو و بی كه م و كوپى بوو، په مه زانیش فهرزه، حوكمی فهرزیش ناگۆریت .

۳. هه ندیک له زانایان بۆچوونی پیچه وانه یان له گه ل ئه م بۆچوونه دا هه یه و ده لیئ: (به لكو ئه بی قه زای پوژوو ده كه ی بكاته وه):

وه ده لیئ: (عاشورا فهرز نه بووه)، به لام ئه وه بزانه "برای باوه پدار" كه هه موو به لگه كان ئه وه درده خه ن كه پوژووی (عاشورا) فهرز بووه، چونكه فرمانی پیکراوه، ههر وه كو له فهرموده كه ی (عائیشه) دا هاتوو، پاشان فرمانه كه زیاتر جیگیر ده بیئت چونكه بانگه وازی گشتی بۆكراوه، وه له وهش زیاتر ئه وه یه فرمان به و كه سانه كراوه كه خواردنیان خواردوو، واز له خواردن به یئن، ههر وه كو له فهرموده كه ی (سلمه) كوپى (الاكوع) دا هاتوو، كه له پیش تر باسمان لیوه كرد .

وه له (محمد) كورې (صيفي الانصاري) هوه ﷺ ده گيرپنه وه
 فهرموويه تی " خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ ، فَقَالَ : أَصُمْتُمْ
 يَوْمَكُمْ هَذَا؟ قَالَ بَعْضُهُمْ : نَعَمْ ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ : لَا . قَالَ : فَأَتَمُّوا بَقِيَّةَ يَوْمِكُمْ هَذَا ،
 وَأَمَرَهُمْ أَنْ يُؤْذِنُوا أَهْلَ الْعَرُوضِ . قُرَى الْمَدِينَةِ . أَنْ يُتَمُّوا بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ هَذَا " (٤٧) .

واته : له پوژى (عاشورا) دا پیغه مبهري ﷺ هات بو لاماڼ و پى
 فهرمووين : نه مړو پوژووتان گرتووه ؟ هه نديكيان فهرموويان : به لى ، وه
 هه نديكى تريان فهرموويان : نه خير ، پاشان فهرمووى : كه واته نه وه ندهى
 كه ماوه له پوژ به پوژوو بن ، وه فهرمانيشى پيكردين كه خه لكى (العروض) -
 واته : ديكانى شارى مه دينه - ناگادار بكه ينه وه : نه وه ندهى له پوژ ماوه به
 پوژوو بن ، نه م ليكدانه وه ش (التقارب) ده برپينه وه به ووتيهى (ابن مسعود)
 ﷺ كه ده فهرموويت : " لَمَّا فُرِضَ رَمَضَانُ تَرَكَ عَاشُورَاءُ " (٤٨) ، واته : كه
 رهمه زان فهرز بوو (عاشورا) تهر كرا . وه به ووتيهى (عائشة) - په زای
 خواى ليبيت - كه ده فهرموويت : " فَلَمَّا فُرِضَ رَمَضَانُ ، فَكَانَ رَمَضَانُ هُوَ

(٤٧) أخرجه ابن خزيمة : (٣ / ٣٨٩) ، وأحمد : (٤ / ٣٨٨) ، والنسائي : (٤ / ١٩٢) ، وابن ماجه : (١ / ٥٥٢) ، والطبراني في (الكبير) : (١٨ / ٢٣٨) من طريق الشعبي عنه ، وسنده صحيح .
 (٤٨) أخرجه مسلم رقم : (١١٢٧) .

الْفَرِيضَةُ ، وَتُرِكَ عَاشُورَاءُ " (٤٩) ، واته : كه ئايه تی فهرز بوونی پۆژووی پهمه زان هاته خواره وه ، پهمه زان بوو به پۆژووی فهرز و (عاشورا) تهرك كرا .

له گه ل ئه وه شدا پۆژوو گرتن له پۆژی (عاشورا) دا به يهك جارى تهرك نه كراوه ، به لكو يهك دهنگ بوونی زانايان - واته : الاحماع - له سهر ئه وه يه كه سوننه ته ، ههر وه كو : ئيمامى (الحافظ ابن حجر) له كتيبى (فتح الباري شرح صحيح البخاري) دا : (٤ / ٢٤٦) له ئيمامى (ابن عبد البر) وه ده گيژي ته وه . ئه مه ش ئه وه ده گه يه ني ت كه پۆژوو گرتنه كه ي ههر ماوه به لام ئه وه ي كه وازى لي هينرا (واجب - فهرز) بوونه كه يه تی ، خواش زانا تره .

كۆمه ليكي تر ده ئين : ئه گه ر فهرزيش بوو بي ت (نه سخ) بووه ته وه و حوكمه كانى له گه لدا (نه سخ) بووه ته وه .

له راستيدا فهرمووده كانى (عاشورا) به لگه ن له سهر هه ندی شت :

١ - واجب بوونی پۆژووی (عاشورا) .

٢ - ئه و كه سه ي پيش دهركه وتنى فهرز ني ه تی پۆژووی فهرز نه بي نه زاني نه وه پۆژوه كه ي ته واوه و به تال نابي ته وه .

٣ - ئه و كه سه ي خواردن دهخوا و شت دهخواته وه پاشان ده زاني ت ، ئه و به شه ي ترى پۆژوه كه به پۆژوو ده بي ت و قه زای له سهر ني يه .

(٤٩) أخرجه مسلم رقم : (١١٢٥) .

خالی یه که م له م خالانه (نه سڅ) بووه ته وه و بووه ته سوننه ت ، هر وه کو له پیشدا باسماں لیوه کرد ، ئه مه ش ئه وه پیویست ناکات به هوی (نه سڅ) بوونی (واجب) یتى حوکمه کانی تری (نه سڅ) بکړیته وه ، خواش زانا تره .

به لگه ی ئه م کومه له ش ئه وه فهرموده یه یه مه ئیمامی (أبو داود) : (٢٤٤٧) و ئیمامی (أحمد) : (٤٠٩/٥) له پړیگه ی (قتاده) له (عبد الرحمن) ی کورپی (سلمه) له مامه یه وه ده گړنه وه : " أَنْ أَسْلَمَ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ : صُمُّمُ يَوْمَكُمْ هَذَا ؟ قَالُوا : لَا ، قَالَ : فَأَتَمُّوا بَقِيَّةَ يَوْمِكُمْ هَذَا وَاقْضُوا " ، واته : ئه وه به شه ی ماوه له پوژده که تان به پوژوو ببن و پاشان قه زای بکه نه وه .

به لام ئه م فهرموده یه (ضعيف) ه له دوو هوکار : یه که م : به هوی (جهالة) ی (عبد الرحمن) ی کورپی (سلمه) وه ، ئیمامی (الذهبي) له کتیبی (الميزان) دا : (٢ / ٥٦٧) ده فهرمووی : (لا يُعرف) . واته : نه ناسراوه ، وه ئیمامی (الحافظ) له کتیبی (التهذيب) دا : (٦ / ٢٣٩) فهرمووی ته ی : (حاله مجهول) ، وه ئیمامی (ابن أبي حاتم) له کتیبی (الجرح والتعديل) دا : (٥ / ٢٨٨) ناوی هیئاوه و هیچ (جرح) و (تعديل) یکی له سهر باس نه کردووه .

دووه م : (عنعن) ه کردنی له لایهن (قتاده) ی (مدلس) وه .

کاتی پوڙوو :

له پيشدا هاوه لانی پیغمبرهاری محمد ﷺ ته گهر یه کیکیان به پوڙوو بېوایه و کاتی پوڙوو شکاندنیان بهاتبایه خواردن و خواردنه و هیان ده خوارد و له گهل خیزانه کانیا نندا جووت ده بوون پیش ته وهی بخهون ، به لام ته گهر هر یه کیکیان خهوی لی بکه و تبايه پیش نان خواردنی نیواران هیچ له وانهی بو حه لال نه بوو ته نجامی بدات له خواردن و خواردنه وهو جووت بوون له گهل خیزانه کانیا نندا پوڙه کهی تر ، پاشان خوی به توانا و به خشنده په حمه تی خوی به سهردا رشتن .

به وهی که موله تی ته وهی دان ته و کارانه ته نجام بدهن تا پیش دهرکه و تنی فاجر ، ته و انیش ته و شته یان پی خوش بوو ، پوون که ره وهی ته م پووداوه ته م فهرمووده یه یه : له (البراء) ی کوپی (عازب) هوه ﷺ ده گپرنه وه فهرموویه تی : " کَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ إِذَا كَانَ الرَّجُلُ صَائِمًا ، فَحَضَرَ الْإِفْطَارَ ، فَقَالَ قَبْلَ أَنْ يُفْطَرَ ، لَمْ يَأْكُلْ لَيْلَتِهِ وَلَا يَوْمِهِ حَتَّى يُمْسِي ، وَإِنْ قِيسَ بْنِ صِرْمَةَ الْأَنْصَارِيِّ كَانَ صَائِمًا ، فَلَمَّا حَضَرَ الْإِفْطَارَ أَتَى امْرَأَتَهُ فَقَالَ لَهَا : أَعِنْدَكَ طَعَامٌ ؟ قَالَتْ : لَا ، وَلَكِنْ أَنْطَلِقُ فَأَطْلُبُ لَكَ ، وَكَانَ يَوْمُهُ يَعْمَلُ ، فَغَلَبَتْهُ عَيْنَاهُ ، فَجَاءَتْ امْرَأَتُهُ ، فَلَمَّا رَأَتْهُ قَالَتْ : خَبَيْتَ لَكَ (٥٠) ، فَلَمَّا انْتَصَفَ النَّهَارُ غَشِيَ عَلَيْهِ ، فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ ، فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ : ﴿ أَحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ

(٥٠) ته م ووشه یه کاتیک ته و تریت : که سیک به ده واکاری یان به مهرامی خوی نه گات .

الصِّيَامِ الرَّفْتُ إِلَى نِسَائِكُمْ ﴿٥٠﴾ ، فَفَرَحُوا بِذَلِكَ فَرَحًا شَدِيدًا ، وَنَزَلَتْ : ﴿ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ﴾ (٥١).

واته : هاوه لانی پیغممبهر ﷺ ئەگەر یه کیکیان به پوژوو ببوایه و کاتی شکاندنی بهاتییه و ئەو کاته برۆشتبایه بی ئەوهی نان بخوات ئەوا ئەو شهوه و پوژیش تا ئیواره به سەر دههات هیچی نه ده خوارد . جاریکیان که (قیس) ی کوپی (صیرمه) هی ئەنصاری به پوژوو ده بیئت و که کاتی پوژوو شکاندن دیت ، دیتته لای خیزانه که ی و پیی ده فهرمووی : هیچ خواردنیکت لا ههیه ؟ ئەویش فهرمووی : نه خیر ، به لام ئەپۆم بۆت داوا ده که م ، که چی (قهیس) له بهر هیلاک بوونی له کاری پوژوانه ی خهوی لی کهوت ، که خیزانه که ی گه پایه وه و بینی خهوی لی کهوتوو فهرمووی : به ئاواتی خۆت نه گه یشتی ، بهو هۆیه وه له کاتی نیوه پۆدا بورایه وه ، ئەوه له لای پیغممبهر ﷺ باس کرا له ئەنجامدا ئەم ئایه ته دابه زی : ﴿ أَحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفْتُ إِلَى نِسَائِكُمْ ﴾ ، واته : بۆتان ههیه و په وایه له مه و دوا له شهوانی پوژوو گرتندا (تا کاتی ده رکه وتنی فهجر) له گه ل خیزانه کانتان جووت ببن . هاوه لانی پیغممبهر ﷺ به م شته زۆر خوشحال بوون ، پاشان ئەم ئایه ته دابه زی : ﴿ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ﴾ ، واته : بخۆن و بخۆنه وه تا سپیایی پوژتان بۆ له تاریکی شهو

(٥١) أخرجه البخاري : (٤ / ٩١١) رقم : (١٩١٥) .

پوون ده بیته وه . ئەم سوژه خواوه ندیه ی که خوی به سوژ و خاوه ن
میهره بانی پشتوویه تی به سهر به نده بی فیز و گوپرایه له کانیدا ، ئەو به ندانه ی
که فهرموویان : ﴿ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴾ کاتی پوژووی
پوژووان دیاری ده کات : ده ست پی کردن و کو تای هاتنی ، ئەو ده ش له
دهرکه وتنی فهره وه تا پشت هه لکردنی پوژ و سهر هه لدان و ده ست پی
کردنی شه و ، وه به نه مانی بازنه ی خوړ له ئاسودا .

۱- واتای (الخیط الابيض) و (الخیط الاسود) :

کاتی ئەو ئایه ته دابه زی که له پیشدا باسما ن لی وه کرد ، هه ندیک له
هاوه لانی پیغه مبهر ﷺ دوو په تی * ره ش و سپی یان ده هیئا و ده یان خسته
ژیر سه رینه کانیا نه وه و سه یریان ده کرد بو ئەوه ی بزانی له یه کتر یان جیا
ده که نه وه ؟ یان ده یان خسته قاجیان و ده ستیان ده کرده خواردن و
خواردنه وه تا ئەو کاته ی بینینیان ئاشکرا ده بوو ، وه له یه کتر جیا
ده کرانه وه .

له (عدي) کوپی (حاتم) وه ﷺ ده گپ نه وه فهرموویه تی : " لَمَّا
نَزَلْتُ : ﴿ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ﴾
عَمَدْتُ إِلَى عِقَالٍ أَسْوَدَ وَإِلَى عِقَالٍ أَبْيَضَ فَجَعَلْتُهُمَا تَحْتِ وَسَادَتِي ، فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ

* ووشه ی (پت) له هه ندی ناوچه ی کوردستان دا پیی ده وتریت : (به ن) . وه رگپ .

في الليلِ فلا يَتَبَيَّنُ لي ، فَعَدَوْتُ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَذَكَرْتُ لَهُ ذَلِكَ ، فَقَالَ :
إِنَّمَا ذَلِكَ سَوَادُ اللَّيْلِ وَبَيَاضُ النَّهَارِ " (٥٢).

واته : كه ئايه تی : ﴿ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ﴾ دابه زینرا دوو په تی رهش و سپیم هیناو له ژیر سه رینه که مدا دامنان ، پاشان سهیری ئه و دوو په ته م ده کرد و بوم پوون ده بوو به شیوه یه که له یه کیان جیا بکه مه وه ، پاشان پویشتمه لای پیغه مبهری خوا ﷺ و ئه و باسه م بوی کرد ، ئه ویش فهرمووی : " مه به سستی ئایه ته که بریتی یه له تاریکی شه و و پوناکی پوژ " .

وه له (سهل) ی کوپی (سعد) هوه ﷺ ده گپړنه وه فهرموویه تی : " لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ آيَةُ : ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ﴾ قَالَ : فَكَانَ الرَّجُلُ إِذَا أَرَادَ الصَّوْمَ رَبَطَ أَحَدَهُمْ فِي رِجْلِهِ الْخَيْطُ الْأَبْيَضَ ، وَالْخَيْطُ الْأَسْوَدَ ، فَلَا يَزَالُ يَأْكُلُ وَيَشْرَبُ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُ رُؤْيَاهُمَا ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ بَعْدَ ذَلِكَ : ﴿مَنْ الْفَجْرِ﴾ فَعَلِمُوا إِنَّمَا يَعْنِي بِذَلِكَ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ " (٥٣).

(٥٢) أخرجه البخاري : (٤ / ١١٣) رقم : (١٩١٦) و مسلم رقم : (١٠٩٠) .

(٥٣) أخرجه البخاري : (٤ / ١١٤) رقم : (١٩١٧) ، و مسلم : (١٠٩١) .

ئهم فهرموده یه ئه وه ده گه یه نیت که (علی) خوی ناماده بووه له کاتی دابه زینی ئهم ئایه ته دا ، ئهمه ش ئه وه ده گه یه نئ له و کاته دا (علی) موسولمان بووه ، به لأم ئه و شته وانیه ، چونکه فهرز بوونی پوژوو له سالی دووه می کوچیدا بوو ، که چی موسولمان بوونی (علی) له سالی نویه می کوچیدا بووه

واته : کاتى ئەم ئایه ته دابه زى : ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ﴾ هه ندىك له پیاوانى ده ور و بهرى پیغمه مبه ر ﷺ ئە گهر بیویستایه به پوژوو بیټ دوو په تی سپى و په شى ده به سته هه ردوو قاجیه وه و به رده وام ده بوو له خواردن و خواردنه وه تا ئاشکرا ده بوون ، پاشان خواى په روه ردگار ئایه تی : ﴿مِنَ الْفَجْرِ﴾ ی دابه زانده خواره وه ، پاش ئە وه زانیان مه به سته له ووشه ی (الخیط الابيض) ، و (الخیط الأسود) سپیایى پوژو و تاریکی شه وه .

پاش ئەم پوون کردنه وه قورئانیه ، و به رده که ته بى پایانه ی خواى په روه ردگار ، ده بینین پیغمه مبه رى خوا ﷺ به شیوه یه ک ، که هیچ جیگای گومان نه بى ، ئە و کاره ی بۆ هاوه لانی پوون کردووه ته وه و باسى بۆ کردوون ، وه په حمه تی خوا له شاعیر بى که فه رموو یه تی :

وَلَيْسَ يَصُحُّ فِي الْأَذْهَانِ شَيْءٌ إِذَا احتَاجَ النَّهَارُ إِلَى دَلِيلٍ

وه کو له کتیبى : (الإصابه) دا : (٢ / ٤٦٨) هاتوه ، یان ئە بى بووتریت : دابه زینى ئایه ته که که دواکه وتووه ، به لām ئەم ووته یه زۆر دووره ، یان ئە بى ووته که ی (عدي) که ده فه رموویت : (لما نزلت) بهم شیوه یه ته فسیر بکریټ که : کاتیک موسولمان بووم و ئەم ئەم ئایه ته م به سه ردا خوینرایه وه ، ئە مه شى باشتیرین بۆچوونه له بهر ئە وه ی که له پیاوایه تی ئیمامى (أحمد) دا : (٤ / ٣٧٧) هاتوه : " علمني رسول الله ﷺ الصلاة والصيام ، قال : صل كذا وكذا ، وصم فإذا غربت الشمس فكل واشرب حتى يتبين لك الخيط الأبيض من الخيط الأسود ، وصم ثلاثين يوما إلا أن ترى الهلال قبل ذلك ، فأخذت خيطين من شعر أسود وأبيض ... الحديث " ١ هـ . به هه ندى گۆرانه کاريه وه له کتیبى (فتح الباري) هوه : (٤ / ١٣٢ - ١٣٣) وه رگيټپاوه .

۲ ـ فه جر دوو جوړه :

یه کیک له و حوکمانه ی که پیغه مبهری خوا ﷺ به باشتین شیوه بو
هاوه لانی پوونی کردووته وه ئه وه یه : فه جر دوو جوړه .

یه که م : فه جری دروژن یان دروژنه فه جر (الفجر الکاذب) :

دهرکه وتنی ئه م جوړه یان کردنی نویژی به یانی حه لال ناکات (واته :
دروست نییه نویژی فه رزی به یانیان له کاتی دهرکه وتنی دا بکری ، به لکو
ده بی دوا بخریت تا دهرکه وتنی جوړی دووه می فه جر) ، وه خواردنیش
له سه ر پوژوان حه رام و قه دهغه ناکات (واته : ئه و که سه ی که نیه تی پوژووی
هیه به بوی په وایه خواردن و خواردنه وه بخوات و بخواته وه با ئه م فه جره ش
دهرکه وتبی تا وه کو جوړی دووه می فه جر دهرده که وی ئه و کاته خوی
دهگریته وه له خواردن و خواردنه وه) .

دووه م : فه جری راست گو یان فه جری راسته قینه (الفجر الصادق) :

ئه م جوړه ی فه جر خواردن له پوژوان قه دهغه ده کات و نویژی به یانی
حه لال ده کات (واته : به دهرکه وتنی کاتی نویژ دیت) .

له (ابن عباس) هوه رضي الله عنه ده گيرنه وه فهرموويه تی : " الفَجْرُ فَجْرَانِ : فَأَمَّا الْأَوَّلُ فَإِنَّهُ لَا يُحَرِّمُ الطَّعَامَ ، وَلَا يُحِلُّ الصَّلَاةَ ، وَأَمَّا الثَّانِي : فَإِنَّهُ يُحَرِّمُ الطَّعَامَ ، وَيُحِلُّ الصَّلَاةَ " (٥٤).

واته : فه جر دوو فه جره ، جوړی یه که م : خواردن حه رام وقه ده غه ناکات له پوژووان ، وه کردنی نویژیش حه لال ناکات ، به لام جوړی دووهم : خواردن حه رام وقه ده غه ده کات له پوژووان و نویژیش حه لال ده کات .

باش بزانه برای موسولمان که :

١ - فه جری دروژن : بریتی یه له سپیایی یه کی لاکیشهی له بهرهی پوژمه لاته وه بهر ز ده بیته وه بو ماو ده کی که م پاشان نامینی .

٢ - فه جری راستگو : بریتی یه له سوړاپه کی تیشک دهر له بهرهی پوژمه لاته وه به سهر دۆل و شاخه کاندا دهر ده که ویت ، پاشان زیاد ده کات و ده گاته سهر پیگه و ناوما لآن ، ئەم جوړه ی فه جر حوکمه کانی پوژووی پیوه بهنده .

(٥٤) أخرجه ابن خزيمة : (٣ / ٢١٠) ، والحاكم : (١ / ١٩١ و ٤٩٥) ، و الدارقطني : (٢ / ١٦٥) ، والبيهقي : (٤ / ٢٦١) من طريق سفیان ، عن جرير عن عطاء عن ابن عباس ، وسنده صحيح . وله شاهد عن جابر : أخرجه الحاكم : (١ / ١٩١) ، و البيهقي : (٤ / ٢١٥) والدارقطني : (٢ / ١٦٥) واختلف في وصله و إرساله ، وشاهد آخر عن ثوبان : أخرجه ابن أبي شيبة : (٣ / ٢٧) .

له (سمره) وه ﷺ ده گێر نه وه فه رموویه تی : پیغهمبهری خوا ﷺ
فه رموویه تی : " لا یَغْرُنْکُمْ أَذَانُ بِلَالٍ ، وَلَا هَذَا الْبَيَاضُ لِعُمُودِ الصُّبْحِ حَتَّى
یَسْتَطِیرُ " (۵۵) .

واته : به ئاگا بن نه که ونه هه له وه به بانگی بیلال (واته : بانگی یه که می
به یانیان) و سپیایی سبه ییان - واته : فه جری درۆزن - که به درێژای ئاسمان
به رز ده بیته وه ، تا وای لیدی تیشک ده رده چی - واته : تا کاتی ده رکه وتنی
فه جری راست گۆ - .

وه له (طلق) ی کوری (علي) وه ﷺ ده گێر نه وه فه رموویه تی :
پیغهمبهری خوا ﷺ فه رموویه تی : " کُلُّوا وَاشْرَبُوا وَلَا یَغْرُنْکُمْ السَّاطِعُ الْمُصْعَدُ
، وَکُلُّوا وَاشْرَبُوا حَتَّى یَعْتَزَّزَ لَکُمُ الْأَحْمَرُ " (۵۶) .

واته : بخۆن و بخۆنه وه ، به ئاگا بن له وه ی بکه ونه هه له ی فه جری
درۆزنه وه که به رز ده بیته وه و پاش که میك نامینی ، به لکو به رده وام بن
له خواردن و خواردنه وه تا تیشکی فه جری راستگۆ پێگرتان ده بیته .

(۵۵) أخرجه مسلم : (۱۰۹۴) .

(۵۶) أخرجه الترمذي : (۳ / ۷۶) ، أبو داود : (۲ / ۳۰۴) ، وأحمد : (۴ / ۲۳) ، وابن خزيمة : (۳ / ۲۱۱)
من طريق عبد الله بن النعمان . وثقه ابن معين وابن حبان والعجلي ، ولم يعرف عدالته ابن خزيمة ، وقال ابن حجر :
مقبول .

ئه وهش بزانه - برای سه ركه وتوو بۆ گوێرپایه لی خوای په روه ردگار - كه سيفه ته كانی فه جری راستگۆ له گه ل ئه م ئایه ته پیروژه دا یه ك ده گرنه وهه : ﴿ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ﴾ چونكه پووناكى فه جر كه ده ركه وت له به رده ی پوژه لاتوه وه له دۆل و سه ر شاخه كان له سه ر شیوه ی په تیكى سپی ده بیئت له سه ریشه وه په تیكى په رش ده رده كه ویئت بریتی یه له پاشماوه ی تاریكى شه و كه پشتی هه لكردوه و ده پوات ، بۆیه ئه گه ر ئه وه ت بۆ پوون بووه خو بگره وه له خواردن و خواردنه وه و جووت بوون له گه ل خیزانه كه ت ، وه ئه گه ر په رداخیكى ئاوت به ده سته وه بوو یان هه ر خواردن و خواردنه وه یه كى تر ، ئه وا دايمه نی و بیخوره وه نوشی گیانت بى ، چونكه پيپیدانی (میهره بانترینی میهره بانه كان) به رامبه ر به نده ی پوژووانانی با له و كاته یشدا گوئیستی دهنگی بانگده ر بیت .

پیغه مبهری خوا ﷺ له و باره یه وه ده فه رموویت : " إِذَا سَمِعَ أَحَدُكُمُ النِّدَاءَ وَالْإِنَاءَ فِي يَدِهِ فَلَا يَضَعُهُ حَتَّى يَقْضِيَ حَاجَتَهُ مِنْهُ " (٥٧) .

(٥٧) أخرجه أبو داود: (٢٣٥)، وابن جرير: (٣١١٥)، والحاكم: (٤٢٦/١)، والبيهقي (٢١٨/٢)، وأحمد: (٤٢٣/٢) من طريق حماد عن عمرو عن أبي هريرة، وسنده حسن، وله طريق آخر أخرجه أحمد: (٥١٠/٢)، والحاكم: (٢٠٣/١)، (٢٠٥) من طريق حماد، عن عمار بن أبي عمار، عن أبي هريرة وسنده صحيح .

واته: ئەگەر یەکیەک له ئێوه گویی له بانگ بوو و پەرداخیکی بە دەستەوه بوو با دای نەنیت تاوه کو پێویستی خۆی پێ تهواو دەکات.

مەبەست بە بانگ بانگی فەجری دووهمە که فەجری پاست گۆیه ، بەو بەلگەیهی که ئیمامی (أحمد) : (۲ / ۵۱۰) ، وه (ابن جریر الطبری) : (۲ / ۱۰۲) ، وه جگە لەمانیش دەگێژنەوه لەدوای فەرمووده کهی سەر هوه : " وَكَانَ الْمُؤَذِّنُ يُؤَذِّنُ إِذَا بَزَغَ الْفَجْرُ " (۵۸) واته : بانگدەر بانگی دەدا له کاتی ئاشکرا بوونی فەجر .

وه ئەو فەرموودهیهی که (أبو امامة) رضی اللہ عنہ دەگێژێته وه شایهتی بۆ ئەم مانایه دادات که ده فەرموویت : " أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ ، وَالْإِنَاءُ فِي يَدِ عُمَرَ ، قَالَ : أَشْرَبَهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ قَالَ : نَعَمْ ، فَشَرِبَهَا " (۵۹) .

واته : قامەت کرا بۆ نوێژ و پەرداخی که بە دەستی (عُمَر) هوه بوو رضی اللہ عنہ ، فەرمووی : ئەو پێغهمبهری خوا ﷺ بیخۆمه وه ؟ فەرمووی : بەلێ ، ئەویش خواردیه وه .

کهوا بوو سه لمیتر خۆگرتنه وه له خواردن پێش فەجری پاسته قینه به ناوی (نِیمساک) و به ناوی (خۆپاراستنه وه - الاحطیاط) بیدعهیه .

(۵۸) هذه الزيادة تبطل ما علقه الشيخ حبيب الرحمن الاعظمي الحنفي علي (مصنف عبدالرزاق) : (۴ / ۱۷۳) حيث قال : وهو محمول علي النبي ﷺ كان ينادي قبل طلوع الفجر (!! والحمد لله وحده .

(۵۹) أخرجه ابن جرير : (۲ / ۱۰۲) من طريقين عنه .

ئیمامی (الحافظ بن حجر) - په حمه تی خوی لی بیټ - له کتیبی : (فتح الباری) دا (٤ / ١٩٩) ده فهرمووټ : ((یه کیك له و بیدعه خراپانه ی که له م کاته دا داهینراوه :

ئه نجام دانی بانگی دووه می به یانیانه پیش فهر به سی یه کی کاترمیریک له پرمه زاندا وه کوژاندنه وه ی چراکان که کراوه ته به لگه له سهرقه دهغه کردنی خواردن و خواردنه وه له و که سه ی که دهیه ویت به پوژوو بیټ ، به گومانی ئه وه ی ئه م کاره یان بو به ئاگا بوونه له پهرستنه که یدا . که سیش به و کاره یان نازانیت جگه له هندی که س نه بیټ ، ئه م کاره یان به ره و ئه وه ی پاکیشان : که بانگ نه دهن تا دوی خوړ ئاوا بوون (به ئه ندازه یه ک) بو دلنیا بوون له هاتنی کات به ته وای . به گومانی خو یان . به ویش به ربانگیان دوا خست و په له یشیان کرد له پاشیو کردندا و پیچه وانه ی سوننه ت بوونه وه ❁

❁ تیبینی : به داخه وه ئیستا له کوردستانی خو شماندا (بانگی یه که م) ی به یانی هر نه ماوه و ئه و بانگه یش که ئیستا ده دریت بو نویژی به یانی به ئه ندازه ی (نیو سه عات که متر یان زیاتر) پیش ده رکه وتنی فهری پاستگو پیش خراوه و هه موو خه لکی موسولمان نویژی به یانیان له کاتیکدا ده که ن که له پاستیدا ئه و کاته کاتی شه و نویژه و کاتی ئیستغفار و پاشیو کردنه نه ک کاتی نویژی به یانیان !!! ئه مه جگه له مانگی پرمه زان ، به لام له مانگی پرمه زاندا زیاد له مه بیدعه به ناو (ئیه ساک) یش زیاد ی کردوه و هندی که له موسولمانان بی به ش و مه حروم ده که ن له پاشیو کردن و به م کرداره دوور له قورئان و هدیسه ئه وانه یش که پاشیو ده که ن پیچه وانه ی سوننه تی پیغمهبری خوا ﷺ ده که ن چونکه سوننه ت وایه پاشیو دوا

بخیریت ، هه‌روه‌کو له‌م په‌پتوکه‌دا ئاماژه‌ی بۆ ده‌کریت ، و له‌وه‌ش خراپ‌تر نوێژی به‌یانیان له‌کاتی خۆیدا ناکه‌ن !!!

سوودیك : له‌ په‌پتوكی (نظم الفرائد مما في سلسلتي الألباني من فوائد ، جمع وترتيب : عبد اللطيف بن محمد بن أبي ربيع (١ / ٥٠٧ . ٥٠٩) طبعة مكتبة المعارف بالرياض) ١٥ ، و (باب / صفة الفجر الذي يوجب الإمساك) ماتوه :

((عن طلق بن علي ؓ : أن النبي ﷺ قال : " كُلُوا وَاشْرَبُوا ، وَلَا يَهْدِكُمْ السَّاطِعُ الْمُصَعَّد ، فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَغْزُرَ لَكُمْ الْأَحْمَر " (حديث حسن ، الصحيحة ، رقم : (٢٠٣١) .

غریب الحدیث :

قوله : (ولا يهيدنكم) : أي لا تنزعجوا للفجر المستطيل فتمنعوا به عن السحور : فإنه الصبح الكاذب ، وأصل (الهيد) : الحركة . " نهاية " .

فائدة (القول للألباني . رحمه الله .) : واعلم أنه لا منافاة بين وصفه ﷺ لضوء الفجر الصادق بـ(الأحمر) ، ووصفه . تعالى . إياه بقوله : (الخط الأبيض ..) : لأن المراد . والله اعلم . بياض مشوب بالحمرة ، أو تارة يكون أبيض ، وتارة يكون أحمر ، يختلف ذلك باختلاف الفصول والمطالع . وقد رأيت ذلك بنفسي مرارا من داري في (جبل هملان) جنوب شرق (عمان) ، ومكنني ذلك من التأكد من صحة ما ذكره بعض الغيورين علي تصحيح عبادة المسلمين ، أن أذان الفجر في بعض البلاد العربية يرفع قبل الفجر الصادق بزمن يتراوح بين العشرين و الثلاثين دقيقة ، أي قبل الفجر الكاذب أيضا ! وكثيرا ما سمعت إقامة صلاة الفجر من بعض المساجد مع طلوع الفجر من بعض المساجد مع طلوع الفجر الصادق ، وهم يؤذنون قبلها بنحو نصف ساعة ، وعلي ذلك فقد صلوا سنة الفجر قبل وقتها ، وقد يستعجلون بأداء الفريضة أيضا قبل وقتها في شهر رمضان ، كما سمعته من إذاعة دمشق وأنا أنسحر رمضان الماضي (١٤٠٦ هـ) ، وفي ذلك تضيق علي الناس بالتعجيل بالإمساك عن الطعام ، وتعرض لصلاة الفجر للبطلان ، وما ذلك إلا بسبب اعتمادهم علي التوقيت الفلكي ، وإعراضهم عن طريق الشرعي : ﴿ كَلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَبَيِّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ﴾ ، " فكلوا واشربوا حتى يعترض لكم الأحمر " ، وهذه ذكرى ، والذكرى تنفع المؤمنين)) ١ . هـ .

وه بېروانه : (سلسلة الاحاديث الصحيحة) للإمام الألباني . رحمة الله . (٥٠ / ٥ - ٥١) حديث رقم : (٢٠٣١) .

وه هەر به مەيشه وه نه وه ستاون : به لكو هەندێك كۆت و زنجير و بیدعهی په شيان داهيئاوه و به ستويانه به بانگی به يانیا نه وه وهك :

١ - ووتنی (الإمساك ، الإمساك ، يا أمة محمد) ، به ماوه يهك پيش ئه و بانگه ی كه له كاتى خويدا نایدەن به مەبهست خۆگرتنه وه له خواردن ، وه ئه م بیدعه يه تايبه ته به مانگی په مە زانه وه .

٢ - ووتنی : (أستغفر الله ، سبحان الله ، والحمد لله ، ولا إله إلا الله ، والله أكبر ، ولا حول ولا قوة إلا بالله) چەند جارێك پيش ئه و بانگه ی كه له كاتى خويدا نادریت .

٣ - ووتنی (الصلاة والسلام عليك يا رسول الله ...) وه چەند سه له واتیکى ترى بیدعه ئامیز له و چە شنه دا (به دهنگی بهرز) دواى ئه و بانگه ی كه له كاتى خويدا نادریت ، چونكه ووتنى سه لاوات له سه ر پیغمه بر ﷺ به و شیوازه بیدعه يه ، له بهر ئه وه ی پیغمه بری خوا ﷺ به و شیوازه سه حابه ی فیڕ نه کردوه ، و نه یشى فهرمووه دواى بانگ به دهنگی بهرز سه لاوات له سه رم بدهن ، به لكو فهرموویه تی : " إذا سمعتم المؤذن ، فقولوا مثل ما يقول ، ثم صلوا علي ، فإنه من صلى علي صلاة ، صلى الله عليه عشرأ ، ثم سلوا لي الوسيلة ... " هتد فهرمووده كه ، كه له (صحيح مسلم ، برقم : ١٩٨) دا هاتوه .

واتا كه شى ئه وه يه : ئه گەر گویتان له بانگدهر بوو بانگی دا ئه وا ئیوه ش وه كو ئه و بانگه كه بلیتیه وه ، ئه نجا سه لاوات له سه ر من بدهن ، چونكه هەر كه سى سلّوات له سه ر من بدات ئه وا خواى گه وره ده جار سلّواتى له سه رى ده دات ، ئه نجا داواى پله ی وه سيلهم بۆ بکه ن ... ، له م فهرمووده يه ئه وه مان بۆ ده رده كه ویت كه : ته نها ئه وانی كه بانگ ده بیسن داوايان لى كراوه سه لاوات بدهن نه ك بانگ ده ر ، وه شیوه ی سه لاوات دان له سه ر سوننه ت له م فهرمووده يه دا پوون كراوه ته وه كه له (كهعبی كبرى (عجرة) وهه ﷺ ده گێرنه وه كه فهرموویه تی :

. بویه ده بینین چاکه یان که م بووه و خراپه یان تیدا زور بوو ، ته نها خواش یارمه تی دهره)) .

ئیمه ش ده لئین : تا کو ئیستا ئه و بیدعه یه که به ناوی (الإمساک) هوه ده کری پيش دهرکه وتنی فه جر و هاتنی کات ، وه هر به رده وامه تا کاتی ئیستای خه لکی ... ئه و گله ییه شمان بو لای خوا به رز ده که ینه وه .

" قلنا يا رسول الله قد علمنا أو عرفنا كيف السلام عليك ، فكيف الصلاة ؟ قال : قولوا : اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على إبراهيم إنك حميد مجيد " (صحيح البخاري رقم : ٦٣٥٧ ، وصحيح مسلم رقم : ٤٠٦) .

وه هر به م سه ریچیانه وه که له بانگی به یانیاندا ده کریت نه وه ستاون ! به لکو بانگی مه غریبیش دوا ده خه نه ئه ندازه ی (١٠) ده قیقه که م تر یان زیاتر به ناوی (دنیا بوون و إحطیاط) هوه ، به مه ش ده که ونه ناو سه ریچییه کی تره وه دهر حه ق به سوننه ته کانی پیغه مبه ره وه ﷺ ، چونکه پیغه مبه ری خوا ﷺ له گه ل دیار نه مانی باز نه ی خوردا (قرص الشمس) پوژووه که ی ده شکاند ، وه چاوهروانی دیار نه مانی سوورایی یان دهرکه وتنی ئه ستیره ی نه ده کرد ، و پاشان یه کسه ر دهستی به نوێز ده کرد و هیچ دوا ی نه ده خست . عن (سلمة) ی کوړی (الاکوغ) هوه ﷺ قال : " أن رسول الله ﷺ كان يصلي المغرب إذا غربت الشمس و توارت بالحجاب " (صحيح البخاري رقم : ٥٦١ ، وصحيح مسلم رقم : ٦٣٦) .

ئهم باب ته ش زیاتر پوون کراوه ته وه له خالی سی یه مدا که له مه و دوا باسی لیوه ده کریت - وه رگتیر - .

۳. پاشان پوژوو دهکە ی تا کاتی هاتنی شه و ته و او دهکات:

ئه گەر شه و له بهرە ی پوژمه لاتە وه ده رکە وت ، و خوړیش له بهرە ی پوژ ئاواوه پشتی لی هه لکردین و خوړیش ئاوا بوو : ئه و کاته پوژووان پوژوو دهکە ی ده شکینیت .

له (عمری کوپی (الخطاب) هوه ﷺ ده گێر نه وه فه رموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فه رموویه تی : " إِذَا أَقْبَلَ اللَّيْلُ مِنْ هَاهُنَا ، وَأَذْبَرَ النَّهَارُ مِنْ هَاهُنَا ، وَغَرَبَتِ الشَّمْسُ : فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ " (٦٠) .

واته : ئه گەر شه و لی ره وه ده رکە وت و پوژیش له ئیره وه پشتی لی هه لکردین و خوړیش ئاوا بوو : ئه و پوژوو دهکە تان بشکینن .

ئه م فه رمانه ی پیغه مبهری خواش ﷺ یه کسه ر پاش ئاوا بوونی باز نه ی خوړ ده بیت به جی بهینریت با پووناکی یه که یشی هه ندی مابی ، چونکه یه کیکه له سوننه ته کانی پیغه مبه ر ﷺ ئه وه بوو کاتی که به پوژوو ده بوو فه رمانی به یه کی که له سه حابه ده کرد که بجیته سه ر شتی که و له کاتی دیار

(٦٠) أخرجه البخاري : (٤ / ١٧١) رقم : (١٩٥٤) ، ومسلم رقم : (١١٠٠) ، ومه بة ستي له ووتە ی : " أفطر الصائم " واته : له پووی واقعه وه ، چونکه کاتی بهر بانگ هاتوو و چوه ته ناو ئه و کاته وه که کاتی پوژوو شکانده .

نه مانى باز نهى خۆر ده يفه رموو : خۆر ئاوا بوو ، پیغه مبه ریش ﷺ
رۆژووه که ی ده شکاند (٦١) .

(٦١) أخرجه الحاكم : (٤٣٤/١) ، وابن خزيمة رقم : (٢٠٦١) ، وصححه الحاكم على شرط الشيخين . ووتة ی : " أوفى " واته : چونه سهر شتیک و پروانین بۆ شوینیک .

سوودیك : پيشهوا و فهرموده ناسی سهردهم (العلامة محمد ناصر الدين الألباني) -
بهرحمهت بيت - له (سلسلة الاحاديث الصحيحة) : (١١٨ / ٥) دا ، وله ژيژ ناو نيشانى (مراقبة
غروب الشمس لتعجيل الافطار) : (٢٠٨١) فهرموويه تى : ((كان النبي ﷺ إذا كان صائما أمر رجلاً
فأوفى علي نشز ، فإذا قال : قد غابت الشمس أفطر)) أخرجه الحاكم : (٤٣٤/١) عن محمد بن أبي صفوان الثقفي ثنا
عبد الرحمن بن مهدي : ثنا سفيان عن أبي حازم عن سهل بن سعد رضى الله عنه مرفوعا . وقال : (صحيح علي شرط الشيخين ، لكن
ابن مهدي ليس من شيوخهما) .

قوله (نشز) أي : مرتع من الارض .

قلت : وفي الحديث اهتمامه ﷺ بالتعجيل بالإفطار بعد أن يتأكد ﷺ من غروب الشمس ، فيأمر من يعملوا
مكانا مرتفعا ، فيخبره غروب الشمس ليفطر ﷺ ، وما ذلك منه إلا تحقيقا منه لقوله ﷺ : " لا يزال الناس
بخير ما عجلوا الفطر " متفق عليه ، وهو مخرج في (الإرواء) رقم : (٩١٧) .

وأن من المؤسف حقا أننا نرى الناس اليوم ، قد خالفوا هذه السنة ، فإن الكثيرين منهم يرون غروب
الشمس بأعينهم ، ومع ذلك لا يفطرون حتى يسمعون أذان البلد ، جاهلين :

أولا : أنه لا يؤذن فيه على رؤية الغروب ، وإنما على التوقيت الفلكي .

وثانيا : أن البلد الواحد قد يختلف الغروب فيه من موضع إلى آخر بسبب الجبال و الوديان ، فأينا ناسا لا
يفطرون وقد رأوا الغروب ! وآخرين يفطرون و الشمس بادية لم تغرب ، لأنهم سمعوا الأذان ! والله المستعان !) ١
هـ - وهركيڤ - .

وہ ہندیك له خەلك وا گومان دەبەن كەوا شەو نایەتەدى بە خۆر ئاوا
 بوون ، بەلكو ئەو كاتە بە شەو دادەنن كە تارىكى بلاق دەبیتەو بە لای
 پۇژەلات و پۇژ ئاواو ، وە ئەم گومانەیش پوویداو بە هەندىك له هاوەلانی
 پىغەمبەر ﷺ ، وە بەلام تیگەیه نرا كەوا خۆر ئاوا بوونی خۆر بەسە بۆ هاتنى
 شەو كە سەرەتای تارىكى له بەرەى پۇژەلاتەو دەرکەوێت دواى نەمانى
 بازنەى خۆر یەكسەر .

له (عبد الله) ى كوپى (أبى أوفى) هوه ﷺ دەگێرەو فەرمووى : "
 له سەفەرىكا له گەل پىغەمبەرى خوادا بوون ﷺ ، وە بە پۇژوو بووین له
 مانگی رەمەزاندا ، كاتىك خۆر ئاوا بوو فەرمووى : ئەى فلان ، وە له
 پىوايەتى ئىمامى (أبو داود) دا : ئەى بلال هەستە ئاومان بەرى ، ئەویش
 فەرمووى : ئەى پىغەمبەرى خوا ئەگەر چاوەرپى بكەى شەوت بەسەردا بێت
 له پىوايەتى ئىمامى (البخاري) دا : " لَوِ انْطَرَزْتَ حَتَّى تُمْسِي " ، وە له
 پىوايەتێكى تردا : " ... الشَّمْسُ ... " ، پاشان فەرمووى : دابەزە ئاومان
 بەرى ، ئەویش فەرمووى هیشتا پۇژت بەسەرەوێه ! فەرمووى : دابەزە
 ئاومان بەرى ، پاش جارى سىيەم دابەزى و ئاوى پێدان و پىغەمبەرىش
 خواردیهو و فەرمووى : ئەگەر یەكێك بیهوى بەسەر ووشرەكەیهو بىبینى
 ئەوا دەبىبینى - واتە : خۆر دەبینى - پاشان ئاماژەى كرد وە له پىوايەتى
 ئىمامى (البخاري) دا : بە دەستى ئاماژەى كرد ، وە له پىوايەتى

البخاري و مسلم) دا : به په نجه ئاماژه ی بۆ بهرە ی پوژ ئاوا کرد ، پاشان
 فەرمووی : " إِذَا رَأَيْتَ اللَّيْلَ قَدْ أَقْبَلَ مِنْ هَاهُنَا فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ " (٦٢) .

واته : ئەگەر بینیت شەو لە بهرە ی پوژ ئاواوه هەلەات ئەوا با پوژووان
 پوژووه کە ی بشکیئیت . ئەو شەمان پیگە یشتوو کە هاو لەانی پیغه مبهەر ﷺ
 شوینی ووتە ی پیغه مبهەر ﷺ کە وتوون بۆیە کردە وەیان جوت بوو لە گەل
 ووتە کانی پیغه مبهەر ﷺ بۆ نمونە : (أبو سعيد الخدري) ﷺ پاش ئاوا
 بوونی بازنە ی خۆر پوژووه کە ی دەشکاند (٦٣) .

بیرخستنه وهیه ک :

ئەو حوکمانە ی پوژوو کە لە پیشە وە باسما ن لى وه کرد پە یوهندە بە
 بینینی بینای (واتە : بینینی چاوی مروؤ) و نابى (تە کە لوف) و

(٦٢) أخرجه البخاري : (٤ / ١٩٩) رقم : (١٩٥٥) ، ومسلم رقم : (١١٠١) ، واحمد : (٤ / ٣٨١) ، وأبو داود رقم : (٢٣٥٢) . والزائدة الأولى لمسلم رقم : (١١٠١) . والثانية لعبد الرزاق : (٤ / ٢٢٦) .

ئەم فەرموودە یە سودیکى زۆرى تىدايه بۆ ئەو زانیانیان سەیری کتیبی (فتح الباری : ٤ / ١٩٨)
 (بکە .

ووتە ی : " إِنْجَحْ لَنَا " ، واتە : خواردن و خواردنە وەمان بۆ ئامادە بکە . (وأصل الجحد : تحريك
 السوق واللبن بالماء بعد) ، واتە : بنه پەتە ی ئەم ووشە یە تیکەل کردنی (سهويق) و شیر و تیکدانى
 بە چیلکە دارێک دەگە یە نیت .

(٦٣) علقه البخاري : (٤ / ١٩٦) ، ووصله ابن أبي شيبة في (المصنف) : (٣ / ١٢) ، وسعيد بن منصور كما في (الفتح) : (٤ / ١٩٦) و (عمدة القاري) : (٩ / ١٣٠) وانظر : (تغليق التعليق) : (٣ / ١٩٥) .

زیاده پره ویان تیدا بگریټ و به (ئامیری گهر دوونی و فه له کی) تازه سهیری مانگ بگریټ یان به و ئامیرانه ی سهیری فه جر بگریټ ، چونکه ئه م شته وای له موسولمانان کردووه دوور بکه ونه وه له سوننه ته کانی پیغه مبهر ﷺ بویه ده بینین چا که یان تیدا که م بووه ته وه و خراپه یان تیدا زوو بووه ^(٦٤) ، خواش زاناته ره .

بیرخستنه وه دیه کی تر :

له هه ندیک له ولاتانی ئیسلامدا بانگ دهران پشت ده به ستن به پوژمیری وا که زیاد له (٥٠) په نجا سال به سهر دانانیاندا رویشته وه ، بویه بهر بانگ (افطار) دوا ده خه ن و پارشیویش (سحور) پیش ده خه ن، به وهش ئه که ونه ناو پیچه وانه کردنی سوننه ته کانی پیغه مبهر ﷺ ، ده بینین له هه ندی له و ولاتانه دا کومه لانیکی پابه ند بوون به سوننه ته کانی پیغه مبهر ﷺ هه لده ستن به بهر بانگ کردنی به پیی خور و پارشیویشیان به پیی فه جر ده که ن ، بویه کاتی خور ئاوا بوو پوژوو ده شکین و له کاتی ده رکه وتنی فه جری

^(٦٤) هه ر که سیك بیه ویت زیاتر شته که ی لا پوون بیت و دریزه ی باسه که بزانیټ به چاکی ئه و دهستی ده که ویت له دوو تویی ئه م کتیبانه دا :

أ / (مجموع فتاوی) : (٢٥ / ١٢٦ . ٢٠٢) لشیخ الإسلام ابن تیمیة .

ب / (المجموع شرح المذهب) : (٦ / ٢٧٩) للنووي .

ج / (التلخیص الحیر) : (٢ / ١٨٧ - ١٨٨) لابن حجر .

پاستگودا هر وه كو له پيشدا باس كرا واز له خواردن و خواردنه وه دینن ،
 كرده وهی ئەم كۆمه لهیه كرده وهیه کی شه رعیه و په وایشه به بی گومان ،
 ئەو كه سهیش به هه لهیان ده زانییت : له پاستیدا خوی به هه له دا چووه
 هه لهیه کی ئاشكرا ، وه (لا حول ولا قوة إلا بالله) .

شاراوه‌یش نیه ئەم پەرستنه پەيوەستە بە خۆر و فەجری راستگۆوه ،
جا ئەگەر کۆمەڵیک پێچەوانەى هەستانە : ئەوا خۆيان هەڵەن نەك ئەوانەى كە
پابەند بە (أصل) و بنچینه‌وه و لەسەرى بەردەوامن ، چونكە بانگ دان بریتى
یە لە ئاگەدار كردنەوهى موسولمانان بە هاتنى كاتى نوێژ ، جا ئەگەر كاتى
نوێژ هات و بانگ نەدرا ، یان بانگ دراو كاتى نوێژ نەبوو ، مانەوه لەسەر
(أصل) و بنچینه پێویستە نەك شتى تر . ئەم خالەت لەیاد بێ و باش بیری
لێ بکەرەوه .

پارشیو (واته : السحور)

۱. حیکمەت لە یارشێو :

خوای په‌روه‌ردگار پوژووی له‌سه‌ر فهرز کردوین هه‌ر وه‌کو چۆن له‌سه‌ر
ئوممه‌تانی خاوه‌ن په‌رتوک (**أهل الكتاب**) ی له پێشدا فهرز کردوه ، خوای
پایه به‌رز ده‌فه‌رمووی : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ
عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾ [البقرة : ۱۸۳].

به شیوهیهك كه پۆژوووهكه مان لهكات و حوكمدا له گهڵ پۆژووی ئوممه تانی
خاوێن په پتوك (**أهل الكتاب**) دا یه كیان ده گرتوه ، كه پێویست بوو
خواردن و خواردنهوه و جوت بوون له گهڵ خێزاندان نه کریت دواى خهوتن :
واته ئه گهر یه كێك لییان خهوى لى بكه وتبایه ئهوا بوى رهوا نه بوو خواردن
بخوات تا شهوهكهى تری به سهردا دیت ، ئه ویش له سهردا موسولمانان فهرز
كرا ههروهكو چۆن پێشتر باسمان كرد ^(٦٥) ، به لام كاتى (**نه سخ**) كرایه وه ،

(٦٥) بۆ زانینی زیاتر بروانه ئەم کتیبە تەفسیرانە ی خوارەو ه :

أ / (زاد الميسر) : (١ / ١٨٤) لابن الجوزي .

ب / (تفسیر القرآن العزیم) : (۱ / ۲۱۳ . ۲۱۴) لابن کثیر .

ج / (الدر المنشور) : (١٢٠١ . ١٢١) للسيوطي .

پیغه مبهری خوا ﷺ فرمانی کرد به پارشیو کردن بۆ جیا کردنه وهی پوژووی موسولمانان له پوژووی ئوممه تانی خاوهن په ړتوک (اهل الكتاب) .

له (عمر)ی کورپی (العاص) هوه ﷺ ده گپړنه وه فهرموویه تی :
پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی : " فَصُلْ مَا بَيْنَ صِيَامِنَا وَصِيَامِ أَهْلِ الْكِتَابِ :
أَكْلَةُ الشُّحْرِ " (٦٦).

واته : جیا که ره وهی پوژووی ئیمه و پوژووی ئوممه تانی خاوهن په ړتوک (اهل الكتاب) : خواردنی پارشیوه .

۲ . چاکه کانی پارشیو (فضل السحور) :

أ / پارشیو کردن به ره که تی تیا به :

له (سلمان) هوه ﷺ ده گپړنه وه فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ
فهرمووی : " الْبَرَكَةُ فِي ثَلَاثَةٍ : الْجَمَاعَةُ ، وَالْثَرِيدُ ، وَالشُّحُور " (٦٧).

(٦٦) أخرجه مسلم رقم : (١٠٩٦) .

(٦٧) أخرجه الطبراني في (الكبير) رقم : (٦١٢٧) ، وأبو نعيم في (ذكر أخبار أصفهان) : (٥٧/١) عن سلمان الفارسي . قال الهيثمي في (المجتمع) : (١٥١/٣) : (وفيه أبو عبد الله البصري ، قال الذهبي : لا يعرف ، وبقيّة رجاله ثقات) . وله شاهد عن أبي هريرة : أخرجه الخطيب في (موضح أوهام الجمع والتفريق) : (١ / ٢٦٣) ، وسنده حسن في الشواهد .

برای موسولمان : زور له که سانی بیر ته سک و نه زان و ده مارگپړ له کومه له ئیسلامیه کان که ئیستا له گوره پانی جیهاندا به گشتی و گوره پانی کوردستانی خویشان به تایبه تی هه ن : ئهم ووشه یه ی (الجماعة) به شیوه یه کی نارپه و لیک دده نه وه و ته فسیری ده کهن ، و ده لاین : ئهو

کەسەى کە لە کۆمەڵک لەو کۆمەڵانەدا نەبێت ئەوا بەرەكەت لە کایدا نییە !!! وە مردنەكەشى
مردنیكى نەقامى (واتە : جاهلي) یە !!! یان پێى دەلێن : (لا جماعه) !!!!! بەلام لە راستیدا
ئەم ووشە یە (الجماعه) مەبەست پێى :

١ / (أهل الحديث) ه هەروەك پێشەوا (علي) كۆپى (مديني) ، و پێشەوا (أحمد) ی كۆپى
(حنبل) - بەرەحمەت بن - فەرموویانە .

٢ / یان (أهل العلم) ه هەروەك هەندێك لە زانایان فەرموویانە .

٣ / یان هاو دەنگى و هاو كۆك بوونە لە گەڵ حەقدا (موافقة الحق) ه ، هەروەكو (ابن مسعود)
فەرموویەتى : " الجماعه ما وافق الحق ولو كنت وحدك " .

٤ / یان (كۆمەڵى گەورەى موسوڵمانان) ه كە پێیان دەوترێت : (أهل السنة والجماعه) .

یان هەر ناویكى تر كە زانایان بە پەروای دەزانن ، نەك ئەو كۆمەڵە چەواشە كارانەى كە ئێستا
بەربالۆن لە جیهان دا .

لەوێش زیاتر هەندێكیان خۆیان بە (الجماعه) دەزانن و خەلكانى موسوڵمانى تر بە سەرپێچى
كار دادەنێن ، و بە تاوان باریان دەزانن بە گومانی خۆیان و هەموو ئەو فەرموودانەى لەم بارەىوە
هاتوون بە سەریاندا دەیسەلمێنن .

جا موسوڵمانى ژیر : لەو فریودانەى بە ئاگا بەو نەكەى بکەویتە ئەو داوێوە ، چونکە
بانگەوازکەرانى ئەو فریودانە زۆرین خوا پەنامان بدات لە حزبیەتى . بۆ زیاتر بە ئاگا بوون لەم
مەسەلەى بڕوانە : گۆفارى (پێگای راست) :

أ - ژمارە یەك : (١٧٩ - ١٨٦)

ب - ژمارە دوو : (٣٥ - ٥١)

ج - ژمارە سێ : (٤٩ - ٦٥) - وەرگێڕ - .

وه له (أبو هريرة) وه ﷺ ده گپنه وه فهرموویه تی : پیغمبهر ﷺ
 فهرموویه تی : " إِنَّ اللَّهَ جَعَلَ الْبِرَّكَهَ فِي السُّحُورِ وَالْكَيْلِ " (٦٨) .

واته : خوی پهره دگار بهر هکته تی خستوو ته پارشیو و پیوانه کردنه وه .
 وه له (عبد الله) ی کوری (الحرث) وه ده گپنه وه له پیاوړیک له هاوه لانی
 پیغمبهر وه ﷺ فهرمووی : خهریکی پارشیو کردن بووم پیغمبهر ﷺ
 هاته ژووره وه و پیی فهرمووم : " إِنَّهَا بَرَكَةٌ أُعْطَاكُمْ اللَّهُ إِيَّاهَا فَلَا تَدْعُوهُ " (٦٩) .

واته : ئەم پارشیوه بهر هکته خوا پیی به خشیون ، نه کهن له دهستی
 بدەن .

بهر هکته تی پاشیو کردنیش ئاشکرایه ، چونکه شوین که وتنی سوننه ته ،
 به هیژکه ریشه بو به پوژوو بوون له بهر سووکی پوژوو هکته له سه ر پوژووان ،
 ههروه ها ئە نجام دانی پیچه وانە ی کاری ئوممه ته خاوهن په ړتوکه کانه (اهل

---

(٦٨) أخرجه الشيرازي في (الألقاب) . كما في (الجامع الصغير) رقم : (١٧١٥) ، والخطيب في (الموضح) : (١ / ٢٦٣) عن أبي هريرة بالسند السابق نفسه . وهو حسن في الشواهد ، ويشهد له ما قبله ، وبيض له المناوی في (فيض
 القدير) : (٢ / ٢٢٣) فكأنه لم يقف على سنده !
 (٦٩) أخرجه النسائي : (٤ / ١٤٥) ، و أحمد : (٥ / ٢٧٠) ، وسنده صحيح .

(الكتاب) ه ، چونكه ئهوان پارشیو ناكهن ، بویه ئه بینین پیغه مبهری
 په حمهت ﷺ ناوی لی ناوه : (الغذاء المبارك) واته : خواردنی به پیت و
 به ره کهت ، ههروه کو له فهرموده ی (العرباض) ی کوری (ساریه) هو
 (أبي الرداء) هوه ﷺ هاتوو که پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمویه تی : " هَلُمَّ
 إِلَى الْغِذَاءِ الْمُبَارَكِ : يَعْني السُّحُور " (٧٠).

واته : وهرن بۆ خواردنی به پیت و به ره کهت ، واته : پارشیو .

**ب / خوای پهروه دگار و فریشته کانی سه لاوات ددهن له سه ره نه و
 که سانه ی پاشیو ده کهن :**

له وانه یه گه وره ترین به ره کهتی پارشیو ئه وه بی که پوژووانان لی
 خوشبوونی خوای پایه بهرز و پاک و بیگه رد ده یانگریته وه و په حمه تی خوای
 به سه ردا رشتوون ، وه ههروه ها فریشته کانی ئه و خوا میهره بان و به په حمه
 ده پارینه وه و داوای لی خوشبوونیان بۆ ده کهن ، بۆ ئه وه ی له کومه لی پزگار
 بووانی خوا بژمیترین له مانگی رهمه زانی پیروژدا .

(٧٠) أما حديث العرياض : فاخرجه أحمد : (٤ / ١٢٦) ، و أبو داود : (٢ / ٣٠٣) ، والنسائي : (٤ / ١٤٥)
 من طريق : يونس بن سيف عن الحارث بن زياد عن أبي رهم عن العرياض . وفيه الحارث ، وهو مجهول . وأما حديث
 أبي الرداء : فرواه ابن حبان رقم : (٢٢٣ . موارد الظمئان) من حديث المقدم بن معديكر ، رواه أحمد : (٤ /
 ١٣٣) ، و النسائي : (٤ / ١٤٦) . و سنده صحيح ، إن سلم من بقية ، فإنه صرح بالتحديث عن شيخه ! لكن
 هل ذلك كاف أم ؟ لا بد من التصريح بالتحديث في كافة طبقات السند ، فهو من مدلسي التسوية ؟! فالحديث
 صحيح .

له (أبو سعيد الخدري) هوه ﷺ ده گيرپيته وه فهرموويه تی : پیغه مبهري
 ﷺ فهرموويه تی : " السُّحُورُ أَكْلَةٌ بَرَكَةٌ ، فَلَا تَدْعُوهُ ، وَلَوْ أَنْ يَجْرَعَ أَحَدُكُمْ
 جُرْعَةً مِنْ مَاءٍ ، فَإِنَّ اللَّهَ ، وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الْمُتَسَحِّرِينَ " (٧١).

واته : پارشیو کردن خواردنیکی به بهر هکته ، نه کهن له دهستی بدهن
 ، نه گهر به خواردنه وهی قومیک ئاویش بو بۆ ، چونکه خوای پهروهردگار و
 فریشتهکانی سه لاوات ده دهن له سه ر نه و که سانهی پارشیو ده کهن . بۆیه
 پیو یسته هیچ موسولمانیک نه م پاداشته گهره یه ی خوای بهرهم و میهره بان
 له دهست نه دات .

وه باشترین خواردن له پارشیودا (خورمایه) : پیغه مبهري ﷺ
 فهرموويه تی : " نِعْمَ سُحُورُ الْمُؤْمِنِ التَّمْرُ " (٧٢) .

واته : باشترین خواردنی ئیماندار له پارشیودا بریتیه له : خورما ، وه
 نه گهر که سیك هیچ شتیکی دهست نه کهوت نه و هیچ نه بی با قومیک ئا و

(٧١) أخرجه ابن أبي شيبة : (٨ / ٣) ، و أحمد : (١٢ / ٣) و (٤٤ / ٣) من ثلاثة طرق عن أبي سعيد الخدري ،
 و يشد بعضها بعضا .

(٧٢) أخرجه أبو داود : (٣٠٣ / ٢) ، وابن حبان رقم : (٢٢٣) ، والبيهقي : (٢٣٧ / ٤) من طريق عن محمد بن
 موسى عن سعيد المقبري عن أبي هريرة ، وسنده صحيح .

بخواته وه له بهر ئه و شتانه ی که باسمان لی وه کردن ، وه له بهر فه رموده ی پیغه مبهري ﷺ که فه رموویه تی : " تَسَحَّرُوا وَلَوْ بِجُرْعَةِ مَاءٍ " (٧٣) .

واته : پارشیو بکه ن ئه گهر به قومیک ئاویش بیّت .

٣ ـ دوا خستنی پارشیو :

سوننه ت وایه پارشیو دوا بخریّت بۆ که میك پيش ده رکه وتنی فه جری راسته قینه ، چونکه پیغه مبهري ﷺ له گه ل (زید بن ثابت) ﷺ کاتیك که له پارشیوه که یان بوونه وه ، پیغه مبهري ﷺ هه ستا بۆ نویژ و نویژی کرد ، ماوه ی نیوان لی بوونه وه یان له پارشیو کردنه که و ده ست پی کردنی نویژه که یان نزیکه ی خویندنه وه ی (٥٠) په نجا ئایه تی قورئانی پیروژ ده بوو .

(انس) ﷺ له (زید) ی کوپی (ثابت) هوه دوگیڤیته وه که فه رموویه تی : " تَسَحَّرْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ ، قُلْتُ : كَمْ كَانَ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالسُّحُورِ ؟ قَالَ : قَدَرُ خَمْسِينَ آيَةً " (٧٤) .

(٧٣) أخرجه أبو يعلى رقم : (٣٣٤٠) عن أنس ، وفيه ضعف . ويشهد له حديث عبدالله بن عمرو عند ابن حبان رقم : (٨٨٤) ، وفيه عنونة قتادة ، فالحديث حسن .
(٧٤) أخرجه البخاري : (٤ / ١١٨) رقم : (١٩٢١) ، ومسلم رقم : (١٠٩٧) .

وه ئيمامي (الحافظ ابن حجر) له كتيبي (فتح الباري) دا : (٤ / ١٣٨) : ده فه رموويت :
(ئادابی عه ره ب وابو بۆ دیاری کردنی کات ده یان شوبهاند به کرده وه یه کیان ، بۆ نمونه : ئه وه نده ی مه ر دۆشینیک ، یان کاتی نیوان دوو دۆشینیی ووشتریک ، یان کاتی ووشتر سه ربپینیك ، به لام ده بینین

واته : پارشیومان ده‌کرد له‌گه‌ڵ پیغه مبه‌ردا ﷺ پاشان هه‌ستا بۆ نویژ ،
(انس) ﷺ ده‌فه‌رمووی : لێم پرسى : نێوان بانگ دان و نویژ کردن چه‌ندى
خایاند فه‌رمووی نزیکه‌ى (٥٠) ئایه‌تى قورئانى پیرۆز بوو .

ئه‌وه‌ش بزانه ئه‌ی به‌نده‌ی خوا - خاى په‌روه‌ردگار پێنیشانده‌رت بێ - :
که خواردن و خواردنه‌وه و جووت بوون له‌گه‌ڵ خه‌زانت په‌وايه ئه‌گه‌ر دوو دل
بێ له ده‌رکه‌وتنى فه‌جری راستگۆ و ئاشکرا بوونی ، چونکه خاى پایه به‌رز
پێنوسی تاوانی هه‌لگرتوو هه‌سه‌ر هه‌له‌ کردن و له بیر چونه‌وه ، وه خواردن
و خواردنه‌وه و جووت بوونی له‌گه‌ڵ خه‌زان دا هه‌ڵاڵ کردوو تا کاتى
ئاشکرا بوونی فه‌جری راستگۆ ، ئه‌وه‌که سه‌ش گومانى له ده‌رکه‌وتنى هه‌بێ ،
ده‌رکه‌وتنى فه‌جری لا ئاشکرا نه‌بووه ، چونکه ئاشکرا بوون دلتیا بوونه و
ئه‌بێ گومانى له‌و کاره‌دا نه‌بێ ، جا باش بزانه .

٤ - حوکمی پارشیو :

له‌به‌ر هه‌موو ئه‌و شتانه‌ی که باس کران ده‌بینین پیغه مبه‌رى خوا ﷺ
فه‌رمانى به پارشیو کردن کردوو . فه‌رمانێكى جه‌خت له‌سه‌ر کراو له‌و

(زید) له جیاتى ئه‌و کرده‌وانه‌ی ئه‌و کاته‌ی شو به‌هاندوو به‌ خوێندنه‌وه‌ی قورئان ، ئه‌مه‌یش
ئاماره‌یه له (زید) هوه ﷺ بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌و کاته‌ى په‌رستنه و کرده‌وه‌ی ئه‌وانیش خوێندنه‌وه‌ی
قورئان بووه به‌تێفکراندنه‌وه)) . وه‌رگه‌راوه به هه‌ندیک ده‌ست کاریه‌وه .

باره‌یه‌وه ده‌فه‌رمووی : " مَنْ أَرَادَ أَنْ يَصُومَ فَلْيَتَسَحَّرْ بِشَيْءٍ " (٧٥) ، واته :
ئهو که‌سه‌ی که ئه‌یه‌ویتی به پوژوو بیټ ، با به شتیک پارشیو بکات .
وه ده‌فه‌رمووی : " تَسَحَّرُوا فَإِنَّ فِي السُّحُورِ بَرَكَهٌ " (٧٦) .

پاشان نرخ‌ی پارشیوی سه‌باره‌ت به ئوممه‌ته‌که‌ی ئاشکرا کردووه ، و
ده‌فه‌رمووی : " فَصَلْ مَا بَيْنَ صِيَامِنَا وَصِيَامِ أَهْلِ الْكِتَابِ أَكْلَةُ السَّحْرِ " (٧٧) .

وه ئه‌وه‌شی قه‌ده‌غه کردووه که موسولمان وازی لی بینیت و ده‌فه‌رمووی
: " السُّحُورُ أَكْلَةُ بَرَكَهٍ ، فَلَا تَدْعُوهُ ، وَلَوْ أَنْ يَجْرَعَ أَحَدُكُمْ جُرْعَةً مِنْ مَاءٍ ، فَإِنَّ
اللَّهَ . عَزَّ وَجَلَّ . وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الْمُتَسَحِّرِينَ " (٧٨) .

وه ده‌فه‌رمووی : " تَسَحَّرُوا وَلَوْ بِجُرْعَةٍ مِنْ مَاءٍ " (٧٩) .

ئیمه‌یش لهم باره‌یه‌وه ده‌لیین : وا ده‌بینین فه‌رمانی پیغهمبه‌ر ﷺ

لیره‌دا فه‌رمانیکی جه‌خت له‌سه‌ر کراوه له سی پوووه :

أ / فه‌رمان پی کردنی .

(٧٥) رواه ابن أبي شيبة : (٨ / ٣) ، وأحمد : (٣٦٧ / ٣) ، وأبو يعلى : (٤٣٨ / ٣) ، والبخاري : (١ / ٤٦٥) من طريق
شريك عن عبد الله بن محمد بن عقيل عن جابر . وشريك ضعيف . لكن له شاهداً مرسلاً عن سعيد بن منصور في (سننه) بلفظ
: " تسرحوا ولو بقلمة " . كما قال الحافظ في (الفتح) : (٤ / ١٤٠) ، وله شاهد آخر ، وهو الآتي بعد ثلاثة أحاديث .

(٧٦) أخرجه البخاري : (٤ / ١٢٠) رقم : (١٩٢٣) ، ومسلم رقم : (١٠٩٥) عن أنس رضي الله عنه .

(٧٧) أخرجه مسلم رقم : (١٠٩٦) .

(٧٨) تقدم تخريجه في التعليقة رقم : (٧١) .

(٧٩) تقدم تخريجه . أيضاً . في التعليقة رقم : (٧٣) .

ب / دروشمی پوژووی موسولمانانه ، وجیا که ره وهی نیوان پوژووی موسولمانان وئوممه تانی تره .

ج / قه دهغه کردنی واز لیھینانی .

ئەم سى خالەش نیشانهی به هیزن و به لگه ی ئاشکران ، به لام سهره پای هه موو ئەو شتانه : ده بینین ئیمامی (الحافظ ابن حجر) له (فتح الباری) دا : (٤ / ١٣٩) یه ک دهنگی و کۆپای زانایان (واته : الإجماع) ده مینیتته وه له سهر سوننهت بوونی پارشیو ، خواش زاناته .

ئەو شتانهی که پیویسته

پوژوووان لی ی دوور بکه ویتته وه :

بزانه - ئەی بهندهی سهرکه وتوو بو گوپرایه لی په ره ردگار پایه بهرز - که پوژوووان ئەو که سهیه ئەندامهکانی به پوژوو بن له تاوان و زمانیشی له درۆکردن و ووتهی پرپوچ و ناپهوا ، وه خوۆشی بگریته وه له خواردن و خواردنه وه جووت بوون له گه ل خیزانی ، ئەگه ر قسه ییشی کرد ووته یه ک نالی روشینه ری پوژوو ه که ی بیّت ، وه کرده وه یه کیش ناکات پوژوو ه که ی به تال بکاته وه ، به و شیوه یه ده بینین ووته و کرده وه شی چاک ده بیّت . ئەمه یه ئەو پوژوو ه یه که خوای په ره ردگار و پیغه مبه ره که ی ﷺ له موسولمانان

دهیانەوی ئه نجامی بدن ، نهك ته نهها خو گرتنه وه له خواردن و خواردنه وه و ئاره زووه كان ، چونكه پۆژوو : پۆژوو گرتنی ئەندامه كانه له تاوان و خوگرتنه وه یه له خواردن و خواردنه وه ، ههروهكو چۆن خواردن و خواردنه وه پۆژوو به تال دهكاته وه به هه مان شیوه تاوانکردنیش پاداشته كانی ده بریت و به ره مه كانی له ناو ده بات و وای لی دهكات هاوشیوه بی له گه له وه كه سه ی كه پۆژووی نه گرتوه . ههروه ها ده بینین پیغه مبهر ﷺ موسولمانی پۆژووانی هانداوه خو ی پرازی نیته وه به جوانترین و باشتترین په وشت و ، دوریش بکه ویتته وه له ووتهی بی نرخ و خراپ و هاوار کردن و دریژه دادری ، جا نه گهر ئه م کرده وه خراپانه ی كه قه دهغه كراون له سه ر موسولمانان له پهمه زاندا و جگه له پهمه زاندا داویان لی كراوه لی یان دوور بکه ونه وه له هه موو کاتی کدا ، به لام قه دهغه کردنی له پهمه زاندا و له کاتی ئەنجامدانی فه رزی پۆژوودا زیاتر جه ختی له سه ر کراوه .

بۆیه له سه ر هه موو موسولمانی کی پۆژووان پیویسته دوور بکه ویتته وه له ئەو کرده وانه ی ئەب نه هوی پوشاندنی پۆژووه که ی بۆ ئەوه ی سوود له پۆژووه که ی وه ربگریت و هوی له خوا ترسانی بی ، ئەو له خوا ترسانه ی كه خوی په روه ردگار باسی لی وه دهكات و ده فه رمووی : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ [البقرة : ۱۸۳].

چونکه پوژوو پښه په که بۆ له خوا ترسان ، له بهر ئه وهی پښه له بهرامبه (نه فس) بۆ زور له و تاوانانه ی که (نه فس) ئه وهی ئه نجامی بدات ، پیغه مبهری خوا ﷺ ده فرمووی : " الصَّوْمُ جُنَّةٌ " ^(۸۰) ، له پیښیدا به تیرو ته سه لی باسما ن لی وه کردوه له به شی (چاکه کانی پوژوو) دا .

نښتایش - برای موسوئمان - ئه و کاره ناره وایانه ت بۆ ئاشکرا ده که ی که پتویسته به ئاگا بیټ لیان بۆ ئه وهی فره مان به نه کردنیان بکه یت و خوتیش بیاریزیت له وهی بکه ویته داویانه وه ، خوایش له شاعیر خۆش بی که ده فرمووی :

عرفت الشر لا للشر لكن لتوقیه
ومن لم يعرف الشر من الخير یفیع فیهِ
۱ - ووتهی درو :

له (أبوهریره) وه ﷺ ده گڼر نه وه فره موویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فره موویه تی : " مَنْ لَمْ يَدْعُ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ فَلَيْسَ لِلَّهِ عِزٌّ وَجَلَّ . حَاجَةٌ أَنْ يَدْعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ " ^(۸۱) .

^(۸۰) تقدم تخریجه : فی التعلیقه رقم : (۸) .

^(۸۱) أخرجه البخاری : (۴ / ۹۹) رقم : (۱۹۰۳) .

واته : ئەگەر پوژووان واز نه هیښی له ووتە ی درۆ و کرده وه پئی کردنی ،
خوای به تواناو گه وره پیویستی به وه نییه واز له خواردن و خواردنه وه که ی
بینیت .

۲ - ووتە ی پر و پوچ و بی سوود :

له (أبوهريرة) وه ﷺ ده گێرنه وه فهرموویه تی : پیغه مبهر ﷺ
فهرمووی : " لَيْسَ الصَّيَّامُ مِنَ الْأَكْلِ وَالشُّرَابِ ، إِنَّمَا الصَّيَّامُ مِنَ اللُّغْوِ وَالرَّفَثِ
، فَإِنْ سَابَكَ أَحَدٌ أَوْ جَهِلَ عَلَيْكَ فَقُلْ : إِنِّي صَائِمٌ " (۸۲) .

واته : پوژووته نه خۆگرتنه وه نیه له خواردن و خواردنه وه ، به لکو
پوژوو بریتی یه له خۆگرتنه وه له ووتە ی پر و پوچ و بی سوود ، وه ئەگەر
هاتوو که سیک جوینی پئی دای یان نه زانیکی (کرده وه یه کی نه فامانه ی)
به رامبهرت ئەنجامدا (واته : هه له یه کی به رامبهرت کرد) ئەوا پئی بلی : من
به پوژووم ، من به پوژووم .

بۆیه ده بینین هه ره شه ی توند له لایه ن پیغه مبه ره وه ﷺ دراوه له و
که سانه ی ئەم خراپانه ئەنجام ده دن ، پیغه مبه ری پاستگو و به پاست دانراو

(۸۲) أخرجه ابن خزيمة رقم : (۱۹۹۶) ، والحاكم : (۱ / ۴۳۰ - ۴۳۱) ، وسنده صحيح .

له لایه ن خواوه ، ئه و پیغه مبهری که به پیی ئاره زووه کانی هیچ ووته یه ک نالی ، ده فهرمووی : " رَبِّ صَائِمٍ حَظُّهُ مِنْ صِيَامِهِ الْجُوعُ وَالْعَطَشُ " (۸۳) .

واته : زۆر پوژووان هه یه ته نها برسیتی و تینویه تی بو ده مینیت هوه . هۆکاری ئه وه ش ئه وه یه ئه و که سه ی ئه و کرده وانه ئه نجام ده دات له راستی پوژوو تی نه گه شتوو ه که خوای پهروه ردگار فه رمانی پی کردوو ه و سزایشی ده دات به و کرده وانه ی به بیبه ش کردنی له ئه جر و پاداشتی پوژوو ه که ی (۸۴)

هه ر له بهر ئه وه شه زانایانی پیشینه پیاو چاکه کان (سه له فی سالیح) ی ئه م ئوممه ته جیاوازیان کردوو له نیوان قه دهغه کردنی ک تاییه ت بی به خودی په رسته نه که وه و به تالی بکاته وه ، له گه ل قه دهغه کردنی ک تاییه ت نه بی به خودی په رسته نه که وه و به تالی ناکاته وه (۸۵) .

(۸۳) أخرجه ابن ماجه : (۱ / ۵۳۹) ، والدارمي : (۲ / ۲۱۱) ، وأحمد : (۲ / ۴۴۱ و ۲۷۳) ، والبيهقي :

۴ / ۲۷۰) من طريق سعيد المقبري من أبي هريرة ، وسنده صحيح .

(۸۴) وانظر (اللؤلؤ والمرحبان فيما اتفق عليه الشيخان) رقم : (۷۰۷) ، و (رياض الصالحين) رقم : (۱۲۱۵) .

(۸۵) راجع لهذا (جامع العلوم والحجگم) ص : (۵۸) لابن رجب .

ئەو شتانەى كە ھەلە بۆ پوژووان :

ھەر بەندەىەكى گوێپەل ئەگەر تیگەیشتبى له قورئانى پیرۆژ و سوننەتەکانى پیغمبر ﷺ گومانى نابى كە خاى پەرەردگار ئەىەوى کار ئاسان بکات لەسەر بەندەکانى و نایەوى کاریان لەسەر قورس بکات ، بۆیە پێگەى بە پوژووان داوہ چەند شتێک ئەنجام بدات ، و تاوانى لەسەر ھەلگرتووە ئەگەر ھاتوو بەو کارانە ھەستا ، ئەو کارانەو بەلگەکانى ئەم خالانەى خوارووە دەردەکەوێت :

۱- پوژووان دەتوانى بە لەش گرانیەوہ پوژ بکاتەوہ:

یەكێك لە کردەوہکانى پیغمبر ﷺ ئەو بووہ ، فەجرى بەسەردا دەھات و لەشیشى گران بوو لە جووت بوونى لەگەل خێزانەکانى و خوشوشتنى پاش فەجر ئەنجام دەدا و پاشان بە پوژوو دەبوو .

لە (عائیشة) و (أم سلمة) وە - پەزای خاویان لیبت - دەگێرنەوہ فەرموویانە : " أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُدْرِكُهُ الْفَجْرُ وَهُوَ جُنُبٌ مِّنْ أَهْلِهِ ، ثُمَّ يَغْتَسِلُ وَيَصُومُ " (٨٦).

(٨٦) أخرجه البخاري : (٤ / ١٢٣) رقم : (١٩٢٧) ، و مسلم رقم : (١١٠٩) .

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ جاري وا هه بوو فه جری به سهردا ده هات به
له ش گرانی له جووت بوونی له گه ل خیزانه کانی ، پاشان خوئی ده شوست و
به پوژوو ده بوو .

۲ . سیواک کردن :

پیغه مبهری خوا ﷺ ده فهرموئی : " لَوْلَا أَنْ أَشَقُّ عَلَى أُمَّتِي لِأَمْرِهِمْ
بِالسَّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ وُضُوءٍ " (۸۷).

واته : نه گهر بهاتبایه و له سهر ئومه ته که م ناره حهت و قورس نه بوايه ،
ئه وا فهرمانم پی ده کردن له کاتی هه موو ده ستنوئێژێک دا سیواک بکه ن .

لیژهدا ده بینین پیغه مبهری خوا ﷺ پوژووانی جیا نه کردووه ته وه له و
که سه ی که به پوژوو نی یه ، نه مه ش به لگه ی ئه وه ی تێدایه که سیواک کردن

(۸۷) تنبيه : لقد وقع المؤلفان . حفظهم الباري من كل سوء . في وهم يسير في تخريج هذا الحديث ، حيث عزوا الحديث إلى صحيح مسلم ، والحديث بهذا اللفظ غير مخرج في مسلم ، وإنما أخرجه البخاري تعليقاً . بصيغة الجزم . بهذا اللفظ عن أبي هريرة ، كما في (الفتح : ٤ / ١٨٨) ، وأخرجه . أيضاً . بهذا اللفظ الإمام أحمد في (مسنده) : (١٧١ / ٢٩٤ / ١) وابن ماجه في (سننه) رقم : (٥٣١٦) وصحيحه (محدث الفقهاء وفقهيه المحدثين في عصره) الإمام الألباني في (صحيح ابن ماجه) رقم : (٥٣١٦) ، أمّا لفظ مسلم : " لَوْلَا أَنْ أَشَقُّ عَلَى أُمَّتِي لِأَمْرِهِمْ بِالسَّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ " فَتَنَّبَهُ .

بۆ هه موو که سیڤک دروسته پوژووان بیت یان نه له کاتی هه موو ده ستنوێژ و هه موو نوێژیکدا ^(٨٨) .

سیواک کردنیش لێره دا ووته یه کی گشتیه و کاتیکی بۆ دیاری نه کراوه ، بۆیه سیواک کردن دروسته پیش لادانی خۆر له ناوه پاستی ئاسمان و دواى ئه وهیش (واته : پیش نوێژی نیوه پۆ و دواى ئه وهیش هه ر دروسته پوژووان سیواک به کار بینیت) ❀ ، خواش زاناره .

^(٨٨) ئه مه ش بۆچوونی ئیمامی (البخاری) و (ابن خزيمة) و جگه له مانیشه بپوانه ئه م کتیبانه : (فتح الباري) : (٤ / ١٥٨) ، و (صحيح ابن خزيمة) : (٣ / ٢٤٧) ، و (شرح السنة) : (٦ / ٢٩٨) . ❀ له کتیب : (نظم الفرائد مما في سلسلتي الألباني من فوائد) : (١ / ٥٢٨ - ٥٢٩) : (باب / مشروعية الإستياك للصائم في أي وقت شاء : ئه م فهرموده ده ده گێریته وه ، " كان يستاك آخر النهار وهو صائم " ، و ده فهرمودیت : (باطل) ه (الضعيفة ، برقم : ٤٠٢) پاشان سوودیک ده لیت :

سوودیک : وبغني عن هذا الحديث في مشروعية السواك للصائم في أي وقت شاء أول النهار أو آخر عموم قوله ﷺ : " لولا أن أشق على أمتي ، لأمرتهم بالسواك عند كل صلاة " متفق عليه ، وهو مخرج في (الإرواء ، رقم : ٧٠) . وما أحسن ما روى الطبراني في (الكبير : ٢٠ / ٧٠ / ١٣٣) ، وفي (مسند الشاميين : ٢٢٥٠) (بإسناد يحتمل التحسين عن عبد الرحمن بن غنم قال : " سألت مغاذ بن جبل : أتسوك وأنا صائم ؟ قال : إن رسول الله ﷺ قال : خلوف الصائم أطيب عند الله من ريح المسك ؟ فقال : سبحان الله ! لقد أمرهم بالسواك ، وهو يعلم أنه لا بد أن يكون بفي الصائم خلوف وإن استاك ، وما كان بالذي يأمرهم أن ينتنوا أفواههم عمدًا ، ما في ذلك من الخير شيء ، بل فيه شر ، إلا من ابتلي ببلاء لا يجد منه بدءًا . قلت : والغبار في سبيل الله أيضا كذلك : إنما يؤجر من اضطر إليه ، ولا يجد عنه محيصا ؟ قال : نعم ، فأما من ألقى نفسه في البلاء عمدًا ، فما له في ذلك من أجر " . وقال الحافظ في (التلخيص : ص ١٩٣) : " إسناده جيد " . ثم قال الزيلعي : " ويدخل فيه أيضا من تكلف الدوران ، وكثرة المشي إلى المساجد ، بالنسبة

۳ . ناو رادانه ناو دهم و لووت :

چونکه پیغهمبهری خوا ﷺ ناوی راداو به ناو دهم و لووتی دا کاتیک که به پوڙوو دهبوو ، به لام زیاده پړه وی (**موباله غه**) له م دوو کاره دا قه دهغه (**مه نغ**) کردوه له سهر پوڙووان و فهرموویه تی : " ... وَبَالِغٍ فِي الْإِسْتِشْقَاقِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ صَائِمًا " (۸۹) .

واته : زیاده پړه وی و (**موباله غه**) بکه له ناو وهرادانه ناو لووت دا جگه له و کاته ی که به پوڙوو دهبی .

۴ . ماچ کردن و دهست بازی بو پوڙووان :

سه لمینراوه له (**عائیشه**) وه - پرهزای خوی لیبت - که فهرموویه تی : " كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُقِيلُ وَهُوَ صَائِمٌ وَيُبَاشِرُ وَهُوَ صَائِمٌ ، لَكِنَّهُ كَانَ أَمْلَكُكُمْ لِإِرْبِهِ " (۹۰) .

واته : پیغهمبهری خوا ﷺ ماچی ده کرد له کاتی به پوڙوو بوونی دا و ده سبازیشی له گهل خیزانه کانیدا ده کرد له کاتی به پوڙوو بوونی دا ، به لام له

إلى قوله ﷺ : " وكثرة الخطا إلى المساجد " ، ومن يصنع في طلوع الشيب في شعره بالنسبة إلى قوله ﷺ : " من شاب شيبه في الإسلام " : إنما يؤجر عليها من بلي بها " (۱ . ه .

(۸۹) أخرجه الترمذي : (۳ / ۱۴۶) ، وأبو داود : (۲ / ۳۰۸) ، وأحمد : (۴ / ۳۲) ، وابن أبي شيبة : (۳ / ۱۰۱) ، وابن ماجه رقم : (۴۰۷) ، والنسائي رقم : (۸۷) عن لقيط بن صبرة ، وسنده صحيح .

(۹۰) أخرجه البخاري : (۴ / ۱۳۱) رقم : (۱۹۲۷) ، ومسلم رقم : (۱۱۰۶) .

هه مووتان زیاتر توانای به سهر خویدا هه بوو ، به لام : ئەم کاره (مه کرو هه) بو لاوان و گه نجان جگه له پیران :

(عبد الله) ی کورپی (عمرو) ی کورپی (العاص) ﷺ ده گیریت هه
 فهرموویه تی : " کُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَجَاءَ شَابٌّ ، فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَقْبِلْ وَأَنَا صَائِمٌ ؟ قَالَ : لَا ، فَجَاءَ شَيْخٌ فَقَالَ : أَقْبِلْ وَأَنَا صَائِمٌ ؟ قَالَ : نَعَمْ ، قَالَ : فَتَنَظَرُ بَعْضُنَا إِلَى بَعْضٍ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : إِنَّ الشَّيْخَ يَمْلِكُ نَفْسَهُ " (٩١).

واته : لاویک هات و پرسى : ئەى پیغه مبهری خوا ﷺ ماچى خیزانه کهم
 بکه م له کاتى به پوژوو بوونم ؟ فهرمووی : نه خیر ، پاشان پیاویکی پیر هات
 و پرسى : ئەى پیغه مبهری خوا ماچى خیزانه کهم بکه م له کاتى به پوژوو
 بوونم ؟ فهرمووی : به لى . (عبد الله) فهرمووی : ئیمه ش هه ندىکمان
 سهیری هه ندىکی ترمانى کرد ، پاشان پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی :
 پیاوی پیر توانای به سهر خویدا هه یه .

(٩١) أخرجه أحمد : (٤ / ١٨٥ و ٢٢١) من طريق ابن لهيعة ، عن يزيد بن أبي حبيب ، عن قيصر التميمي عنه ، و
 سنده ضعيف ، لضعف ابن لهيعة . وله شاهد أخرجه الطبراني في (الكبير) رقم : (١١٠٤٠) من طريق حبيب بن أبي
 ثابت ، عن مجاهد ، عن ابن عباس ، و حبيب مدلس ، وقد عنعنه . فهو به حسن ، و يراجع له . لزاما . (الفقيه و
 المتفقه) ص : (١٩٢ . ١٩٣) ، فإن له طرقا أخرى .

۵ . تاقی کردنه وهی (ته حلیل کردنی) خوین و دهرزی لی دانیك مه به ست لی ی خواردن پیدان نه بیټ (۹۲) :

چونکه هیچ له م کرده وانه پوژوو به تال ناکاته وه .

۶ . که له شاخ کردن (الحجامه) :

یه کیك بوو له و شتانه ی که پوژووی به تال ده کرده وه ، پاشان (نه سخ)
کرایه وه ، نه وه شمان پیگه یشتوو که پیغه مبهر ﷺ نه و کاره ی نه نجام داوه
له کاتی به پوژوو بوونی .

له بهر نه و فرموده یه ی که (ابن عباس) رضی الله عنه ده یگیړیته وه : " اَنَّ
النَّبِيَّ ﷺ احْتَجَمَ وَهُوَ صَائِمٌ " (۹۳) .

واته : پیغه مبهری خوا که له شاخی کردوه له کاتی به پوژوو بوونیدا.

۷ . چیژ (تام) کردنی خوارده مه نی (ذوق الطعام) :

به لام نه م کاره به مه رجیک نه بی خوارده که ی نه پواته قورگه وه وه ،
له بهر نه و فرموده یه ی که (ابن عباس) رضی الله عنه ده یگیړیته وه : " لَا بَأْسَ أَنْ
يَذُوقَ الْحَلَّ أَوْ الشَّيْءَ مَا لَمْ يَدْخُلْ حَلَقُهُ وَهُوَ صَائِمٌ " (۹۴) .

(۹۲) انظر : (رسالتان موجزتان في الزكاة والصيام) ص : (۲۳) للشيخ عبدالعزيز بن باز .

(۹۳) أخرجه البخاري : (۴ / ۱۵۵) رقم : ۱۹۳۸ . وانظر : (ناسخ الحديث و منسوخه) ص : (۳۳۴ - ۳۳۸)

لابن شاهين .

واته : پوژووان هیچی له سه ر نیه ئەگەر چیژ (تام) ی سرکه یان هه ر شتیکی تر بکات به مه رجیک نه پواته قورگیوه ، له کاتی به پوژوو بونیدا .

۸ ـ کل (سورمه) کردن و قه تره و هاوشیوه کانی لهو شتانه ی که ده کریته چاوه وه :

ئهو شتانه هیچیان پوژوو به تالّ ناکه نه وه ، با ئهو که سه ش ئه نجامی ده دات هه ست به چیژ (تام) ه که ی له ده م دا بکات . ئه م بۆچوونه ش بۆچونی (شیخ الإسلام ابن تیمیة) هیه له کتیبه به سوده که ی (حقیقة الصیام) ههروهما بۆ چوونی (ابن القیم) ی قوتابییه تی له کتیبه به نرخه که ی (زاد المعاد) .

ئیمامی (البخاری) یش له (صحیح) ه کهیدا هه مان بۆچوونی هه یه و ده فهرموویت : ((ولم یرأ نس رضی الله عنه ، والحسن ، وإبراهیم ، بالکحل باساً)) (۹۵) .

واته : ئه نه س رضی الله عنه و حه سه نی به صری و إبراهیم بۆچوونیان وایه : که چاو ره شتن به کل (سورمه) هیچی تییدا نیه بۆ پوژووان .

(۹۴) علقه البخاري : (۴ / ۱۵۴) . ووصله ابن أبي شيبة (۳ / ۴۷) ، والبيهقي : (۴ / ۲۶۱) من طريقين عنه ، وهو حسن وانظر : (تعلیق التعلیق) : (۳ / ۱۵۱ . ۱۵۲) .

(۹۵) فتح الباري : (۴ / ۱۵۳) . قارنه بـ (مختصر صحيح البخاري) رقم : (۴۵۱) لشيوخنا الألباني ، و (تعلیق التعلیق) : (۳ / ۱۵۲ . ۱۵۳) .

۹ . ئاۋى سارد كردن بە سەر سەردا و خۆشۆردن :

ئىمامى (البخاري) لە (صحيح) ە كەيدا لە بەشى (باب اغتسال الصام) دەفەرموئىت : ((وَبَلَّ (۹۶) ابن عمر . رضى الله عنها . ثوبا فلقاه عليه وهو صائم ، و دخل الشعبي الحمام وهو صائم ، و قال الحسن : لا باس بالمضمضة والتبرد للصائم)) (۹۷) .

واتە : (ابن عمر) ﷺ لە كاتى بە پۇژوۋ بوونىدا جليك لە جلەكانى خۆى تەپ دەكرد وخۆى پى دادەپۆشى ، وە (الشعبي) دەپۆيشتە ھەمامە ۋە لە كاتى بە پۇژوۋ بوونىدا ، وە (الحسن) ىش دەيفەرموۋ : ھىچى تىدا نىيە ئەگەر پۇژوۋان ئاۋ ھەلداتە دەم و خۆشى فينك بكاتە ۋە .

يېغەمبەرى خوايش ﷺ لە كاتى بە پۇژوۋ بوونى دا لە تاۋ تىنويىتى و گەرمادا ئاۋى دەكرد بە سەر سەرىدا (۹۸) .

(۹۶) واتە : ئاۋى بە سەردا دەپىرئاند بۇ فينك بوونە ۋە لە بەرتىنويەتى بە پۇژوۋ بوونى .

(۹۷) انظر المصادر السابقة .

(۹۸) أخرجه أبو داود رقم : (۲۳۶۵) ، وأحمد : (۵ / ۳۷۶ ، ۳۸۰ ، ۴۰۸ ، ۴۳۰) ، وسنده صحيح .

خوا ئهیه وی کارتان له سهر ئاسان بکاته وه

و نایه ویته له سهرتانی قورس بکات :

۱ / بۆ پیبواران (المسافر) :

زۆر فهرموده ی (صحیح) مان پیگه یشتوو ده رباره ی ئه وه ی که پوژووان پیری پی دراوه به هه ل بژاردن له نیوان ئه وه ی که به پوژوو بیته یان به پوژوو نه بیته له کاتی پیبواری (سه فهر) دا ، ئه وه شمان له یاده نه چی که ئه م میهره بانیه خوا وه ندیه له قورئانی پیژوژیشدا باسکراوه خوا ی میهره بان و به به زه یی ده فهرمووی : ﴿ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾ [البقرة : ۱۸۵] .

واته : هه ریه کی که له ئیوه نه خۆش بوو یان پیبوار و له سه فهردا بوو ، بوی په وایه به پوژوو نه بیته ، به لام پاش ئه و نه خۆشی و پیبواریه پیویسته به ژماره ی ئه و پوژوانه قه زای پوژوو ه که ی بکاته وه ، خوا ی په روه ردگار له م فهرمانه یدا ئه یه ویته کارتان له سهر ئاسان بکاته وه و نایه ویته له سهرتانی قورس بکاته وه .

(حمزة) ی کوپی (عمرو الأسلمي) ﷺ پرسیاری له پیغه مبهری خوا

ﷺ کرد و فهرمووی : ئایا پوژوو بگرم له کاتی پیبواری و سه فهردا ؟ زۆریش

به پوژوو ده بوو ، پیغه مبهری خوا ﷺ پئی فهرموو : " صُمْ إِنْ شِئْتَ وَافْطِرُ شِئْتَ " (۹۹).

واته : به ویستی خوت ، نه گهر ویستت به پوژوو به ، و نه گهر نا به پوژوو مه به .

وه له (أنس) ی کوری (مالك) هوه ﷺ ده گپړنه وه فهرموو یه تی : " سَافَرْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي رَمَضَانَ ، فَلَمْ يَعْصِ الصَّائِمُ عَلَى الْمُفْطَرِ وَلَا الْمُفْطَرُ عَلَى الصَّائِمِ " (۱۰۰).

واته : له مانگی رهمه زانی پیروزدا له گهل پیغه مبهری خوا ﷺ سه فرم کرد ، له م سه فهردها نه وانه ی به پوژوو بوون لومه ی نه وانه یان نه کرد که به پوژوو نه بوون ، هه روه ها نه وانه ش که به پوژوو نه بوون لومه ی نه وانه یان نه ده کرد که به پوژوو بوون .

نه م هه موو فهرموودانه نه وه ده گه یه نن که پوژووانان به ویستی خو یان بوون به پوژوو بن یان نه ، بی نه وه ی که یه کیکیان گرتن یان نه گرتن به باشت بزانیټ ، به لام نه توانیټ به لکه به هه ندی فهرمووده ی گشتی بو نه وه ی به ینریټه وه که پوژوو نه گرتن باشته له کاتی سه فهرده له گرتنی .

(۹۹) أخرجه البخاري : (۴ / ۱۵۶) رقم : (۱۹۴۳) ، و مسلم رقم (۱۱۲۱) .

(۱۰۰) أخرجه البخاري : (۴ / ۱۶۳) رقم : (۱۹۴۷) ، و مسلم رقم : (۱۱۱۸) .

وہ کو ئو فہرموودہیہی پیغمبرِ مہری خوا ﷺ کہ دہفہرمووی : " إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ تُؤْتَى رُحْصَهُ ، كَمَا يَكْرَهُ أَنْ تُؤْتَى مَعْصِيَتُهُ " (۱۰۱) .

واتہ : خوی پەرودرگار پیی خوشہ پَیپَیدانہ کانی (پوخسہ تہ کانی)
وہربگریٹ ، ہرودہ کو چوں پیی ناخوشہ تاوانی بہرامبہر بگریٹ .
لہ ریوایہ تیکی تردا ہاتوہ : " كَمَا أَنْ تُؤْتَى عَزَائِمُهُ " (۱۰۲) .
واتہ : ہرودہ کو چوں پیی خوشہ عہزیمہ تاکانی وہربگریٹ .

بہ لام پیویستہ ئم ووتانہ تایبہت بگریٹ بہ کہ سانیک کہ ہیچ
نارہحہ تیہ کیان لہ سہر نیہ لہ کاتی قہزا کردن و جی بہ جی کردنیشدا ، بو
ئوہی پَیپَیدانہ کہی لہ سہر پیچہ وانہ نہ بیٹوہ بہ پیچہ وانہی مہ بہ ست ، ئم
فہرموودہیہ ش کہ لہ (أَبُو سَعِيدٍ الْخَدْرِي) دہ گَیپَیتہ وہ ئم ووتہیہ
پوون دہ کاتہ وہ بہ باشترین شیوہ ، فہرموودہ کہ ش : " وَكَانُوا يَرَوْنَ أَنَّهُ مَنْ
وَجَدَ قُوَّةً فَصَامَ فَحَسَنٌ ، وَمَنْ وَجَدَ ضَعْفًا فَأَفْطَرَ فَحَسَنٌ " (۱۰۳) .

(۱۰۱) أخرجه أحمد : (۲ / ۱۰۸) ، وابن حبان رقم : (۲۷۴۲) عن ابن عمر بسند صحيح .

(۱۰۲) أخرجه ابن حبان رقم : (۳۵۴) ، والبخار رقم : (۹۹۰) ، والطبراني (الكبير) رقم : (۱۱۸۸۱) عن ابن عباس بسند صحيح . وفي الحديث . بلفظيه . كلام طويل ليس هنا موضع بسطه .

(۱۰۳) أخرجه الترمذي رقم : (۱۷۶۳) عنه ، وسنده صحيح . وإن كان فيه الجري ، فرواية الأعلى عنه من أصح الروايات كما قال العجلي وغيره .

واته : هاوه لانی پیغه مبهري ﷺ ئەوه یان به باش ده زانی ئەگەر که سیك به هیز بیټ و توانای پۆژووی هه بی له سه فهدا ، با به پۆژوو بیټ و کاریکی چاکی ئە نجام داوه . و ئەو که سه ش لاواز بیټ و توانای پۆژووی نه بیټ له سه فهدا ، با به پۆژوو نه بی و کاریکی چاکی ئە نجام داوه .

ئەوه ش بزانه - برای باوهردارم - خوی پهروهردگار پینیشاندەرت بی بو ریگی سهرفرازی و هیدایهت و له خوا ترسان و پۆزیشت بدات له فیروونی ئاین . که پۆژوو له سه فهدا چاکه کاری نییه ئەگەر پۆژوو گرتنه که ی پۆژووان نارچهت بکات ، به لکو پۆژوو شکاندن له و کاته دا و لای خوی پهروهردگایش خوشه ویست تره ، به لگهش له سه ر ئەم ووته یه ئەو فەرموده یه که له زۆر هاوه لانی پیغه مبهريوه ﷺ ده گی پیت ته وه که پیغه مبهري ﷺ فەرموویه تی : " لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ الصِّيَامُ فِي السَّفَرِ " (١٠٤) .

واته : پۆژوو گرتن له سه فهدا له چاکه کاریه کان نیه .

بیرخستنه وه یه ک : له وانه یه هندی که س گومانیان وابیټ که به پۆژوو نه بوون له م سه رده مه ی خو ماندا له کاتی سه فهدا په وانه یه ، و په خنهش بگرن له و که سه ی پیت دانی خوی پهروهردگار وه رده گری له م کاته دا ، یان ئەلین : پۆژوو گرتن باشت ره به هوی ئاسان بوونه وه ی گواستنه وه و زۆر بوونی

(١٠٤) أخرجه البخاري : (٤ / ١٦١) رقم : (١٩٤٦) ، ومسلم رقم : (١١١٥) عن جابر ﷺ .

، ئەو جوړه کهسانه ئەو ووتە یه‌ی خوای په‌روه‌ردگاری زانا به په‌نهانی و
 ئاشکراکانیان بیرده‌خه‌ینه‌وه که ده‌فه‌رمووی : ﴿ وَمَا كَانَ رِئُكَ نَسِيًّا ﴾ [مریم :
 ٦٤] ، واتە : په‌روه‌ردگاری تو هه‌رگیز شتی له بیر نه‌چوو و نا چیتە وه ،
 هه‌روه‌ها ده‌فه‌رمووی : ﴿ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾ [البقرة : ٢٣٢] ، وه
 ئه‌ویشیان بیر ده‌خه‌ینه‌وه که له و ئایه‌ته‌دا هاتوو . باس له پێپێدانی
 پوژوشکاندن ده‌کات له کاتی سه‌فه‌ردا . که ده‌فه‌رمووی : ﴿ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ
 الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ ﴾ [البقرة : ١٨٥] .

واته : خوا ئه‌یه‌وێت کارتێان له‌سه‌ر ئاسان بکات و نایه‌وێت له‌سه‌رتانی
 قورس بکاته‌وه .

که‌واته : ئاسانکردن و سوکردنه‌وه له‌سه‌ر پێیوار کرداریکه‌ ویستی خوای
 په‌روه‌ردگاره و یه‌کیکیشه له مه‌به‌سته‌کانی ئاینی ئیسلامی پێرۆز سه‌ره‌پای
 ئه‌وه‌ی که ئه‌م ئایینه‌ی دارپشتوو به‌دییه‌نه‌ری کات و شوێن و مرقیشه ،
 هه‌ر ئه‌ویشه زانترین که‌س به پێویسته‌یه‌کانی ئەو کارانه‌ش چاکیان ده‌کات و
 ئەو شتانه‌ش بۆیان چاکه ، خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رمووی : ﴿ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ
 خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴾ [الملك : ١١٤] .

باسکردنی ئەم شتانه بۆ ئه‌وه‌یه که موسولمانان به ئاگا بن که ئه‌گه‌ر
 خوای په‌روه‌ردگار و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ فه‌رمانیکیان پێدا ، بۆ هیچ
 موسلمانێک نی‌یه‌ ووتە‌ی خو‌ی به‌ باشت‌ر بزانی‌ت له‌ ووتە‌ی خوا و

پیغه مبه‌ره‌که‌ی ﷺ ، به‌لکو پێویسته له‌گه‌ڵ به‌نده گۆپرایه‌له‌کانی خوای په‌روه‌ردگار دا که ووته‌ی خوا و پیغه مبه‌ره‌که‌ی ﷺ ناخه‌ن بلی : ﴿ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴾ [البقرة : ۱۸۵] .

واته : گۆپیستی ووته‌کانین و گۆپرایه‌لین بۆیان ، جا خوايه له تاوانه‌کانمان خوشبه و گه‌رانه‌وه‌شمان هه‌ر بۆ لای تویه .

۲ ـ بۆ نه‌خۆشان :

خوای په‌روه‌ردگار به‌ میهره‌بانیتی خۆی پۆژوو شکاندن بۆ نه‌خۆش به‌ په‌وا داناوه ، ئه‌وه‌ش ئاسانکردنه‌وه‌یه‌که بۆیان ، ئه‌و نه‌خۆشیه‌ش که په‌وايه پۆژووی تیدا بشکێنریت ئه‌و نه‌خۆشیه‌یه که له‌ گه‌ڵ پۆژوودا ئه‌بیته هۆی زیان له‌ مرۆفدا یان زیاد بوونی هۆکاره‌کانی نه‌خۆشیه‌که ، یان به‌بوونی پۆژوو چاکبوونه‌وه‌ی نه‌خۆشیه‌که دوا ده‌که‌وی ، خواش زاناتره .

۳ ـ بۆ ئه‌و ئافره‌تانه‌ی که له‌ بینوێژین یان زه‌یسانیدا ❀ :

زانایان کۆپان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که پۆژوو قه‌ده‌غه‌یه له‌سه‌ر ئه‌و ئافره‌تانه‌ی که له‌بێ نوێژیدا یان له‌ زه‌یسانیدا ، وه پێویسته به‌ پۆژووه‌بن ، به‌لام پاشان پۆژووه‌که‌یان قه‌زا ده‌که‌نه‌وه ، به‌لکو ئه‌گه‌ر بێتوو له‌و کاته‌یاندا به‌

پوژوو بن پوژووه که یان پوچه له و فرهزه که یان له سه ر ناکه وی " پوونکردنه وهی ئه مه ش " به ویستی خوا له لایه پرهی : ( ) دا ده بیټ .

٤ - بۆ پیاو ئافره تی به ته مه ن :

(ابن عباس) - په زای خوا له هه ردووکیان بیټ - فره موویه تی : " الشَّيْخُ الْكَبِيرُ وَالْمَرْأَةُ الْكَبِيرَةُ لَا يَسْتَطِيعَانِ أَنْ يَصُومَا ، فَيُطْعِمَا مَكَانَ كُلِّ يَوْمٍ مَسْكِينًا " (١٠٥) .

واته : پیاو و ئافره تی به ته مه ن که توانای پوژوو گرتنیان نیه با به رامبه ر به هه ر پوژیک له پوژووه که یان نانێ هه ژاریک بده ن ، ئیمامی (الدارقطنی) یش : (٢ / ٢٠٧) ئه م فره مووده یه ده گریتته وه به (صحیح) یشی داده نی له پریگه ی (منصور) له (مجاهد) له (ابن عباس) وه کاتی که ئه م ئایه ته ی خوینده وه : ﴿ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ ﴾ فره مووی : " هُوَ الشَّيْخُ الَّذِي لَا يَسْتَطِيعُ الصِّيَامَ فَيُفْطِرُ ، وَيُطْعِمُ عَنْ كُلِّ يَوْمٍ مَسْكِينًا ، نِصْفُ صَاعٍ مِنْ خَنْطَةِ " (١٠٦) .

(١٠٥) أخرجه البخاري رقم : (٤٥٠٥) . وانظر (شرح السنة) : (٦ / ٣١٦) ، و (فتح الباري) : (٨ / ١٨٠) ، و (نيل الأوطار) : (٤ / ٣١٥) ، و (إرواء الغليل) : (٤ / ٢٢٠) . وقد نقل في (الإجماع) رقم : (١٢٩) : الإجماع على ذلك .

(١٠٦) انظر التعليق السابق نفسه .

واته : مه بهستی ئایه ته که ئه و پیاوه به ته مه نانه ده گریته وه که توانای پوژوو گرتنیان نیه ، ئه و که سانه به پوژوو نابن و به رامبهر به ههر پوژیک له پوژووه که ی خواردنی هه ژاریک ده دات ، ئه ویش بریتی یه له نیو (صاع) له گه نم ، ههر (صاع) یک بریتی یه له چوار گویل گه نم ، که واته ، نیوه ی (صاع) یک دوو گویل گه نمه .

وه له (أبو هريرة) وه ﷺ ده گریته وه فه رموویه تی : ((مَنْ أَدْرَكَهُ الْكِبَرُ فَلَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يَصُومَ رَمَضَانَ ، فَعَلَيْهِ لِكُلِّ يَوْمٍ مُدٌّ مِنْ قَمْحٍ)) (١٠٧).

واته : ههر که سی گه شته ته مه نی پیری و نه یتوانی به پوژوو بیته له پرمه زاندا له سه ری پیویسته به رامبهر به ههر پوژیک که به پوژوو نابیت گویلێک گه نم ببه خشیته .

وه له (أنس) ی کوری (مالک) وه ﷺ : ((أَنَّهُ ضَعُفَ عَنِ الصَّوْمِ عَامًا ، فَصَنَعَ جَفْنَةً ثَرِيدٍ وَدَعَا ثَلَاثِينَ مَسْكِينًا ، فَأَشْبَعَهُمْ)) (١٠٨) .

واته : (أنس) ﷺ سالیک له ساله کانی ته مه نی نه ی ده توانی به پوژوو بیته به هوی پیری وه ، له و کاته دا قازانیکی زور گه وره ی تریتی دروست کردو سی هه ژاری بو ئه و خواردنه میوانداریتی کرد و هه موویانی تیر کرد .

(١٠٧) أخرجه الدارقني : (٢ / ٢٠٨) وفي سنده عبدالله بن صالح ، وهو ضعيف ، لكن له شواهد .

(١٠٨) أخرجه الدارقني : (٢ / ٢٠٧) وسنده صحيح .

۵ . بؤ ئافره تی سک پرو شیردەر :

یه کیك له میهره بانیه کانی خوای په روه ردگار بهرامبر به بنده
لاوازه کانی نه وه یه که بوی پهوا کردون به پوڙو نه بن ، له و که سانه ش که
نه م پیپیدانه یان بهر نه که وی ئافره تی سک پرو شیردەر .

له (أنس) ی کورپی (مالك) هوه ﷺ (۱۰۹) هوه ده گيرنه وه فه رمويه تی :
" غَارَتْ عَلَيْنَا خَيْلُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَوَجَدْتُهُ يَتَغَدَّى ،
فَقَالَ : أَذُنُ فُكْلٍ " فَقُلْتُ : إِيَّ صَائِمٍ ، فَقَالَ : " أَذُنُ أَحَدِثِكَ عَنِ الصَّوْمِ ، أَوْ
الصَّيَامِ . إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَضَعَ عَنِ الْمُسَافِرِ شَطْرَ الصَّلَاةِ ، وَعَنِ الْحَامِلِ
وَالْمُرْضِعِ الصَّوْمَ ، أَوْ الصَّيَامَ " ، وَاللَّهُ لَقَدْ قَالَهُمَا النَّبِيُّ ﷺ كِلَيْهِمَا أَوْ أَحَدُهُمَا فَيَا
لَهْفَ نَفْسِي أَلَا أَكُونُ طَعِمْتُ طَعَامَ النَّبِيِّ ﷺ (۱۱۰) .

واته : سوار چاکه کانی پیغہ مبری خوا ﷺ هیرشیان هینايه سه رمان ،
له و کاته دا هاتمه خزمه تی پیغہ مبری خوا ﷺ بینیم خه ریکی خواردنه ، پیی
فه رمووم : وهره پیشه وه خواردنم له گه لدا بخو ، منیش ووتم : من به پوڙووم

(۱۰۹) وهو الکعبی ، لا أنس ابن مالک الانصاري ، خادم رسول الله ﷺ ، وإنما هذا رجل من بني عبد الله بن كعب ،
وقد نزل البصرة ، وروى عن النبي ﷺ حديثا واحدا فقط ، وهو هذا الحديث . انظر (الإصابة) : (۱ / ۱۱۴ - ۱۱۵)
لابن حجر ، و (تجريد أسماء الصحابة) : (۱ / ۳۱) للذهبي ، وقارن مع (فيض القدير) : (۲ / ۲۶۸) بينهما
فروق دقيقة !

(۱۱۰) أخرجه الترمذي رقم : (۷۱۵) ، النسائي : (۴ / ۱۸۰) ، وأبو داود رقم : (۷۱۵) ، والنسائي : (۴ / ۱۸۰) ،
وأبو داود رقم (۲۴۰۸) وابن ماجه رقم : (۱۶۶۷) ، وسنده حسن كما قال الترمذي .

، پاشان فهرمووی : وهره پیښه وه باسی پوژوو - یان پوژوو گرتن - ت بو
 بکه م خوی پهره دگار و پایه بهرز نیوهی نویژی له سهر پښواران لابر دووه ،
 وه له سهر ئافره تی سک پړو شیرد ریش پوژووی لابر دووه . پاشان (انس)
 ده فهرموویت : سویند به خوی پهره دگار پیغه مبهری خوا ﷺ ئه م دوو
 شته ی فهرموو هردووکیان یان یه کیکیان ، به لام به لام ئای چهند په روشم و
 په شیمانم خواردنه که ی پیغه مبهرم نه خوارد ﷺ .

به ربانگ کردن (الإفطار) :

۱ - پوژووان که ی به ربانگ ده کات ؟

خوی پهره دگار فهرمووی ته ی : ﴿ ثُمَّ أَتَمُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ ﴾ ،
 پیغه مبهری خواش ﷺ ئه وه ی بو پاڅه و ته فسیر کردوین به هاتنی شه و
 پشت هه لکردنی پوژ له گه ل نه مانی بازنه ی خوړ له گه ل ئاسودا ، له
 باسه کانی پیشوشدا ئه وه نده باسما ن لیوه کردووه دلی موسولمانانی
 شوینکه وتوی سوننه ته کانی پیغه مبهر ﷺ ئارام بگریت له وهرگرتنی جا ئه ی
 بهنده ی خوا ، ئه مه ووته ی پیغه مبهری خوایه ﷺ له بهر ده ستندایه و
 خویندوتنه وه و حاله ته کانیشی شراوه نین له لات و ده یانزانیت ، کرده وه ی

هاوه لکانیش ﷺ به چاوی خۆت ده بینى ، که چۆن شوینی ئه و سونه تانه که وتوون ههنگاو به ههنگاو .

له (عمر) ی کورپی (میهمون الاودی) یه وه ﷺ ده گیرنه وه که فه رموویه تی :
 " كَانَ أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ ﷺ أَسْرَعَ النَّاسِ إِفْطَارًا وَأَبْطَأَهُمْ سُحُورًا " (١١١) .

واته : هاوه لانی پیغه مبهر ﷺ له هه موو خه لکی خیراتر بوون له به ربانگ کردن و له هه مووشیان خاوتر بوون له دواخستنی پاشیودا .

٢ ـ په له کردن له به ربانگ دا :

جا ئه ی برای باوه پدار ، هه ولی به ربانگ کردن بده که خۆر ئاوا بوو ، په ندیش له وه دا نیه سوراییه کی تۆخ له ئاسۆدا مابیت ، چونکه ئه و کاره ت شوینکه وتنی سوننه ته کانی پیغه مبهری خوايه ﷺ ، وه پیچه وانه کردنی جوله که و گاور (خاچ په رست) ه کانه ، چونکه جوله که و گاوره کان به ربانگ دوا ده خه ن بۆ کاتیکی دور و درێژ به شیوه یه ک تا کو ئه ستیره له ئاسماندا ده رده که ویت ، ئه وه ش بزانه شوینکه وتنی پێبازی پیغه مبهر ﷺ و دواکه وتنی سوننه ته کانی ده رخستنی دروشمه کانی ئایینه ، وه شانازی کردنه

(١١١) أخرجه عبدالرزاق في (المصنف) رقم : (٧٥٩١) بإسناد صحيحة الحفاظ في (الفتح) : (٤ / ١٩٩) ،
 والهيثم في (مجمع الزوائد) : (٣ / ١٥٤) .

به و هیدایه تهی که موسلمانانی له سه ره ، داواکارین له خوی پهره دگاری
هه موو مرق و جنۆکه شی له سه رکۆ بکاته وه .

فه رموده کانی پیغه مبهر ﷺ له م برگانده ئه وه مان بۆ پرون ده که نه وه
که :

أ / په له کردن له بهربانگ دا هوکاریکه بۆ چاکه :

له (سهیل) ی کوری (سعد) وه ده گێر نه وه فه رموویه تی : پیغه مبهری
خوا ﷺ ده فه رمووی : " لَا يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا عَجَلُوا الْفِطْرَ " (١١٢) .

واته : به رده وام خه لکی له چاکه دان ، تا ئه و کاته ی په له له بهربانگیاندا
ده که ن .

ب / په له کردن له بهربانگ سوننه تی پیغه مبهری خوايه ﷺ :

ئه گه ر ئومه تی ئیسلامی په له بکات له بهربانگی دا ، ئه و له سه ر
سوننه تی پیغه مبهر ﷺ مانه ته وه و هان له سه ر پێبازی پێشیننه پیاوچا کانی
ئه م ئومه ته ، وه هه رگیز گومرا نابن - به ویستی خوا - تا ئه و کاته ی دانیان
پێوه گرتووه به کاکيله کان ، یان ئه وه ش په ت ده که نه وه که ببیته هوی
گۆرینی ئه و بنه وایانه .

(١١٢) أخرجه البخاري : (٤ / ١٧٣) رقم (١٩٥٧) ، ومسلم رقم : (١٠٩٣) .

هه‌روه‌ها له (سه‌ل) ی کورێ (سه‌ل) ده‌ه (ﷺ) ده‌فه‌رمووی :
 پیغه مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی : " لَا تَزَالُ أُمَّتِي عَلَى سُنَّتِي مَا لَمْ تَنْتَظِرْ
 بِفِطْرِهَا التُّجُومَ " (١١٣) .

واته : به‌رده‌وام ئومه‌ته‌که‌م له‌سه‌ر سوننه‌تی منن تا ئه‌و کاته‌ی
 به‌ربانگیان دوا نه‌خه‌ن بۆ کاتی ده‌رکه‌وتنی ئه‌ستیره‌کان .

**ج / په‌له‌کردن له به‌ربانگ کارکردنه به پیچه‌وانه‌ی جوله‌که و
 گاوه‌کان :**

ئه‌گه‌ر خه‌لکی له چاکه‌دا بن له‌به‌ر ئه‌وه‌ی پرێبازی پیغه مبه‌ره‌که‌یان
 گرتبێته به‌رو پارێزگاریان له‌سه‌ر سوننه‌ته‌کانی کردبێت ، که‌واته ئایینی
 ئیسلام به ئاشکرای و به‌توانایی ئه‌مینێته‌وه هه‌یج زیانیکی پێ ناگات له‌لایه‌ن
 ئه‌و که‌سانه‌وه که پیچه‌وانه‌ی ده‌بن ، له‌و کاته‌شدا ئومه‌ته‌ی ئیسلامی وه‌کو
 چرایه‌کی پووناک ده‌بێت له تاریکی شه‌وه زه‌نگ دا ده‌دره‌وشیته‌وه و
 پیشه‌وایه‌کی چاکیش ده‌بێ بۆ لاسای کردنی ، چونکه ئه‌و کاته نابێت کلک و

(١١٣) أخرجه ابن حبان رقم : (٨٩١) بسند صحيح . وأصله كما تقدم في (الصحيحين) .

ده‌لێین : کرداری (شیعه‌ی دوانزه ئیمامی) له‌گه‌ڵ کرداری جوله‌که و گاوه‌ (خاچ
 په‌رستان) دا یه‌ک ده‌گرنه‌وه له دواخستنی به‌ربانگ کردن تا کاتی ده‌رکه‌وتنی ئه‌ستیره .
 خوای گه‌وره په‌نای هه‌موومان بدات له گومپایی یان و به‌مان پارێزیت .

شوینکه وتهی هیچ ئوممه تیکی رۆژه لات و رۆژئاواش ، و ناشبیته سیبهره ی
هیچ بانگه وازی که له گه ل بادا بیته و بروت .

له (أبو هريرة) وه ﷺ ده گێر نه وه فه رموویه تی : پیغه مبهی خوا ﷺ
ده فه رموویت : " لَا يَزَالُ الدِّينُ ظَاهِرًا مَا عَجَلَ النَّاسُ الْفِطْرَ ، لَأَنَّ الْيَهُودَ
وَالنَّصَارَى يُؤَخِّرُونَ " (١١٤) .

واته : به رده وام ئایینی ئیسلام ئاشکرا و سه رکه وتوو به سه ره موو
ئایینه کان تا ئه و کاته ی که خه لکی په له بکه ن له به رانگ کردنیاندا چونکه
جوله که گاوه ره کان به ربانگ دوا ده خه ن . له و کۆمه له فه رموودانه ی که
باسکران کۆمه لیک سوود و په ندیان لی به دی ده کریته ، ئه وه ش به م پییه ی
خواره وه :

یه که م : مانه وه ی ئیسلام و شه کاندنی ئالاکه ی به شیوه یه کی ئاشکرا ،
به ستراره به پیچه وانه کردنی ئه و ئومه تانه ی که له پیش ئیسلام دا هه بوون و
هه ن له وانه ی که کتیبی ئاسمانیان بۆ نێردراوه (أَهْلُ الْكِتَابِ) ، وه له وه شدا
ئه وه ئاشکرا ده بی بۆ ئوممه تی ئیسلامی که له خێردا ده بی ئه گه ره اتوو
ئوممه تیکی خواوه ندی (ره بانی) و جیاواز بوو ، واته نه رۆژه لاتی و نه ش
رۆژئاوایی بن ، وه ئه وه ش په ت بکه نه وه که له ئاسمانی (کرملن) دا

(١١٤) أخرجه أبو داود : (٣٠٥ / ٢) ، وابن حبان رقم : (٢٢٤) وسنده حسن .

بسورینه وه ، یان نارامی و خوشیان دسکه ویت له باخچه کانی (کوشکی سپی) دا - خوی پوره دگار په شی به سهردا بریژیت - ، یان پوویان وهر بگیږن به رهو (لنډن) - خوی پوره دگار بیکات به که لاه و چوله وانی - نه گهر نه و شتانه ی کرد نه و کاته وه کو خالیکی دره وشا و ده میښته وه له ناو نوممه تاندا و هه موو خه لکی چاوی لی ده بی ، دلّه کانیش پووی تی ده کهن ، نه مه ش هه رگیز نابیت جگه له و کاته نه بیت که نه گه پیتته وه بو لای قورئانی پیروز و سوننه ته کانی پیغه مبهري ﷺ له بیرو باوه پ و پروگرامیشدا .

دووهم : پابه ند بوون به ئیسلام ده بی پابه ند بوون بی به وردوو درشتی ئیسلام ، به لگه ش ووته ی خوی پوره دگار که ده فهرمووی : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً﴾ [البقرة : ۲۰۸] ، واته : نه ی نه و که سانه ی که باوه پردارن ئایینی ئیسلام وهر گرن به گشتی .

له سهر نه م بڼه وایه ش دابه شکردنی ئاین بو ناوهرک و پوکه ش بیدعیه و تازه گهریه کی نه فامانه ی سهرده مه ، مه به ست لی تی تی کدانی بیري موسولمانانه و موسولمانان ده خاته گيژاوه ی گرنگی دان به هه ندیک شت که هیچ بڼه وایه کی نییه له ئایینی ئیسلامدا ، به لکو په گه که ی دريژ ده بیته وه تا ده گاته سهر نه و کومه له ی که خوی پوره دگار غه زه بی لی گرتن و توپه بوو لیان (واته : **جوله که کان**) نه وانه ی که باوه پریان به به شیك له کتیبه که یان هه بوو کوفریشیان به به شه که ی تری ده کرد ، نه وانه ی فهرمانمان پی کراوه

پیچه‌وانه‌یان بین له وردوو درشتماندا ، ئه‌وه‌شت زانی که به‌رهمی پیچه‌وانه بوونی جولوکه و گاواره‌کان مانه‌وه‌ی ئایینه به ئاشکرا و به ده‌سه‌لات داریتی.

سی‌یه‌م : بانگه‌واز کردن بۆ لای خوای په‌روه‌ردگار و بیرخستنه‌وه‌ی باوه‌پداران ، بنه‌واکانیان له یه‌کتر جیا نابیت‌ه‌وه ، وه ئه‌و پوداوه‌گه‌ورانه‌ی که هاتۆته‌ سه‌ر ئوممه‌تی ئیسلامی و امان لی ناکات جیاوازی بکه‌ین له نێوان دروشمه‌کانی خوای په‌روه‌ردگار ، و اشمان لی ناکات به شیکی به باشت‌ر بزانی‌ن له به‌شه‌که‌ی تری ، به مه‌به‌ستی به که‌م زانی‌نی هه‌ندیک له‌و به‌شانه‌وه بلتین هه‌روه‌کو زۆر که‌س هه‌ن ده‌لێن : ئه‌م شتانه‌ی پوکه‌شین و لاوکی‌ن و خیلافین و هان له په‌راویزی باب‌ه‌ته‌کان و پێویسته‌ وازیان لی بێنن و توانا‌کنمان یه‌ک‌ه‌ین له‌سه‌ر باب‌ه‌ته‌ سه‌ره‌که‌یه‌کان که هۆکاری تیکدانی پیزی موسوڵمانان و په‌رش و بلاوی کردووی‌ن !!

که‌واته ، ئه‌ی موسوڵمانی بانگه‌وا‌زکار بۆ لای خوای په‌روه‌ردگار له‌سه‌ر بینایی و زانست . ئه‌وه‌ت زانی له‌م فه‌رمووده‌ پیرۆزانه‌وه که مانه‌وه‌ی ئایین به ئاشکرای به‌ستراوه به په‌له‌کردن له به‌ربانگ کردن و ئه‌وه‌ش به ئاوا بوونی بازنه‌ی خۆر ده‌بی‌ت ، جا با له خوای په‌روه‌ردگار بترسن ئه‌و که‌سانه‌ی گومانی ئه‌وه ده‌که‌ن که به‌ربانگ کردن له کاتی ئاوابوونی بازنه‌ی خۆر هۆی ئاشوبه ، وه بانگه‌واز کردن بۆ زیندو کردنه‌وه‌ی ئه‌م سوننه‌ته بانگه‌وا‌زه بۆ گومپایی و نه‌زانی‌ن و دور خستنه‌وه‌ی موسوڵمانان له ئایینه‌که‌یان ، یان ئه‌و

کاره بانگه شهیه که هیچ نرخیکی نییه و هه رگیز موسولمانانی له سهر کو نابیته وه ، چونکه به شیخه له کرده وه لاوه کیه خیلایه کان یان به شیخه له پوکه ش !! وه (لا حول ولا قوة إلا بالله) .

د / بهربانگ پیش نویژی مه غریب دهکریت :

پیغه مبهری خوا ﷺ بهربانگی دهکرد پیش ئه وهی نویژی مه غریب ئه نجام بدات ^(۱۱۵) ، چونکه په له کردن له بهربانگ له په وشتی پیغه مبهرانه ، له (أبوالدرداء) هوه ﷺ فرمویه تی " ثَلَاثٌ مِنْ أَخْلَاقِ الثُّبُورَةِ : تَعَجِيلُ الْإِفْطَارِ ، وَتَأْخِيرُ السُّحُورِ ، وَوَضْعُ الْيَمِينِ عَلَى الشِّمَالِ فِي الصَّلَاةِ " ^(۱۱۶) .

واته : سێ په وشت له په وشتی پیغه مبهرانه : په له کردن له بهربانگ دا ، وه دواخستنی پارشیو ، وه دانانی دهستی راست له سهر دهستی چهپ له نویژدا .

(۱۱۵) أخرجه أحمد : (۳ / ۱۶۴) ، وأبو داود رقم : (۲۳۵۶) عن أنس رضي الله عنه بسند حسن .

(۱۱۶) أخرجه الطبراني في (الكبير) . كما في (المجمع) : (۲ / ۱۰۵) . وقال : (... مرفوعا وموقوف ، والموقوف صحيح والمرفوع فيه رجاله من لم أجد من ترجمة) . قلنا : والموقوف . كما هو ظاهر . له حكم الرفع أيضا .

۳ / پوژووان به چی بهربانگ ده‌کاته‌وه ؟

پیغمبه‌ری خوا ﷺ هانی پوژوووانان د‌دات به خورما بهربانگ بکه‌ن ،
 نه‌گه‌ر خورمایان د‌ست نه‌که‌وت به ئاو ، نه‌مه‌ش له ته‌واوی به‌زه‌یی و سور
 بوونیه‌تی ﷺ له‌سهر ئوممه‌ته‌که‌ی و ئاموژگاری کردنیان .

په‌روه‌ردگاری هه‌موو عالم نه‌و زاته‌ی (محمد) ﷺ ناردووه ، وه‌ک
 په‌حمه‌تی‌ک بو‌خه‌ک د‌ه‌فه‌رمووی : ﴿ لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ
 مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ ﴾ [التوبة : ۱۲۸] ، چونکه به
 پیدانی شتیکی شیرین به‌له‌ش له‌کاتی به‌تال بوونی گه‌ده ، زیاتروای لی
 ده‌کات نه‌و خواردنه وهربرگیت و نه‌ندامه‌کانی سودی لی وهریگرن ، به
 تایبه‌ت له‌شی ساغ ، پی‌ی به‌هیز ده‌بی‌ت به‌لام سه‌باره‌ت به‌ئاو : له‌به‌ر
 نه‌وه‌ی له‌ش تووشی جوړیک له ووشکی ده‌بی‌ت به‌هو‌ی پوژوووه ، نه‌گه‌ر به
 ئاو ته‌ر بی‌ت زیاتر سوود وهرده‌گری‌ت له خواردنه‌که .

نه‌وه‌ش بزانه نه‌ی به‌نده‌ی گو‌پرایه‌ل که خورما به‌ره‌که‌ت و تایبه‌تمه‌ندی
 هه‌یه . هه‌روه‌ها ئاویش . له کارکردنه سهر دل‌ه‌کان و پاک کردنه‌وه‌یان ،
 نه‌وه‌ش جگه له‌و که‌سانه نه‌بی که شوین که‌وتووی سوننه‌تن که‌سی تر
 نایزانی‌ت .

له (أنس) ی کورپی (مالک) هوه ﷺ ده گێر نه وه ده فهرمووی : " كَانِ النَّبِيُّ ﷺ يُفْطِرُ عَلَي رَطَابَاتٍ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ رَطَابَاتٍ ، فَتَمْرَاتٍ ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ تَمْرَاتٍ حَسَا حَسَوَاتٍ مِنْ مَاءٍ " (۱۱۷) .

واته : پیغه مبهەر ﷺ بهر بانگی ده کرد به چه ند خورمایه کی ته پر پیش نه وه ی نوێژ بکات ، جا نه گهر خورمای ته پر نه بووایه ، به ههر خورمایه کی تر بهر بانگی ده کرد ، به لام نه گهر خورمای ههر ده ست نه که وتبایه چه ند قومیک ناوی ده خوارد هوه .

٤ / رۆژووان چی ده ئین له کاتی بهر بانگ کردندا ؟

برای رۆژووان بزانه - خوای پهروهردگار ئیمه و تۆش سه ره که وتوو بکات بۆ شوینکه وتنی سوننه ته کانی پیغه مبه ره که مان ﷺ - که پارانه وه یه کت بۆ هه یه وه لامیش ده درێته وه ، جا به دهستی بینه وه کو هه لیک ، بشپا پریره وه و دلنیا به به وه لام دانه وه ی ، نه وه ش بزانه خوای پهروهردگار وه لامی پارانه وه ی دلّی بی ئاگا و دلّ پۆیشته و ناداته وه ، وه لیّی بپا پریره وه نه وه ی نه ته ویّ له پارانه وه ی چاک ، به لکو چاکه ی دنیا و دوا پۆیشته به ده ست بینی .

(۱۱۷) أخرجه أحمد : (۳ / ۱۶۳) ، وأبو داود : (۲ / ۳۰۶) ، و ابن خزيمة : (۳ / ۲۷۷ - ۲۷۸) ، والترمذي : (۳ / ۷۰) من طريقين عن أنس رضي الله عنه ، وسنده صحيح .

له (أبو هريرة) وه ﷺ ده گپړنه وه فهرموويه تی : پیغه مبهري ﷺ
ده فهرمووی : " ثَلَاثُ دَعَوَاتٍ مُسْتَجَابَاتٍ : دَعْوَةُ الصَّائِمِ ، وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ ،
وَدَعْوَةُ الْمَسَافِرِ " (۱۱۸) .

واته : سی پارانې وه هه ن وه لام ده درینه وه : پارانې وهی پوژووان و
پارانې وهی سته م لیکروا و پارانې وهی ریښوار .

هو پارانې وهی که پړت ناکړیته وه له کاتی به ربانگ دایه له بهر
فهرموودهی (أبو هريرة) ﷺ له پیغه مبهري وه ﷺ که ده فهرمووی : " ثَلَاثُ
لَا تُرَدُّ دَعْوَتُهُم : الصَّائِمُ حِينَ يُفْطِرُ ، وَالْإِمَامُ الْعَادِلُ ، وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ " (۱۱۹) .

واته : سی که س پارانې وه کانیا ن پړت ناکړیته وه : پوژووان له کاتی
به ربانگ کردنیاندا ، و پیښه وای دادپه روهر ، و پارانې وهی سته م لیکروا .

وه له (عبد الله) ی کوری (عمر) ی کوری (عاص) هوه ﷺ
ده گپړنه وه فهرموويه تی : پیغه مبهري خوا ﷺ فهرموويه تی : " إِنَّ لِلصَّائِمِ
عِنْدَ فِطْرِهِ لَدَعْوَةً مَا تُرَدُّ " (۱۲۰) .

(۱۱۸) أخرجه العقيلي في (الضعفاء) : (۷۲/۱) ، وأبو مسلم الكنجي في (جزئ) ومن طريقه ابن ماسي في (جزء
الأنصاري) : (۹/ب) وسنده صحيح له لا عن عنة يحيى ابن أبي كثير . وله شاهد : وهو الآتي بعده .
(۱۱۹) أخرجه الترمذي رقم : (۲۵۲۸) ، وابن ماجه رقم : (۱۷۵۲) ، وابن حبان رقم : (۲۴۰۷) . وفيه جهالة
أبي مدله .

واته : پوژووان له کاتی بهربانگیدا پارانه وهیه کی هیه ، هه رگیز رته ناگریته وه .

وه باشتین پارانه وهش ، ئه و پارانه وهیه که له پیغه مبهره وه ﷺ
له کاتی بهربانگ دا دهیفرموو : " ذَهَبَ الظَّمَا وَابْتَلَّتِ الْعُرُوقُ ، وَثَبَتَ الْأَجْرُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ " (۱۲۱) .

واته : تیونویتی نه ما قورگ ته پ بوو ، پاشان پاداشتیشمان جیگیر بوو بهویستی خوا .

۵ / خواردن پیدانی پوژووان :

برای خۆم - خوای پهروهردگار بهرکه ته خۆیت به سهردا بریژیته و سهرکه وتوت کات بو کاری چاکه و له خواترسان - سوربه له سهر ئه وهی که خواردن بدهی به پوژووانان ، له بهر ئه و پاداشته گهریهی که له و کاره دا هیه ، له بهر ئه و چاکه زۆر و فراوانه ی که تیدایه .

پیغه مبهر ﷺ فرموویه تی : " مَنْ فَطَرَ صَائِمًا كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ ، غَيْرَ أَنَّهُ لَا يَنْقُصُ مِنْ أَجْرِ الصَّائِمِ شَيْئًا " (۱۲۲) .

(۱۲۰) أخرجه ابن ماجه : (۵۵۷ / ۱) ، والحاكم : (۱ / ۴۲۲) ، وابن السني رقم : (۱۲۸) ، والطبائسي رقم : (۲۹۹) من طريقين عنه . وقال البوصري (۲ / ۸۱) : (هذا إسناد صحيح رجاله ثقات ...) .
(۱۲۱) أخرجه أبو داود : (۳۰۶ / ۲) ، والبيهقي : (۴ / ۲۳۹) ، والحاكم : (۱ / ۴۲۲) ، وابن السني رقم : (۱۲۸) والنسائي في (عمل اليوم والليلة) رقم : (۲۶۹) ، والبيهقي : (۲ / ۱۸۵) وقال : (إسناده حسن) . قلنا : وهو كما قال .

واته : هر کسې خواردن بدات به پوژووانیک له کاتې بهربانگ دا ، وهکو پاداشتی ئه و پوژووانه ی دهست ده که ویت بې ئه وه ی له پاداشتی پوژووانه که ی که م بیته وه .

وه ئه گهر پوژووان میوان داریتی کرا پیو یسته له سهری وه لامي میوان داریه ته که بداته وه ، چونکه ئه و که سه ی وه لامي میوان داریه ته که نه داته وه سهرپیچی له فرمانی (**أبوقاسم**) کردوه ﷺ ، وه پیو یسته باوهری وایت ئه و میوان داریتی ه یچ له هسه ناته کانی وون ناکات و هیچیش له پاداشتی که م ناکاته وه .

وه سوننه تیشه میوان بیارپته وه له خوا بۆ خاوهن مال ، دوی واز هینان له خواردن ، به و پارانه وانه ی که له پیغه مبهره وه ﷺ پیمان گه یشتو وه ، ئه وه ش چه ند جوړیکه له وانه ش فهرمووده ی پیغه مبهری خوا ﷺ که ده فهرمووی :

أ / " أَكَلِ طَعَامُكُمُ الْبَرَارُ ، وَصَلَّتْ عَلَيْكُمُ الْمَلَائِكَةُ ، وَأَفْطَرَ عِنْدَكُمْ الصَّائِمُونَ " (۱۲۳) .

(۱۲۲) أخرجه أحمد : (۴ / ۱۱۴ - ۱۱۵ و ۱۱۶) و (۵ / ۱۹۲) ، والترمذي رقم : (۸۰۴) ، وابن ماجه رقم (۱۷۴۶) ، وابن حبان رقم : (۸۹۵) ، وصحيحه الترمذي . وهو كما قال .
(۱۲۳) أخرجه ابن أبي شيبة : (۳ / ۱۰۰) ، وأحمد : (۳ / ۱۱۸) ، والنسائي في (عمل اليوم و الليلة) رقم : (۲۶۸) ، وابن السني رقم : (۱۲۹) ، وعبد الرزاق : (۴ / ۳۱۱) من طريق عنه . وسنده صحيح .

واته : پياو چاكان خواردنتان بخون و فريشته كاني خواش صه لاواتان له سه ر بدن (واته : بوتان بپارينه وه) و پوژوانيش له لاتان به ربانگ بكات.

ب / " اللَّهُمَّ أَطْعِمْ مَنْ أَطْعَمَنِي ، وَاسْقِ مَنْ سَقَانِي " (١٢٤) .

واته : خوايه خواردن بده بهو كه سهى خواردنى پيڊاوم وئاوئش بده بهو كه سهى ئاوى پيڊ دام .

ج / " اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُمْ وَارْحَمْهُمْ وَبَارِكْ لَهُمْ فِيمَا رَزَقْتَهُمْ " (١٢٥) .

واته : خوايه له تاوانه كانيان خوښ به وړه حميان پي بکه و به ره که تيش
بخه ره روژيانه وه.

بەتلىكەرەۋەكانى رۆژوو :

زۆر شت ھەن پىيۈستە پۆژووان لىيان دور بکەوئتەوہ ، چونکە ئەگەر ئەو شتانە لە پۆژانى پەمەزان دا ئەنجام بدات پۆژووەکەى بەتال دەبئتەوہ و تاوانەکانى زۆر دەبن ، ئەو شتانە ئەمانەن :

تنبیه : فما یزیده بعضهم فی هذا الحدیث : " و ذکرکم اللہ فی من عنده " . مما لا أصل له هنا ، فتأمل .

(١٢٤) أخرجه مسلم رقم : (٢٠٥٥) عن المقداد .

(١٢٥) أخرجه مسلم رقم : (٢٠٤٢) عن عبد الله بن بسر .

۱ - خواردن و خواردنه وه به نه نقه ست :

خوای پایه به رز ده فهرمووی : ﴿ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ﴾ [البقرة : ۱۸۷] ، له م ئایه ته وه تیده گهین که پوژوو گرتن خوگرته وه یه له خواردن و خواردنه وه ، واته : نه گهر پوژووان خواردن و خواردنه وه بخوات پوژوو ه که ی به تال ده کاته وه .

نه مه ش تایبه ته به که سیك نه و کاره نه نجام بدات به نه نقه ست ، چونکه پوژووان نه گهر له کاتی له بیر چوون یان به هه له و نا پارزی پیی کرا ، له و کاته دا هیچی له سهر نزی یه .

نه مانه ش به لگن له سهر نه و ووته یه :

پیغه مبهری خوا ﷺ ده فهرمووی : " إِذَا نَسِيَ فَأَكَلَ أَوْ شَرِبَ فَلْيَتِمَّ صَوْمَهُ فَإِنَّمَا أَطَعَمَهُ اللَّهُ وَسَقَاهُ " (۱۲۶) .

واته : نه گهر پوژووان له بیرى چوو که به پوژوو وه و خواردن و خواردنه وه ی خوارد ، با پوژوو ه که ی ته واو بکات ، نه و که سه خوای په روه ردگار خواردن و خواردنه وه ی پی داوه .

هه روه ها پیغه مبهر ﷺ ده فهرمووی : " إِنْ اللَّهُ وَضَعَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأَ وَالْتِسْيَانَ وَمَا اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ " (۱۲۷) .

(۱۲۶) أخرجه البخاري : (۴ / ۱۳۵) رقم : (۱۹۳۳) ، ومسلم رقم : (۱۱۵۵) .

واته : خوای په روه ردگار قه له می تاوانی له سهر ئومه ته که م هه لگرتووه ،
 نه گهر هه له بکه ن یان له بیریان بچیته وه یان کاریکیان به زور پی بکریت بی
 په زامه ندی خو یان .

۲ - خوړشانه وهی به نه نقه ست :

چونکه نه و که سه ی پشانه وه زوری پی هینا و پشایه وه هیچی له سهر نیه .
 پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : " مَنْ ذَرَعَهُ الْقَيُّءُ فَلَيْسَ عَلَيْهِ قَضَاءٌ ،
 وَمَنْ اسْتَقَاءَ فَلْيَقْضِ " (۱۲۸) .

واته : هر که سی پشانه وه زوری پی هینا و پشایه وه قه زای پوژووی
 له سهر نی یه ، به لام که سی که به نه نقه ست خو ی پشانه وه با قه زای
 پوژووه که ی بکاته وه .

۳ - بی نویژی و زه یستانی :

نه گهر ئا فره ت بی نویژی و زه یستانی به سهر دا هات له کاتی به
 پوژووبوندا - سهره تای پوژ بیت یان کوتای - پوژووه که ی ده شکینیت و نابی

(۱۲۷) أخرجه الطحاوي في (شرح معاني الآثار) : (۵۶ / ۲) ، والحاكم : (۱۹۸ / ۲) ، وابن حزم في (الإحكام) : (۱۴۹ / ۵) ، والدارقطني : (۱۷۱ / ۴) من طريقين عن الأوزاعي عن عطاء بن أبي رباح ، عن عبيد بن عمير ، عن ابن عباس ، وسنده صحيح .

(۱۲۸) واته : زوری پی هینا .

به رده وام بی ، چونکه پوژووی ئه و پوژدهی له سه ر ناکه ویت ئه گه ر به پوژوویش بی .

پیغمبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : " أَلَيْسَ إِذَا حَاصَتْ لَمْ تُصَلِّ ، وَتُفْطِرُ فِي رَمَضَانَ ، فَهَذَا نَقْصَانُ دِينِهَا " (١٢٩) .

واته : ئایا ئافرهت که کهوته بپوژیه وه واز له نوێژ و پوژوویش ناهینیت ؟ فهرموویان : به لئ ، فهرمووی : ئه وهیه که می ئایینه که ی .

وه له پیاویه تیکی تر دا : چه نده ها شه و ده مینیت وه نوێژ ناکات و پوژووش ناگریت له رهمه زان دا ئه وهیه که می ئایینه که ی (١٣٠) .

فه رمانی قهزا کردنه وه شی - واته : پوژووش له فهرمووده یه ک دا له (معاذة) وه هاتوو که ده فهرمووی : " پرسیارم له (عایشة) کرد و و وتم : بۆ چی ئافرهت له دوا ی بی نوێژی دا قهزای پوژوو که ی ده کاته وه و قهزای نوێژه کانی ناکاته وه ؟ فهرمووی : ئایا تو (چه روری) (١٣١) ت ؟ !

(١٢٩) أخرجه أبو داود : (٣١٠ / ٢) ، والترمذي : (٧٩ / ٣) ، وابن ماجه : (٥٣٦ / ١) ، وأحمد : (٤٩٨ / ٢) من طريق هشام بن حسان ، عن محمد بن سيرين عن أبي هريرة ، وسنده صحيح كما قال شيخ الإسلام في (حقيقة الصيام) ص : (١٤) .

(١٣٠) أخرجه مسلم رقم : (٧٩) و (٨٠) عن ابن عمر و عن أبي هريرة .

(١٣١) الحروي : نيسبته به بۆ لای (حروراء) شاریکه نزیکه ی دوو (میل) دووره له شار ی (الکوفة) وه ، به و که سه ییش بیر و باوه پی (خه وار ج) ی ه بیت ئه و تریت : (چه روری) چونکه یه که م کۆمه لئ

ووت : نه خێر من (چهوری) نیم ، به لām ته نها پرسیار ده که م ، فه رمووی : له سه ر ده می پیغه مبهردا ﷺ ده که وتینه بی نوێژیه وه فه رمانمان پی ده کرا قه زای رۆژه کانمان بکه ینه وه و فه رمانی قه زا کردنه وه ی نوێژمان پی نه ده کرا) (١٣٢) .

٤ - ده رزی لی دانیک مه به ست پی خواردن پیدان بیت (الحقن الغذائية) :

ئه مه ش بریتی یه له گه یاندنی هه ندی شتی خوارده مه نی بۆ گه ده به مه به ستی خواردن پیدانی هه ندیک له نه خۆشه کان ، ئه م جو ره ش رۆژووی رۆژووان به تال ده کاته وه ، چونکه ئه م خواردنه ده کریته ناو له شه وه (١٣٣) ،

(خه وارج) له م جیگایه وه سه ری مه لداوه دژ به - خه لیفه ی پیغه مبهری خوا ﷺ - (علي) (عليه السلام) ، بۆیه نیسه بت ده درێته پال ئه م شاره . ئه مه ووتی ئیمامی (الحافظ بن حجر) ه له کتیی : (فتح الباری) دا : (٤ / ٤٢٤) . وه بپوانه : (الباب) : (١ / ٣٥٩) ی (ابن کثیر) .

ئو (چه روریانه) : وا پتویست ده که ن له سه ر ئافره ت ئه گه ر پاک بووه وه له بێ نوێژی قه زای ئو نوێژانه ی بکاته وه که له کاتی بێ نوێژیه کهیدا له ده ستی چوون بۆیه (عایشه) - په زای خوای لیبت - له وه ترسا که (معاذة) پرسیاره که ی له (خه وارج) ده وه وه رگرتبیت ، ئو کۆمه له ی هه موو کاتی به بۆچوونه کانیا ن په خه نیان له فه رمووده کا نی پیغه مبه ر ﷺ ده گرت ، یان به پێوانه کانیا ن (الأقيسة) ، نمونه شیان له م رۆژگار هه مان دا زۆره !!! وه بپوانه به شی : (التوثيق عن الله ورسوله) له کتیی : (دراسات منهجية في العقيدة السلفية) دانانی : سلیم الهاللي .

(١٣٢) أخرجه البخاري : (٤ / ٤٢٩) رقم (٣٢١) ، ومسلم رقم : (٣٣٥) .

(١٣٣) انظر (حقيقة الصيام) ص : (٥٥) لشيخ الإسلام ابن تيمية .

به لام ئەگەر دهرزیه که نه دهگه یشته گه ده به لام دهکرایه خوینده وه ،
 ئەمهشیان هه مان حوکمی هه یه چونکه جیگه ی خواردن پیدان و خواردنه وه
 دهگریته وه ، چونکه چه ندین نه خوش به هوی ئەم جوړه دهرزیه وه له کاتی
 بێ ناگایی و له هوش خۆ چووندا خواردنیان پێ دهریت ، وهکو : (گلوکۆز)
 و (سلاین) ، ههروه ها ئەو که سانه ی که تووشی تهنگه نه فه سی سنگ بوون
 ، هه ندی شتیان دهریت ، به هه مان شیوه پۆژوه که یان به تال دهکاته وه .

٥ - جووت بوون له گه ل خیزان دا :

ئیمامی (الشوکانی) له کتیی : (الدرای المضیة) دا : (٢ / ٢٢)
 فهرموویه تی : (جووت بوون له گه ل خیزان دار پۆژوو به تال دهکاته وه ئەگەر
 که سیك ئەنجامی بدات به ئەنقهسته وه ، به لام ئەگەر له کاتی له بیر چووندا
 ئەنجام بدریت ، هه ندیک له زانایان دهیخه نه پیزی ئەو که سه ی خواردن و
 خواردنه وه ی خواردبیت له کاتی له بیر چوون دا) .

ههروه ها ئیمامی (ابن القیم) له کتیی : (زاد المعاد) دا : (٢ / ٦٠)
 فهرموویه تی : ((به لگه ی قورئان له سه ره ئه وه یه که جووت بوون له گه ل
 خیزان دا پۆژوو به تال دهکاته وه ، هه ره وه کو چۆن خواردن و خواردنه وه
 پۆژوو به تال دهکاته وه ، خیلافیش له وه دا نیه)) .

به لگه کەشی له قورئانی پیرۆزدا ئەم ئایەتەیه : ﴿فَالآنَ بَاشِرُوهُمْ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ﴾ [سورة البقرة : ۱۸۷] ، لەم ئایەتەدا خوای پەرەوردگار پێدەدات بە جوت بوون لەگەڵ خێزاندا .

ئەوێشمان بۆ دەر دەکەوێت کە پوڙوو گرتن خوڤرتنەوێه له جوت بوون لەگەڵ خێزاندا و خواردن و خواردنەوێه ، وە هەر کەسێک پوڙووێه کە ی بە تال بکاتەوێه بە جوت بوون لەگەڵ خێزاندا ، پێویستە لەسەر پوڙووێه کە ی قەزا بکاتەوێه و کە فارەتیش بدات ، بە لگەش لەسەر ئەمە فەرموودە ی (أَبُو هُرَيْرَةَ) یه ﷺ کە له پیغە مبره وه ﷺ دەگێڕێتەوێه و دەفەرمووێت : " أَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكْتُ ؟ قَالَ : وَمَا أَهْلَكَ ؟ قَالَ : وَقَعْتُ عَلَى امْرَأَتِي فِي رَمَضَانَ ، قَالَ : هَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تَعْتِقَ رَقَبَةً ؟ قَالَ : لَا ، قَالَ : هَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تَصُومَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ ؟ قَالَ : لَا ، قَالَ : فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تُطْعِمَ سِتِّينَ مِسْكِينًا ؟ قَالَ : لَا قَالَ : اجْلِسْ ، فَجَلَسَ ، فَأَتَى النَّبِيُّ ﷺ بِعَرَقٍ فِيهِ تَمْرٌ ، قَالَ : تَصَدَّقْ بِهِ ، قَالَ : مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا أَحَدٌ أَفْقَرُ مِنِّي ، قَالَ : فَضَحِكَ النَّبِيُّ ﷺ حَتَّى بَدَتْ أُنْيَابُهُ ، قَالَ : خُذْهُ فَأَطْعِمْهُ أَهْلَكَ " (۱۳۴).

(۱۳۴) ثبت الحديث بألفاظ مختلفة عن البخاري : (۵۱۶/۱۱) رقم : (۶۷۰۹) و (۱۹۳۶) ، ومسلم رقم : (۱۱۱۱) ، والترمذي رقم : (۷۲۴) ، والبيهقي : (۲۸۸/۶) ، وأبي داود رقم : (۲۳۹۰) ، والدارمي : (۱۱/۲) ، وابن ماجه رقم : (۱۶۷۱) ، وابن أبي شيبة : (۱۸۳/۲) ، وابن خزيمة : (۲۱۶/۳) ، وابن الجارود رقم : (۱۳۹) ، والشافعي رقم : (۲۹۹) ، ومالك : (۱) / (۲۹۷) ، وعبد الرزاق : (۴ / ۱۹۶) . وأرسله بعضهم ، ووصله جلهم ، وصحت عند بعضهم زيادة : " اقضي يوما مكانه " وقد

واته : پیاوړیک هاته خزمه تی پیغه مبهري ﷺ و پيځی فهرموو : تیاچووم
 ئه ی پیغه مبهري خوا ، ئه ویش پيځی فهرموو : چی له ناوی بردیت ؟
 فهرمووی : له گه ل څیزانه که مدا جووت بووم له مانگی رهمه زاندا ، فهرمووی :
 ئایا ده توانیت کویله یه ک پرگار بکه یت ؟ فهرمووی : نه خیر ، فهرمووی : ئایا
 ده توانیت دوو مانگ له سهریه ک به پوژوو بیت ؟ فهرمووی : نه خیر ،
 فهرمووی : ئایا ده توانیت خواردنی شه ست هه ژار بده یت ؟ فهرمووی : نه خیر
 ، فهرمووی باشه دانیشه و چاوه پړی بکه ، ئه ویش دانیشت ، له و کاته دا
 سه به ته یه ک خورمایان هیئا بو پیغه مبهري خوا ﷺ فهرمووی : ئه م خورمایه
 به ره و بیکه به خیر ، فهرمووی : له نیوان ئه م په پو ئه و په پری ئه م شاره دا
 که سیکی تر نیه له ئیمه هه ژارتر بیټ ، (أبوهريرة) ﷺ ده فهرموویت :
 پیغه مبهري خوا ﷺ پیکه نی تا دانه کانی ده رکه وت و فهرمووی : بیبه ، به
 خواردنی څیزانه که ته ده .

قهزا کردنه وه :

۱ - موسولمانی خواناس - خوی په روه ردگار زانستی شه رعیمان فیركات
 - بزانه که قهزا کردنه وه ی له ده ست چوه کانی رهمه زان پیویست نیه
 راسته وخو پاش رهمه زان بی ، به لکو پیویسته له سه رخو بی په له کردن بی ،

صحها الحافظ ابن حجر في (الفتح) : (٥١٦/١١) ، وهو كما قال ، **والعرق** : زنبيل منسوج من بسايج الخوص . واته :
 زه مبیلیکی چنراو له شولای دار.

له بهر ئه و فرموده دهی که له دایکه (عائشة) وه - په زای خوی لیبت - ده گپړنه وه فرموویه تی : " كَانَ يَكُونُ عَلَيَّ الصَّوْمُ مِنْ رَمَضَانَ فَمَا أَسْتَطِيعُ أَنْ أَقْضِيَهُ إِلَّا فِي شَعْبَانَ " (۱۳۵) .

واته : قه زای پرمه زانم له سهر ئه مایه وه ونه م ده توانی قه زای بکه مه وه له شه عباندا نه بی .

نیمامی (الحافظ) - په حمه تی خوی لی بیت - له کتیبی (الفتح) دا : (۴ / ۱۹۱) فرموویه تی : (فرموده که به لگه یه له سهر دواخستنی قه زاگردنه وهی پرمه زان ، جا ئه و دواخستنه له بهر عوزیک بی یان بی عوزر بی) .

ئوهش ئاشکرا و به لگه نه ویسته زوو قه زاگردنه وهی چاکتره له دواخستنی ، چونکه زوو قه زاگردنه وهی ئه چپته ژیر ئاماژه ی گشتی ئه و به لگانه ی که ئاماژه به په له کردن ده که ن له کاری خیردا و دوانه خستنی ، به لگه ی ئه و هس له قورئانی پیروژدا : ﴿ وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ ﴾ [آل عمران : ۱۳۳] ، واته : پیش برکی بکه ن بو به ده ست هی نانی لی خوش بوونی په روه ردگارتان .

(۱۳۵) أخرجه البخاري : (۴ / ۱۶۶) رقم : (۱۹۵۰) ، ومسلم رقم : (۱۱۴۶) .

همه روه ها ووتەى خواى به توانا و پايه بهرز : ﴿أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ هَا سَابِقُونَ﴾ [المؤمنون : ٦١] .

٢ - پيوست نى په قهزاكردنه وه كه له دواى يهك بن ، به وهى كه چونيتى قهزاكردنه وهى بشوبهينريت به چونيتى ئه دا كردنى ، له بهر ووتەى خواى پايه بهرز : ﴿فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ﴾ [البقرة : ١٨٥] .

وه (ابن عباس) - په زای خوا له خوى و باوكيشى بيت - فەرموويه تی : ((لا بَأْسَ أَنْ يُفَرَّقَ)) (١٣٦) .

واته : نكولئ و هيچ له وه دا نى په ئه گهر جيا بكرينه وه .

وه (أبو هريرة) رضي الله عنه فەرموويه تی : ((يُؤَاتِرُهُ إِنْ شَاءَ)) (١٣٧) .

واته : ئه گهر بيه ویت ئه توانی تاکی بکات ، واته ليک جيا بكريته وه .

به لام سه بارهت به و فەرموده يهى كه له (أبو هريرة) وه رضي الله عنه ده يگيرنه وه به (مرفوع) ی : " مَنْ كَانَ عَلَيْهِ صَوْمٌ مِنْ رَمَضَانَ فَلْيَسْرِدْهُ وَلَا يُقَطِّعْهُ " (١٣٨) .

(١٣٦) عَلَّقَهُ الْبَخَارِيُّ : (٤ / ١٨٩) ، ووصله عبدالرزاق ، والدارقطني ، وابن أبي شيبة ، بسند صحيح . وانظر : (تعليق التعليق) : (٣ / ١٨٦) .

(١٣٧) راجع له (إرواء الغليل) : (٤ / ٩٥) .

(١٣٨) وقد زدنا هذا بياناً بالاستفسار مشافهةً من شيخنا (الألباني) نفع الله به ، فَذَكَرْ نَحْوًا كَتَبْنَا ، و الحمد لله حَقَّ حمده .

واته : ئه و كه سه ی پوژووی رهمه زانی له سه ره با له سه ریه ك بن و نځوانیان نه خات .

ئهم فهرموده یه لاوازه (واته : **ضعیف**) ه .

پوخته ی ووتش ئه وه یه كه هیچ فهرموده یه كی (**مرفوع**) ی (**صحیح**) نیه . له سنوری زانستماندا - له سه ر جیا كرده وه یان له دوا ی یه ك بوون ، نزیك ترین و ئاسان ترینیان ئه وه یه كه ههر دوو شیوه كه په وایه ، ئیمام و پیښه وای ئه هلی سوننه (**أحمد بن حنبل**) یش - په حمه تی خوا ی لیبیت - ئه مه ی فهرمووه ، ئیمامی (**أبو داود**) له (**مسائل**) ه كه یدا : (**ص : ۹۵**) فهرموویه تی : ((بیستم پرسیار كرا له (**أحمد**) دهرباره ی قه زای په زمه ان ؟ فهرمووی : ئه گهر ویستی جیا یان ده كاته وه ، وه ئه گهر ویستی له سه ریه ك ده یگرئ)) خواش زانatre .

له بهر ئه وه ، په و بوونی لیک جیا كرده وه یان ، نه فی له سه ریه ك بوونیان ناكات .

۳ - زانایان كۆ پان له سه ر ئه وه ی كه ئه گهر كه سیك مرد و نویرتی له ده ست چوویی له سه ر بوو وه لیه كه ی (كه سوکاری) له جیات ی قه زای ناكاته وه ، نه خوی و نه جگه له ویش ، هه روه ها هه ر كه س توانای پوژووی نه بی كه س پوژوو ناگریت له جیاتیدا تا له ژیاندا ما بی به لكو به رامبه ر به هه ر

پوژیک نانی هه ژاریک ده دات ، هه ر وه کو چۆن (انس) ﷺ ئه نجامی دا له و (اثر) ه ی که پیش که میک هینامانه وه .

به لام ئه و که سه ی بمریت و پوژووی نه زری له سه ر بی وه لیه که ی له جیاتی پوژوو ده گریت ، له به ر ئه و فه رموه ده یه ی پیغمبهر ﷺ که تییدا فه رموویه تی : " مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صَوْمٌ صَامَ عَنْهُ وَلِيُّهُ " (۱۳۹) .

واته : هه ر که سی مرد و پوژووی له سه ر بوو وه لیه که ی له جیاتی پوژوو ده گریت .

وه له (ابن عباس) ه وه - په زای خوا له خو ی و باوکیشی بیّت - فه رموویه تی : " جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أُمِّي مَاتَتْ وَعَلَيْهَا صَوْمٌ شَهْرٍ فَأَقْضِيهِ عَنْهَا؟ قَالَ : نَعَمْ ، فَدَيْنُ اللَّهِ أَحَقُّ أَنْ يُقْضَى " (۱۴۰) .

واته : پیاویک هاته خزمهت پیغمبهری خوا ﷺ و فه رمووی : ئه ی پیغمبهری خوا ، دایکم مردوو و پوژووی مانگیکی له سه ره ، ئایا له جیاتی قه زای بکه مه وه ؟ فه رمووی : به لێ قه زری خوا له پیشتره بو ئه وه ی قه زا بکریته وه .

(۱۳۹) أخرجه البخاري : (۴ / ۱۶۸) رقم : (۱۹۵۲) ، ومسلم رقم : (۱۱۴۷) .

(۱۴۰) أخرجه البخاري : (۴ / ۱۶۹) رقم : (۱۹۵۳) ، ومسلم رقم : (۱۱۴۸) .

ئەم فەرموودە گشتیانە ئاشکران لەوەی کە پوژوو گرتنی وەلی (کەسوکار) لە جیاتی مردوو پێی دراوێ بە هەموو جوورەکانیەو ، ئەمەش ووتەى هەندیکە لە شافعی مەزھەبەکان ، و بۆچوونی (ابن حزم) ه : (۷ / ۲ ، ۸) .

بەلام ئەم فەرموودانە لەو فەرموودە گشتییانەن کە تایبەت کران ، کەواتە : هێچ وەلی یەک پوژوو ناگیرێت لە جیاتی مردوو جگە لە پوژووی (نەزر) نەبێ ئەمەش ووتەى پێشەوا (أحمد) ه هەر وەکو چۆن لە (مسائل الإمام أحمد) دا هاتووێ لە پێوایەتی (أبو داود) : (ص ۹۶) : فەرموویەتی : (بیستم) أحمد بن حنبل (فەرمووی : پوژوو ناگیرێت لە جیاتی مردوو جگە لە پوژووی نەزر (صوم النذر) نەبێ ، ئیمامی (أبو داود) دەلێ ووتەى بە (أحمد) : ئەى مانگی رەمەزان ؟ فەرمووی : خواردن دەدرێ لە جیاتیدا) .

ئەم بۆچوونەشە کە نەفس پێی ئارام دەبێ ، دلێش پێی دەکرێتەو ، سنگیش فێک دەکاتەو ، و فیهی بەلگەش (فقه الدلیل) هەلی دەبژێرێت ، چونکە ئەم بۆچوونە کار کردنی تیا بە هەموو ئەو فەرموودانەى کە لەم بارەو هاتوون ، بە بێ پەتکردنەوێ هێچ یەکیکیان لە گەڵ تیگەیشتنی راست بۆیان ، بەتایبەتی یەکەمیان ، چونکە (عائشة) - رەزای خواى لیبت پاست

- به و پرهایی (مطلق) یه لیی تی نه گه یشت که پوژووی پرمه زان و جگه له ویش بگریته وه ، به لکو بو ئه وه ده چوو که خواردن بدریت و ئه مه شی لی ده گپرنه وه به و به لگه یه ی که (عمرة) ده یگپرنه وه : ((که دایکی مردوو هندی پوژووی پرمه زانی له سهر مابوو ، به (عائشة) ی فهرموو : قه زای بکه مه وه له جیاتیدا ؟ فهرمووی : نه خیر ، به لکو به رامبه ر به ههر پوژیک نیو (صاع) بده به هه ژاریک)) (١٤١) .

واش بریار دراوه که راوی فهرمووده (واته : ئه و که سه ی فهرمووده که ده گپرنه وه) له هه موو که س شاره زاتره به واتای ئه وه ی که ده یگپرنه وه . (حبر الأمة) ه واته : (ابن عباس) یش - پره زای خوا له خو ی و باوکیشی بیت - هه مان بوچوونی هه یه و فهرموویه تی : (ئه گه مروژ نه خو ش کهوت له پرمه زاندا ، پاشان مرد و پوژووی نه گرت ، له جیاتی ئه وه خواردن ده دریت و قه زای له سهر نیه ، وه ئه گه ر قه زای نه زر (صوم النذر) ی له سهر بوو وه لی یه که ی له جیاتی ئه ودا قه زای ده کاته وه) (١٤٢) .

(١٤١) أخرجه الطحاوي في (مشكل الآثار) : (٣ / ١٤٢) ، و ابن حزم في (المحلى) : (٧ / ٤) . واللفظ له .

بسند صحیح .

(١٤٢) أخرجه أبو داود بسند صحیح ، وابن حزم في (المحلى) : (٧ / ٧) و صحح إسناده .

ئوهیش ئاشکرایه که (ابن عباس) - په زای خوا له خوۍ و باوکیشی بیټ - خوۍ پړاوی فهرموده دی دوومه ، به تاییه ت که فهرموده یه کی گپړاوه ته وه به لگه یه له سهر ئه وهی وهلی له جیاتی مردوو پوژووی نه زر (صوم النذر) ده گریټ ، فهرموده که ش : " أَنَّ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ رضی الله عنه اسْتَفَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ : إِنَّ أُمِّي مَاتَتْ وَعَلَيْهَا نَذْرٌ ؟ فَقَالَ : اقْضِهِ عَنْهَا " (١٤٣)

واته : (سعد بن عبادة) رضی الله عنه پرسپاری کرد له پیغه مبهری خوا ﷺ و فهرمووی : دایکم مردوو و پوژووی نه زری له سهره ؟ فهرمووی : له جیاتی قه زای بکه ره وه .

ئه م ليک دانه وش ده گونجی له گهل بڼه واکانی شه ريعه تدا هر وه کو چوڼ (العلامة ابن القيم) له کتبی (اعلام الموقعين) یدا پوونی کردوته وه ، وه زیاتر پونکردنه وه و تویژینه وهی (التوضيح والتحقيق) له و باره یه وه کردوه له (تهذيب سنن أبي داود) دا : (٣ / ٢٧٩ - ٢٨٢) ، جا بوۍ بگه پیره وه چونکه گرنگه .

٤ - ئه گهر که سیک بمړیت و پوژووی نه زری له سهر بی ، ئه واره وایه کومه ليک پیاو پوژوو بگرن به ژماره ی ئه و پوژوانه ی که له سهریه تی ،

(١٤٣) رواه البخاري ومسلم وغيرهما .

جەسەنى بەصرى فەرموۋىيەتى : (پەۋايە ئەگەر سى پياۋ لە جىياتى كەسنىك
ھەريەكىك پۇژۇك پۇژۇۋى بۇ بگرىت) (١٤٤) .

سەبارەت بە خواردن ، پەۋايە ئەگەر ۋەلىيەكەى بە ژمارەى ئەۋ پۇژانەى
كە لە سەريەتى ھەژار كۆ بكاۋەۋە ۋ تىژ خواردنپان بكات ، ھەر ۋەكو چۆن)
أنس بن مالك (رضى الله عنه ئەم كارەى ئەنجام داۋە .

---

(١٤٤) أخرجه البخاري : (٤ / ١١٢) مُعْلَقًا ، ووصله الدارقطني في (كتاب المَدَبَج) وصَحَّحَ سنَدُهُ شيخنا الألباني في (مختصر
صحيح البخاري) : (١ / ٥٨) . وانظر : (تعليق التعليق) : (٣ / ١٨٩) .

(تَنْبِيْه) : تَحَرَّفَ اسْمُ كِتَابِ (المَدَبَج) فِي بَعْضِ المَرَاجِعِ إِلَى كِتَابِ (الذَّبْح) ! وَهُوَ تَحْرِيفٌ قَبِيحٌ فَتَذَكَّرْ .

که فارهت دان :

۱ - فهرموده ی (أبوهریره) رضی اللہ عنہ دهرباره ی ئه و پیاوه ی که له نیوه پووی رهمه زاندا له گهل خیزانه که ی دا جووت بوو بوو له پیشدا باس کرا که چوّن قه زاکردنه وه و که فارهتی له سهره ، ئه وهیش : پزگار کردنی کویله یه که ، ئه گهر دهستی نه که وت پوژووگرتنی دوو مانگی له سهریه ک ، ئه گهر نه یتوانی خواردن پیدانی شهست هه ژار .

وه ووتراوه : که که فارهتی جووت بوون به هه لّباردنه (التخییر) نه که به له دوا یه ک (الترتیب) ، به لّام ئه وانیه ی پیاویه تی له دوا یه ک ده گیرنه وه زۆر ترن و پیاویه ته که یان هه لّباردنه تر (أرجح) ه ، چونکه ژماره یان زیاتره ، و زیاده ی زانستیان پی یه . له کاتی کدا کۆ پان له سهر ئه وه ی که جووت بوون پوژوو به تال کره وه یه ، که چی ئه مه پوی نه دا له پیاویه ته کانی تردا ، ئه و که سه ش که زانستی پی یی به لگه یه له سهر ئه وه ی که زانستی پی نی یه ، هه روه ها له و هۆکارانه ی که ته رجیحی له دوا یه که که (الترتیب) ده دهن ئه وه یه که ئه مه یان باشتره ، وه له بهر ئه وه ی که کار پی کردنی به تال نی یه ئه گهر بلّیین به هه لّباردنه یان نه ، به پیچه وانیه ی دژه که ی .

۲ - ئه و که سه ی که فارهت دان بیگریته وه و توانای نه بی به سهر پزگار کردن و پوژوو و خواردندا که فاره ته که ی له سهر ده که وی ، چونکه داواکاری) واته : (التکلیف) به ستراوه به تواناوه ، خوا ی پایه به رز فهرموویه تی : ﴿ لا

يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴿البقرة : ٢٨٣﴾ ، وه به به لگه ی کرداری پیغه مبهر ﷺ که که فاره تی له سهر پیاوه که لادا کاتی دهست کورتی خوی پی پراگه یاند ، وه سه به ته یه ک خورمای پی به خشی بو ئه وه ی به خواردنی خیزانه که ی بدات .

۳ - هیچ که فاره تی ک ئافره ت ناگریته وه ، چونکه پیغه مبهر ﷺ کرده وه یه کی پی پراگه یه نرا پرویدا بوو له نیوان پیاوه که و خیزانه که یدا ، ده بینین پیغه مبهر ﷺ یه که که فاره ت زیاتری پیویست نه کرد . خواش زاناره .

فیدیه دان :

۱ - ۲ / ئافره تی سک پر و شیردهر ئه گهر له خو یان و منداله کانیان بترسن به پوژوونا بن و هه موو پوژیک خواردنی هه ژاریک دهدهن ، به لگه ی ئه وه یش له کتیبی خوی په روه ردگار دا : ﴿ وَ عَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ ﴾ ، پووی هه لئینجاندی به لگه ش (وجه الاستدلال) ئه وه یه که ئه م

تایه ته تایبه ته به پیاو و ئافره تی پیر و نه خوښیک که هیوای چاک بوونه وهی لی نه کری و شیردهر و سک پر ئه گهر له خوایان و منداله کانیاں بترسن ، ههر وهکو باسه که ئاشکرا ده کریت له ریوایه ته کانی (ابن عباس) و (ابن عمر) هوه ﷺ .

۳ - برای باوه پردار - له وهی که پویشیت - ئه وهت بۆ ده رکه وت که ئهم تایه ته (نه سخ) کراوته وه ، له بهر هه ردوو فه رموده ی (ابن عمر) و (سلمه بن الاکوع) ﷺ به لام له (ابن عباس) هوه ده گێر نه وه که (نه سخ) نه کراوته وه و تایبه ته به پیاو و ژنی پیره وه که توانای پوژوو گرتنیان نیه پتویسته هه موو پوژیک خواردن بدهن به هه ژاریک (۱۴۵) .

له بهر ئهمه له وانه یه گومانی ئه وه ببریت که (ابن عباس) پیچه وانه ی زۆربه ی هاوه لانه ، یان دوو بۆچوونی دژیه کی هیه ، به تایبه ت ئه گهر زانیت به راشکاوی له ریوایه تی ترده فه رمویه تی (مه نسوخه) ریوایه ته که ش ئهمه یه که ده فه رموی : ((رَخَصَ لِلشَّيْخِ الْكَبِيرِ وَالْعَجُوزِ الْكَبِيرَةِ فِي ذَلِكَ وَهُمَا يُطِيقَانِ الصَّوْمَ أَنْ يُفْطَرَا إِنْ شَاءَا أَوْ يُطْعَمَا مَكَانَ كُلِّ يَوْمٍ مُسْكِنًا وَلَا قَضَاءَ عَلَيْهِمَا ، ثُمَّ نُسِخَ ذَلِكَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ : ﴿ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ﴾ ، وَثَبَتَ لِلشَّيْخِ

(۱۴۵) أخرجه البخاري : (۸ / ۱۳۵ - الفتح) .

الْكَبِيرِ وَالْعَجُوزِ الْكَبِيرَةِ إِذَا كَانَا لَا يُطِيقَانِ الصَّوْمَ ، وَالْحَبْلَى وَالْمَرْضِ عِذَا خَافَتَا أَفْطَرْتَا وَأَطْعَمْتَا كُلَّ يَوْمٍ مَسْكِينًا)) (١٤٦) .

واته : ریډراوه به پیاو و ژنی پیر له وهدا که توانای پوژووشیان هه بی پوژووکه یان بشکینن ئه گهر ویستیان ، یان هه موو پوژیک خواردنی هه ژاریک بدهن و قه زاشیان له سه ر نییه ، پاشان (نه سخ) بووه وه له م ئایه ته دا : ﴿ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ﴾ ، وه ئه وه جیگیر بوو که پیاو و ئافره تی پیر ئه گهر توانای پوژوویان نه بی و ئافره تی سک پر و شیر ده ریش ئه گهر له خو یان و منداله کانیا ن ترسان هه موو پوژیک خواردنی هه ژاریک بدهن .

ئهو کومه له یه ی سه یری پووکه ش (ظاهر) ی ریوایه تی پیشوویان کردووه له لای (البخاری) له (کتاب التفسیر) له (صحیح) ه که یدا که ئاشکریه له نه فی کردنی (نه سخ) دا ، گومانی ئه وه یان برد که (حبر الأمة) پیچه وانه ی زۆربه ی هاوه لانه ، به لام که پیکدا دانیان کرد له گه ل ئه و ریوایه تی که به پاشکاوی باس له (نه سخ) ده کات ، گومانی ئه وه یان برد که دوو بو چوونی دژیه کی هه یه !!

به لام راستییه ک که گومانی تیدا نه بی ئه وه یه که ئایه ته که (مه نسوخه) به لام به تیگه یشتنی پیشین (سه له ف) بو (نه سخ) ، چونکه پیشینه

(١٤٦) أخرجه ابن الجارود رقم : (٣٨١) ، والبيهقي : (٢٣٠ / ٤) ، وأبو داود رقم : (٢٣١٨) ، و سندُه صحيح .

پیاوچاکان - په‌زای خویان لیبیت - ووشه‌ی (**نەسخ**) یان ده‌فه‌رموو به‌رامبه‌ر به‌هه‌لگرتنی ئاماژه‌ی گشتی و په‌ها و پوکەش و جگه‌ له مانه‌شیان هه‌ندی جار به‌نه‌سخ داده‌نا ((فقد كان السلف الصالح يُطلقون النسخ على رفع دلالة العام والمطلق والظاهر وغيرها تارة)) ، بۆ نمونه به‌تایبه‌ت کردن و ته‌قید کردن و لیكدانه‌وه‌ی موقه‌یه‌دیک به‌ په‌هایه‌ك و پاقه‌ کردن و ئاشکرا کردنیان ده‌وت نه‌سخ ، ته‌نانه‌ت هه‌ندی جار به‌ (**الاستثناء**) واته‌ : لی‌ده‌رکردن ، و (**الشرط**) واته‌ : مه‌رج ، و سیفه‌ش (**الصفة**) ده‌لێن نه‌سخ ، چونکه‌ ئه‌وانه‌ هه‌لگرتنی ئاماژه‌ی پوکەش و ئاشکرا کردنی مه‌به‌ستی تێدایه‌ .

که‌واته‌ : نه‌سخ له‌ زمانی ئه‌واندا بریتی یه‌ له‌ ئاشکرا کردنی مه‌به‌ست به‌ شتیکی ده‌ره‌کی نه‌ك به‌خودی پسته‌که‌ (١٤٧) .

ئاشکراشه‌ که‌ هه‌ر که‌سێ بروانیته‌ ووته‌کانیان ووته‌یه‌کی زۆر - که‌ نایه‌ته‌ ژماردن - ده‌بینیت له‌و باب‌ه‌ته‌و ، ئه‌و ئیشکالاته‌نه‌ی لا نامینی که‌ هۆکاره‌که‌ی لیكدانه‌وه‌ی ووته‌کانیانه‌ له‌ پوانگه‌ی زاراوه‌ی تازه‌ی دواینه‌کان (**اصطلاح المتأخرين**) ، ئه‌و ووته‌یه‌ی که‌ بریتی یه‌ له‌ هه‌لگرتنی حوکمیکی شه‌رعی پی‌شوو به‌ به‌لگه‌یه‌کی شه‌رعی دواتر تایبه‌ت به‌داوا لی‌کراوان ((واته‌: **المكلفون**)).

(١٤٧) راجع لذلك : (إعلام الموقعين) : (١ / ٣٥) لابن القيم ، و (الموافقات) : (٣ / ١١٨) للشاطبي .

٤ = ئو و هس پشتگیری ئم واتایه بکات ئو و هیه که ئایه ته که گشتییه بۆ هه موو داوا لی کراویک ، ئه وانه ی توانایان هه بی به پوڙوو بن و ئه وانه یش توانایان نییه به پوڙوو بن ده یانگریته وه ، به لگه ی ئه و هیش له سونه تدا ئه و فهرمووده ییه که ئیمامی (مسلم) له (سلمة بن الکوع) هوه ﷺ ده یگپیتته وه که فهرموویه تی : " کُنَّا فِي رَمَضَانَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَنْ شَاءَ صَامَ ، وَمَنْ شَاءَ أَفْطَرَ فَأَفْتَدَى بِطَعَامِ مُسْكِينٍ ، حَتَّى نَزَلَتْ هَذِهِ آيَةُ : ﴿ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ﴾ " .

واته : ئیمه له رهمه زان دا له سه رده می پیغہ مبری خوا ﷺ هه ر که سی بیویستایه به پوڙوو ده بوو ، ئو و هس بیویستایه به پوڙوو نه ده بوو و خواردنی هه ژاریک فیدییه ده دا ، تا ئه و کاته ی ئم ئایه ته : ﴿ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ﴾ هاته خواره وه .

له وانه یه فهرمووده ی (ابن عباس) که به راشکاوی باسی (نه سخ) ده کات هه ندیک ئیشکال دروست بکات که ده فهرمووی : رپییدانه که بۆ پیاو و ئافره تی پیر بوو که له توانایاندا بووه ، به لام ئم ئیشکاله نامینیت ئه گه ر لات پروون بووه وه که ئه و ووته یه بۆ به لگه هیانه وه یه نه ک بۆ تاییه ت کردنی ، به لگه ی ئم تیگه یشتنه ش خودی فهرمووده که یه چونکه ئه گه ر رپییدانه که بۆ پیاو و ئافره تی پیر بوو پاشان (نه سخ) کراو مایه وه بۆ پیاو و ئافره تی پیر ، واتای ئم رپییدانه که جاریک ری ی پی ده دریت و جاریکی تر نه فی

ده کړی ته گهر مه به ست له باس کردنی له لایه نیانه وه ریپیدان وبه لکه
هینانه وه نه بې نه ک تاییه ت کردن؟ واتای چی ده بې؟

ته گهر ته وهت بو ناشکرا بوو ، پچی دلنیا بووی ، ته وهت لاجیگیر ده بیت
که واتای ثایه ته که (مه نسوځه) سه باره ت به ته وانه ی توانای پوژوویان هیه
، وه مه نسوخیش نیه سه باره ت به وانه ی که توانای پوژوو گرتنیان نیه ،
حوکمی یه که م به ئاماژه ی قورئان (نه سخ) بوته وه ، به لام حوکمی دووه م
جیگیره به ئاماژه ی سوننه ت و (نه سخ) یش نه بووته وه تا پوژوی دواپی .

ته ووته یه ی که (ابن عباس) له وړپویه ته یدا که به راشکاوی باس له
(نه سخ) ده کات ته م بوچوونه پته و ده کات : ((وَثَبَتْ لِلشَّيْخِ الْكَبِيرِ وَالْعَجُوزِ
الْكَبِيرَةِ ، إِذَا كَانَا لَا يُطِيقَانِ الصَّوْمَ ، وَالْحَبْلَى وَالْمَرْضِعُ إِذَا خَافَتَا أَفْطَرَتَا وَأَطْعَمَتَا
كُلَّ يَوْمٍ مَسْكِينًا)) .

وه زیاتر فهرمووده که ی (معاذ بن جبل) ناشکرای ده کات ﷺ که
فهرموویه تی : ((أَمَّا أَحْوَالُ الصِّيَامِ ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدِمَ الْمَدِينَةَ فَجَعَلَ
يَصُومَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ، وَصِيَامَ عَاشُورَاءَ ، ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْهِ الصِّيَامَ
فَأَنْزَلَ اللَّهُ : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ ... ﴾ الآية ، ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ
الآيَةَ الْآخَرَى : ﴿ شَهْرَ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ ... ﴾ الآية ، فَأَثَبَتِ اللَّهُ

صِيَامُهُ عَلَى الْمُقِيمِ الصَّحِيحِ ، وَرَخَّصَ فِيهِ لِلْمَرِيضِ وَالْمُسَافِرِ ، وَثَبَّتَ الْإِطْعَامَ
لِلْكَبِيرِ الَّذِي لَا يَسْتَطِيعُ الصِّيَامَ فَهَذَا حَوْلَانِ ...)) (١٤٨) .

به‌م دوو فەرموودە‌یەش ئاشکران بۆ پوون کردنە‌وە‌ی ئه‌وە‌ی که ئایه‌ته‌که
(مه‌نسوخه) سه‌باره‌ت به‌ که‌سیک توانای پوژووی هه‌بی ، و مه‌نسوخ نیه
سه‌باره‌ت به‌ که‌سیک توانای پوژووی نیه ، واته : ئایه‌ته‌که تایبه‌ت ده‌کات .

له به‌ر ئه‌وه (ابن عباس) هاو ده‌نگه له گه‌ل هاوه‌لان ، فەرموودە‌که‌شی
ده‌گونجی له گه‌ل فەرموودە‌ی (عبدالله بن عمر) و (سلمة بن الأكوع)
هه‌روه‌ها ووتە‌کانی دژ یه‌ک نین ، چونکه ووتە‌ی : ((لَيْسَتْ بِمَنْسُوخَةٍ)) راقه
ته‌فسیر) ده‌کریت به‌ ووتە‌ی ((إِنَّهَا مَنْسُوخَةٌ)) ، واته : ئایه‌ته‌که تایبه‌ت
ده‌کات ، به‌مه‌ش ئاشکرا ده‌بی‌ت که زاراوه‌ی (النسخ) له تیگه‌یشتنی
هاوه‌لاندا به‌رامبه‌ره به‌ زاراوه‌ی : (التخصيص) یان (التقيد) له
تیگه‌یشتنی (الأصوليين المتأخرين) واته : زانا دوانیه‌کانی (الأصول) ، وه
ئیمامی (القرطبي) ئاماژه‌ی به‌مه‌ کردووه له (تفسیر) ه‌که‌یدا (١٤٩) .

٥ - برای موسولمان له‌وانه‌یه گومانی ئه‌وه ببه‌ی ئه‌وه‌ی که له (ابن
عباس) و (معاذ بن جبل) ده‌یگێرنه‌وه ﷺ ته‌نها (رأي واجتهاد وإخبار) :

(١٤٨) أخرجه أبو داود في (سننه) رقم : (٥٠٧) ، و البيهقي في (سننه) : (٤ / ٢٠٠) ، و أحمد في (المسند)
: (٥ / ٢٤٦ - ٢٤٧) ، و سندُه صحيح .

(١٤٩) المسنن : (الجامع لأحكام القرآن) : (٢ / ٢٨٨) .

ئىجتهد و بۆچوونی خویان بى و گیرانه وه بى ، و ناگاته پله ی فهرمووده ی (المرفوع) که حوکمی گشتی (عام) ی قورئانی پى تاييه ت (تخصيص) ده کرى ، یان په ها (مطلق) کانی قورئان پى قهید (تقيد) ده کرى ، و گشتی (مجمل) ه کانی قورئان پى پاقه ده کرى ، وه لامى ئه وه ش ئه مه یه :

أ / ئه م دوو فهرمووده یه حوکمی (الرفع) یان هه یه ، به کۆپای زانایانی زانستی فهرمووده کانی پیغهمبهر خوا ﷺ بۆیه نا بیته هیهچ باوه پداریک - که خوا و پیغهمبهری ﷺ خوش ده ی - ئه گهر ئه م دوو فهرمووده ی له لا جیگیر بوو پیچه وانیه یان بکات ، چونکه ئه م دوو فهرمووده یه ده رباره ی پاقه (تفسیر) یه ک هاتوون په یوه نده به هوکارى هاتنه خواره وه وه (واته : أسباب النزول) .

واته : ئه م دوو هاوه له که ئاماده ی هاتنه خواره وه ی (وه حى) و دابه زینی ئایه ته کان بوون ، وه هه والیان ده رباره ی یه کیک له ئایه ته کانی قورئانی پیروژ دابى که له ئه و شته دابه زیووه ، بى گومان ئه م ووته یه فهرمووده یه کی (مُسْنَد) ه (١٥٠) .

ب / (ابن عباس) ئه م حوکمه ی داوه بو ئافره تی سک پر و شیرده ر ، باشه له کوئ وه ئه م حوکمه ی داونه تی ؟ گومان له وه دا نیه که له

(١٥٠) انظر: (تدريب الراوي) : (١ / ١٩٢ - ١٩٣) للسيوطي ، و (علوم الحديث) ص : (٢٤) لابن الصلاح.

سوننه ته وه ، به تايبت خوی به تنها ئه مه ی نه فهرمووه ، به لکو (عبداللہ بن عمر) هاو دنگه له گه لی دا که ده گپړتته وه ئه م نایه ته (مه نسوځه) .

له (مالک) هوه ده گپړنه وه ئه ویش له (نافع) هوه که (ابن عمر) پرسپاری لی کرا دهر باره ی ئافره تی سک پر ئه گهر له مندال له که ی ترسا ، فهرمووی : " تَفْطِرُ وَتُطْعِمُ مَكَانَ كُلِّ يَوْمٍ مَسْكِينًا مُدًّا مِنْ حِنْطَةٍ " (۱۵۱) ، واته : پوڙوو ناگریت و به رامبه ر به هر پوڙیک خواردنی هه ژاریک ده دات (مدّ) یك له گه نم .

وه له (ابن عمر) هوه ده یگپړینه وه که فهرمووی ته ی : " الْحَامِلُ وَالْمَرْضِعُ تَفْطِرُ وَلَا تَقْضِي " (۱۵۲) ، واته : ئافره تی سک پر و شیرده ر پوڙوو ناگریت و قه زاشی ناکاته وه .

وه له ریگه یه کی تره وه : " أَنْ امْرَأَتُهُ سَأَلَتْهُ وَهِيَ حُبْلَى ، فَقَالَ : أَفْطِرِي وَأَطْعِمِي عَنْ كُلِّ يَوْمٍ مَسْكِينًا وَلَا تَقْضِي " (إسناده) ه که شی (جید) ه ، وه له ریگه ی سی یه مه وه هر له وه وه ﷺ : " أَنْ بِنْتًا لَهُ كَانَتْ تَحْتَ رَجُلٍ مِنْ قُرَيْشٍ ، وَكَانَتْ حَامِلًا ، فَأَصَابَهَا عَطَشٌ فِي رَمَضَانَ ، فَأَمَرَهَا أَنْ تَفْطِرَ وَتُطْعِمَ عَنْ كُلِّ يَوْمٍ مَسْكِينًا " .

(۱۵۱) أخرجه البيهقي في (سننه) : (۴ / ۲۳۰) من طريق الإمام الشافعي ، و سندُه صحيحٌ .

(۱۵۲) أخرجه الدارقطني : (۱ / ۲۰۷) و صحَّحه .

ج/هینچ له هاوه‌لانی پیغمبه‌ر ﷺ پیچه‌وانه‌ی (ابن عباس) نین (۱۵۳)

.

ئه‌م پوون کردنه‌وه واتای لا بردنی پوژوومان بۆ ده‌کات له سه‌ر ئافره‌تی سک پر و شیرده‌ر که له فه‌رموده‌که‌ی پیشووی (أنس بن مالك الکعبی) هوه هاتووه ، وه ئه‌وه‌ش که تایبه‌ته به ترسان له سه‌ر خو‌ی و مندا‌له‌که‌ی ، و ئه‌وه‌ی که فیدییه دانی له سه‌ره نه‌ک قه‌زا کردنه‌وه ، له (ابن عباس) هوه ده‌گێڕنه‌وه که یه‌کێک - له‌و که‌نیزه‌کانه‌ی که مندا‌لی لی‌ی هه‌بوو (أم ولد) - به سک پری یان شیرده‌ری بی‌نی و فه‌رمووی : " أَنْتِ مِنَ الَّذِينَ لَا يُطِيقُونَ ، عَلَيْكَ الْجَزَاءُ ، وَلَيْسَ عَلَيْكَ الْقَضَاءُ " (۱۵۴) .

واته : تۆ له‌وانه‌ی که توانای پوژوو‌یان نیه ، فیدییه‌دانت له سه‌ره نه‌ک قه‌زا کردنه‌وه .

هه‌ر که‌سی ووتی لا بردنی پوژوو له سه‌ر سک پر و شیرده‌ر وه‌کو لا بردنی پوژوو له سه‌ر ریبوار (موسافر) ، و له سه‌ر ئه‌وه بریاری دا که پێویسته قه‌زای پوژوو‌که‌ی بکاته‌وه ، ئه‌وا ووته‌که‌ی په‌ت ده‌کرێته‌وه و لی‌ی وه‌رناگیریت ، چونکه قورئانی پێرۆز واتای لا بردنی پوژووی له سه‌ر ریبواران پوون کردۆته‌وه به : ﴿فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ

(۱۵۳) كما نصَّ ابنُ قدامة في (المغني) : (۳ / ۲۱) .

(۱۵۴) أخرجهُ الدارقطني : (۱ / ۲۰۷) .

﴿ ههروهه ها واتای لابرډنی پوژووی له سه رئه وانه ی که توانایان نیه پوون
 کردوته وه به : ﴿ وَ عَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينَ ﴾ ئه وه شت
 لاجیگیر بووه که سک پر و شیرده ر له وانه ن که ئه م ئایه ته ده یانگریته وه ،
 به لکو تاییه ته به وانه وه .

شهوی قه در :

ئهم شهوه فه زلی گه ورهیه ، چونکه شهوی هاتنه خواره وهی قورئانی پیرۆزه ، ئه و قورئانهی رینیشاندهره بۆ که سیك دهستی پیۆه بگریت بۆ پیگهی سه ره به رزی و سه ره فره رازی ، به رزیشی ده کاته وه بۆ چله پۆپهی سه ره فره رازی و مانه وهی هه تا هه تای ئوممه تی ئیسلامیش که شوینکه وتووی سوننه ته کانی پیغه مبه رکه یه تی ﷺ شوین پی به شوین پی ، له م شه وه دا ئالا هه ل ناکات ، و که وان دانانی ، به لکو پیش برکی ده که ن له زیندو کردنه وهی به بیر و باوه ر وه له گه ل چاوه ری کردنی پاداشت له لایه ن خوا وه .

ها بگره برای موسولمان ئه مه ش ئه و ئایه ته قورئانیانه و ئه و فه رموودانه ی پیغه مبه ره ﷺ که لیی وه ده یگێر نه وه و ده رباره ی ئه م شه وه هاتووه ، ئه وه ش به م شیوه یه :

۱- فه زلی شهوی قه در :

به سه بۆ پایه ی شهوی قه در که چاکتره له هه زار مانگ ، خوی به توانا و پایه به رز فه رموویه تی : ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَ مَا أَذْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ تَنْزِيلُ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ﴾ [القدر : ۱ - ۵] .

وه تیايدا هموو کرداریکی دانایانه جیا ده کړیتته وه : خوی پایه بهرز
 فهرموویه تی : ﴿ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنْذِرِينَ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ
 حَكِيمٍ أَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾
 [الدخان : ۳ - ۶] .

۲ . کاتی شهوی قه در :

ئوهمان پی گیشتهوه له پیغه مبهری خواوه ﷺ که ئو شهوه شهوی
 بیست و یه ک ، و شهوی بیست سی ، و شهوی بیست و پینج ، و شهوی
 بیست و هت ، و شهوی بیست و نو ، و شهوی کو تای مانگی رهمه زانه)
 (۱۵۵) .

ئیمامی (الشافعی) فهرموویه تی : ((ئمه له لای من وه کو ئه وه یه -
 خواش زاناره - که پیغه مبهر ﷺ وه لای ده دایه وه بهو پییه ی که پرسپاری
 لی ده کرا له سهر ئو شهوه ، پییان ده فهرموو : ئایا به دوايدا بگهرین له
 شهوی ئه وه دا ، ده یفه رموو : به دوايدا بگهرین له شهوی ئه وه دا)) (۱۵۶) .

ووته ی هه لېزاردهش ئه وه یه که له (۱۰) ده شهوه تاکه کانی کو تای
 رهمه زاندا بی ، به لگهش له سهر ئمه فهرمووده ی (عائشة) یه - په زای

(۱۵۵) والأقوال الواردة فيها مختلفة ومتغيرة ، و قد صنف الإمام العراقي رسالة مفردة سماها : (شرح الصدر بذكر ليلة
 القدر) استوعب فيها كلام العلماء في المسألة ، فلتنظر .
 (۱۵۶) فيما نقله عنه البغوي في (شرح السنة) : (۶ / ۳۸۸) .

خوای لیبیت - که فهرموویه تی : " كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُجَاوِرُ فِي الْعَشْرِ الْأَوَّخِرِ مِنْ رَمَضَانَ وَيَقُولُ : تَحَرَّوْا (وفي رواية : اَلْتَمِسُوا) لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي (الْوَتْرِ مِنْ) الْعَشْرِ الْأَوَّخِرِ مِنْ رَمَضَانَ " (١٥٧) .

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ له ده رۆژی کۆتایی رهمه زاندا له مزگهوت ده مایه وه بۆ خوا په رستی (**الإعتكاف**) ، و ده یفه رموو : له تاکه کان له ده شهوی کۆتایی رهمه زان دا بگه ریڼ به دواى شهوی قه در دا .

به لام نه گه ر مړوځ لاواز بوو یان توانای نه بوو با حه وتی کۆتایی له ده ست نه پوات ، له بهر نه و فهرموودیه ی که له (**ابن عمر**) ه وه ده یگړنه وه که فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : " اَلْتَمِسُوهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَّخِرِ ، فَإِنْ ضَعُفَ أَحَدُكُمْ أَوْ عَجَزَ فَلَا يَغْلِبَنَّ عَلَى السَّبْعِ الْبَوَاقِي " (١٥٨) .

واته : به دوايدا بگه ریڼ له ده شهوی کۆتایی دا ، نه گه ر یه کیکان لاواز بوو یان توانای نه بوو ، با له ده ستی نه پوات له و حه وتی که ماون .

(١٥٧) أخرجه البخاري : (٢٢٥ / ٤) رقم : (٢٠١٧) و (٢٠١٩) و (٢٠٢٠) ، ومسلم رقم : (١١٦٩) .

(١٥٨) أخرجه البخاري : (٢٢١ / ٤) رقم : (٢٠١٥) ، ومسلم رقم : (١١٦٥) .

ئەمەش ئەو ووتەیی پیغه مبهەر ﷺ ٲاڤه و تهفسیر دهکات که
 فهرموویه تی : " أَرَىٰ رُؤْيَاكُمْ قَدْ تَوَاطَّاتُ فَمَنْ كَانَ مُتَحَرِّبَهَا فَلْيَتَحَرَّهَا فِي السَّبْعِ
 الْأَوَّخِرِ " (١٥٩) .

واته : وا ئەبینم خهونه کانتان پیکهاتون ئەگەر هەر کهسی ویستی
 به دوایدا بگهڕیت با له ههوتی کۆتایدا بی .

ئەو ههش زانراوه له سوننه تهوه که زانینی ئەو شهوه هه لگراوه ، چونکه
 خه لکی دوو به ره کییان کرد له سه ره ئەو شهوه و به هۆیه وه هه لگرا ، له
 (عبادة بن الصامت) ده گێر نه وه فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ له
 شهوی قه دردا ده رچوو دوو پیاو له موسولمانان دوو به ره کییان ده کرد له
 سه ره شهوی قه در ، فهرمووی : " إِنِّي خَرَجْتُ لِأُخْبِرُكُمْ بِلَيْلَةِ الْقَدْرِ فَتَلَا حَيَّ (١٦٠)
 فَلَانَ وَفُلَانَ فَرُفِعَتْ ، وَعَسَىٰ أَنْ يَكُونَ خَيْرًا لَّكُمْ ، فَالْتَمِسُوهَا فِي التَّاسِعَةِ
 وَالسَّابِعَةِ وَالْخَامِسَةِ (وفي رواية : فِي السَّبْعِ وَالتَّسْعِ وَالْخَمْسِ " (١٦١) .

واته : من هاتم بو ئەوهی هه والی ئەو شهوه تان پی بدهم ، به لام له بهر
 ئەوهی فلان و فلان دوو به ره کییان کرد ، هه لگرا ، هیوام وایه ئەو کاره خیر

(١٥٩) انظر التعليق السابق .

(١٦٠) تلاحي : تخاصم ، واته : دوو به ره کی کردن .

(١٦١) أخرجه البخاري : (٤ / ٢٣٢) رقم : (٢٠٢٣) و (٤٩) .

بى بۆتان ، جا به دوايدا بگهرين له نۆيه م ، و حهوته م ، و پينجهم (وه له ريوايه تيكي تردا : له حهوت ، و نۆ ، و پينج دا) .

بىر خستنه وه يهك :

هه نديك فهرمووده مان پى گه شيتوووه كه شهوى قه در له ده شهوى كۆتايدا ، وه هه نديكى تر كه له تاكه كانى دهى كۆتاييه ، يه كه ميان گشى يه و دووه ميان تايبه ته ، و تايبه تيش پيش ده خرئ له سه ر گشتى ، هه روه ها هه نديك فهرمووده ئاماژه به وه ده كه ن كه له حهوته ي كۆتايى بى ، ئه مه ش تايبه ته به نه توانين و لاوازيه وه و ئيشكاليش نيه له نيوانياندا ، ليره دا فهرمووده كان يهك ده گرنه وه و دژيه ك نين ، وه كۆ ده بنه وه و بلاوه ناكه ن .

پوخته ي ووتيش ئه وه يه كه موسولمان به دواى شهوى قه دردا ده گه پريت ته كاكانى دهى كۆتايى ، شهوى بيست و يهك ، و بيست و سئ ، و بيست و پينج ، و بيست و حهوت ، و بيست و نۆ ، وه ئه گه ر لاواز بوو يان تواناى نه بوو ئه وا با له تاكه كانى ئه و حهوته ي كه ماوه به دوايدا بگه ريت : (شهوى بيست و پينج ، و بيست و حهوت ، و بيست و نۆ) ، خواش زانatre .

۳ . چۆن موسولمان به دواى ئه م شهوه دا بگه ريت ؟

ئه م شهوه پيرۆزه هه ر كه سيك له دهستى بچئ ، هه موو خيرىكى له دهست چوووه ، كه سيش له دهستى ناچئ جگه له بى به ش نه بئ ، له بهر

ئوه سوننه ته بۆ موسولمانی سور بوو له سهر گوڤرایه لای خواى پهروهردگار ،
 ، ئه م شه وه زیندوو بکاته وه به باوه پروه بۆ به دهست هیڤانی پاداشتی
 گه وره ی خواى پهروهردگار ، ئه گهر ئه وه ی ئه نجام دا خواى پهروهردگار له و
 تاوانانه ی کردونیه تی خوښ ده بى .

پیغه مبهري ﷺ فهرموویه تی : " مَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا
 تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ " (١٦٢).

واته : ههر كه سى شه وى قه در زیندو بکاته وه و باوه پى پى هه بى و
 چاوه پى پى پاداشتی خوا بى ، خوا له تاوانه كانى پيشووى خوښ ده بى .

سوننه تیشه له و شه وه دا پارانه وه زور بكریت ، چونكه له دايكه (عائشة)
 وه - په زای خواى لیبیّت - ده گیرنه وه كه فهرموویه تی : " ووتم : ئه ی
 پیغه مبهري خوا ئه گهر زانیم چ شه ویک شه وى قه دره ، چى بلیم له و شه وه دا
 ؟ فهرمووى : بلى : اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي " (١٦٣). واته :
 خوايه تو لى بورده یت و لیبور دنت خوښ ئه وى ، لیم ببوره .

(١٦٢) أخرجه البخاري : (٢١٧ / ٤) رقم : (٢٠١٤) ، و مسلم رقم : (٧٥٩) .

(١٦٣) أخرجه الترمذي رقم : (٣٧٦٠) ، وابن ماجه رقم : (٣٨٥٠) عن عائشة . وسنده صحيح .

وراجع لشرحه : (بغية الإنسان في وظائف رمضان) ص : (٥٧ . ٥٥) لابن رجب الحنبلي .

برام - خوای پهره دگار بهر که تی خویت به سهردا بریژیت و سهرکه وتووت کات بو گوړایه لی خوۍ - که زانیت ئه م شه وه چ شه ویکی گه وره یه ، که و ابو ده شه وی کۆتایی ههسته و زیندووی بکه ره وه به په رستن و دورکه وتنه وه له ئافره تان ، و فره مان بکه به خیزانه که ت به و شتانه و په رستنی زیاتر بکه له م شه وه دا .

له (عائشة) وه - په زای خوای لیبت - ده گیرنه وه ، فره موویه تی: "كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ شَدَّ مِزْرَهُ" (١٦٤) ، وَأَخِي لَيْلُهُ ، وَأَيُّقُظُ أَهْلُهُ " (١٦٥).

واته : پیغه مبهر ﷺ ئه گه ده شه وی کۆتای بهابتایه پشتی لی ده به ست (واته : دور ئه که وته وه له جووت بوون له گه ل خیزانه کانیدا) و شه وه کانیدا زیندو ده کرده وه خیزانه کانیشی به خه بهر ده هیئا .

هه ره ها له (عائشة) وه ده گیرنه وه فره موویه تی: " كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَجْتَهِدُ فِي الْعَشْرِ الْآخِرِ مَا لَا يَجْتَهِدُ فِي غَيْرِهَا " (١٦٦) .

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ له ده پوژی کۆتایدا زیاتر هه ولی خوا په رستی ده دا به شیوه یه که ئه وه وه لی له پوژانی تر دا نه ده دا .

(١٦٤) واته : دور ئه که وته وه له ئافره ت به مه به ستی خوا په رستن ، وه قو لی بو هه ل ده کرد و به دوایدا دوگه را .

(١٦٥) أخرجه البخاري : (٢٣٣ / ٤) رقم : (٢٠٢٤) ، و مسلم رقم : (١١٧٤) .

(١٦٦) أخرجه مسلم رقم : (١١٧٤) .

٤ . نیشانه کانی ئەم شهوه :

بزانه ئەی بێندهی گوێرایەل - خوای پەرۆردگار یارمەتیت بدات
بەرەحمی خووی و پشتوانیش بێ بەسەرکەوتنی خووی - که پیغه مبهری خوا
ﷺ دەمەو بەیانی ئەم شهوهی بۆ وسف کردووین ، بۆ ئەوهی موسولمان
بزانی ئەم شهوه چ شهویکە (١٦٧) :

له (أَبِي بِن كَعْب) هوه ﷺ دەگێرێنێوه که فرموویەتی : پیغه مبهری
فرموویەتی : " صَبِيحَةُ لَيْلَةِ الْقَدْرِ تَطْلُعُ الشَّمْسُ لَا شُعَاعَ لَهَا ، كَأَنَّهَا طَسْتُ
حَتَّى تَرْتَفِعَ " (١٦٨) .

واته : بەره بەیانی شهوی قەدر خۆر هەڵدێت و تیشکی نیه ، هەرۆه کو
تەشتیک تا ئەو کاتە بەرز دەبێتەوه .

(١٦٧) خەلکی عەوام (نه شارەزا له دین) زۆر نیشانه یان هەیه دەریارەیی شهوی قەدر و
هەمووشی خورافی و بیر و باوەڕی پوچەلن ، له وانه : دارەکان سوجدە دەبەن ، وه خانووەکان
دەخەون (!) و ... و ... هتد .

منیش دەلیم : له کوردستانی خوشمان هەندێ لهو خورافەت و بیر و باوەڕە
پوچەلانه له لای خەلکی عەوام باسی لی وه دەکریت ، له وانه : لەم شهوه دا ئەستێره
داناچۆرپێت و سەگەکان ناوەڕن و ... و ... هتد ، که هەمووی ووتەیی پوچەل و بێ بەلگەن و
هیچ بنه وایه کیان نەیه له ئایینی ئیسلامی پیروژدا .

(١٦٨) أخرجه مسلم رقم : (٧٦٢) .

وه له (أبوهريرة) وه ﷺ ده گپنه وه فه موویه تی : باسی شهوی
قه درمان ده کرد له لای پیغه مبهری خوا ﷺ فه رموی : " أَیُّکُمْ یَذْکُرُ حِیْنَ
طَلَعَ الْقَمَرُ ، وَهُوَ مِثْلُ شِقِّ جَفْنَةٍ " (۱۶۹) .

واته : کامه تان له یادی تی کاتی مانگ ده رکه وت وه کو نیوه ی قاپیک بوو .

وه له (ابن عباس) وه - په زای خوا له خوی و باوکی بیټ - ده گپنه وه
فه رموی تی : پیغه مبهری ﷺ فه رموی تی : " لَيْلَةُ الْقَدْرِ سَمْحَةٌ ، طَلْقَةٌ ، لَا
حَارَّةَ ، وَلَا بَارِدَةَ ، تُصْبِحُ الشَّمْسُ صَبِيحَتَهَا ضَعِيفَةً حُمْرَاءَ " (۱۷۰) .

واته : شهوی قه در شه ویکی بی دهنگ و پوونه ، نه گهرمه و نه سارد ،
خوری به یانیه که ی لاواز و سور ده بی .

(۱۶۹) أخرجه مسلم رقم : (۱۱۷۰) .

وه (شِقِّ جَفْنَةٍ) : الشِّقُّ : واته : نیو ، الجَفْنَةُ : واته : قاپ ، وه (القاضي عياض) ده فه رموی : (له م
فه رموده یه دا ئامازه کراوه بۆ ئه وه ی که له کو تایی مانگدا ئاوا ده بیټ ، چونکه مانگ به و شیوه یه
نابیټ له کاتی ده رکه وت نیدا جگه له کو تایی مانگ نه بیټ) .

(۱۷۰) أخرجه الطيالسي رقم : (۳۴۹) ، وابن خزيمة : (۲۳۱/۳) ، والبزار : (۴۸۶/۱) ، و سنده حسن .

مانه‌وه له مزگه‌وت بو خوا په‌رستن

((الإعتكاف))

۱ ـ حیکمه‌تی مانه‌وه له مزگه‌وت خوا په‌رستنه :

پیش‌ه‌وا (العلامة ابن القيم) فه‌رموویه‌تی : ((له کاتی‌کدا که چاک کردنه‌وه‌ی دل و به‌رده‌وام بوون له سه‌ر ریگه‌ی به‌ره‌و خوا چوون (واته : بو خوا سو‌لحان) وه‌ستاوه له سه‌ر کو کردنه‌وه‌ی به‌ره‌و خوا ، و کو کردنه‌وه‌ی بلا‌و بووه‌کانی و به‌ته‌واو پووتی کردنی به‌ره‌و خ‌وای په‌روه‌ردگار ، چونکه بلا‌و‌بووه‌کانی دل ه‌یچ کو‌ی ناکاته‌وه جگه له پوو کردنه خ‌وای په‌روه‌ردگار نه‌بی ، له به‌ر ئه‌وه‌ی زیاده‌ی خ‌واردن و خ‌واردنه‌وه و زیاده‌ی تیکه‌ل بوون له‌گه‌ل خه‌لک دا ، و زیاده‌ی ووتن ، و زیاده‌ی خه‌وتن کرداره‌کانی دل‌یان به‌ر به‌لاوتر ده‌کرد ، و به‌لاوه‌یان پی ده‌کرد به هه‌موو دو‌له‌کاندا ، وه ده‌ی‌بری له پو‌یشتن به‌ره‌و لای خ‌وای په‌روه‌ردگار یان لاوازی ده‌کات یان کو‌سپی ده‌خاته ری‌ی و له کاری ده‌خات .

می‌ه‌ره‌بانیتی خ‌وای به‌ توانا و می‌ه‌ره‌بان به‌رامبه‌ر به‌ بنده‌کانی ئه‌وه‌ی کرد پو‌ژووی له سه‌ر فه‌رز کردن که ه‌وی نه‌ه‌یشتنی زیاده‌ی خ‌واردن و خ‌واردنه‌وه‌یه ، دل‌یش به‌تال ده‌کات له ئاره‌زووه‌کانی که ه‌وی له کارخستنی‌تی له به‌رده‌وام بوونی له سه‌ر ریگه‌ی به‌ره‌و خوا چوون ، فه‌رز

کردنه کاش به پيڅي قازانچ بووه به شيويه ک بهنده سوودی لي وهر بگريټ له
دونيا و دوا پوڙيش دا ، و زياننشي پي نه گه يه ني و نه شي برې له قازنجه پيش
وهخت و دوا خراوه کاني .

هه روه ها ري پي دان به مانه وه له مزگه وت بو خوا په رستن ، ئه وه ي که
مه به ست و ناوه پوکه که ي مانه وه ي دل له سهر پيگه ي خوي پايه به رز و
کومه ل بوونيتي له سهر ي و تان بووني له گه ليدا ، وه بو بران له خو خه ريک
کردني به خه لکه وه ، و خو خه ريک کردني ته نها به خوي بي گه رده وه ، به
شيويه ک ياد کردن و خوشه ويستي و پروو کردنه خوا جيگاي ويسته کاني دل
و ساته کاني ده بي ، به وه يش ده ست به سهر دلدا بگريټ به هو ي ملکه چي
دل وه ، به مه ش ويسته کاني هه مو ي به خوايه و هه موو ساته کاننشي به يادي
ئه وه ، و بير کردنه وه شي ته نها له ئه نجام داني ئه و کردارانه يه که پازي بووني
خوي پي به ده ست دي و له خوا نزيکي ده کاته وه ، ئه و کاته هاوده ميټي به
خوا ده بي له جياتي ئه وه ي خه لکي بي ، دووريشي له وه له بهر
هاوده ميټي يه تي له پوڙي ته نها يي له ناو گوږدا له کاتيکدا هيچ هاوده ميک
نيزه ، وه هيچ دل پي خوشکراويک نيه جگه له ونه بي ئه مه يه مه به ست له
مانه وه ي گه وره له مزگه وت)) (١٧١) .

۲. واتاکه ی :

(الإعتكاف) : مانه وهیه له سهر شتیک ، له بهر ئه مهش به و که سه ی که له مزگهوت ده مینیته وه بۆ خوا په رستی ووتراوه : (معتکف) و (عاکف) (۱۷۲).

۳. ری پی دانی :

له هه موو پوژه کانی سال دا سوننه ته له پرمه زان بی یان جگه له پرمه زان ، چونکه له پیغه مبهره وه ﷺ ده گپنه وه که له ده پوژی کوئی شه وال دا ماوه ته وه له مزگهوت بۆ خوا په رستی (۱۷۳) .

وه ده گپنه وه له (عمر) هوه ﷺ به پیغه مبهری فه رموه ﷺ : " يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي كُنْتُ نَذَرْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ ، أَنْ أَعْتَكِفَ لَيْلَةً فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ؟ قَالَ : فَأَوْفِ بِنَذْرِكَ فَأَعْتَكِفْ لَيْلَةً " (۱۷۴) .

واته : ئه ی پیغه مبهری خوا ﷺ من له سه رده می نه فامیدا نه زرم کرد بوو شه ویک له مزگهوتی مالی خوا دا ، واته : (مسجد الحرام) بمینمه وه ؟ فه رمووی : وه فا بکه به نه زره که ت (شه ویک له مزگهوت بمینمه وه) .

(۱۷۲) المصباح المنير : (۲ / ۴۲۴) للفيومي ، و (لسان العرب) : (۹ / ۲۵۲) لابن منظور .

(۱۷۳) أخرجه البخاري : (۴ / ۲۲۶) رقم : (۲۰۴۱) ، و مسلم رقم : (۱۱۷۳) .

(۱۷۴) أخرجه البخاري : (۴ / ۲۳۷) رقم : (۲۰۴۲) ، و مسلم رقم : (۱۶۵۶) .

وه باشتیرینی له رهمه زاندا ده بێ ، له بهر فهرموده ی (أبو هريرة) رضی اللہ عنہ که ده فهرمویت : " كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَعْتَكِفُ فِي كُلِّ رَمَضَانَ عَشْرَةَ أَيَّامٍ فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الَّذِي فُيْضَ فِيهِ أَعْتَكَفَ عَشْرِينَ يَوْمًا " (١٧٥) .

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ له هه موو رهمه زانیك ده رۆژ له مزگه وت ده مایه وه ، به لام کاتیك ئه و ساله ی که تییدا وه فاتی کرد بیست رۆژ مایه وه . وه باشتیرینشی له کوتایی رهمه زاندا یه چونکه پیغه مبهر رضی اللہ عنہ : " كَانَ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ مِنْ رَمَضَانَ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ " (١٧٦) .

٤ . مه رجه کانی :

أ . دروست نی یه جگه له مزگه وته کان نه بێ له بهر ووته ی خوی پایه بهرز : ﴿ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ ﴾ (١٧٧) وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ ﴿ [البقرة : ١٨٧] .

ب . (المساجد) : ووشه ی مزگه وته کان به رهمه یی (واته : مطلق) ی نیه ، چونکه فهرموده ی (صحیح) مان له سوننه ت داپی گه شیتوو به بۆ (تقید)

(١٧٥) أخرجه البخاري : (٤ / ٢٤٥) رقم : (٢٠٤٤) .

(١٧٦) أخرجه البخاري : (٤ / ٢٢٦) رقم : (٢٠٢٦) ، و مسلم رقم : (١١٧٣) عن عائشة .

(١٧٧) أي : لا تُجامعوهُنَّ ، كما هو قول الجمهور . انظر (زاد المسير) : (١ / ١٩٣) لابن الجوزي . واته : ججوت مهبن له گه لا خیزاندا ، وه ئه مهیش ووته ی زۆرینه ی زانایانه .

کردنی ، ئه وهش ئه وهرمووده یی پیغه مبهره ﷺ که فهرموویه تی : " لا اَعْتَكُفَ إِلَّا فِي الْمَسْجِدِ الثَّلَاثَةِ " (۱۷۸) .

واته : مانه وه له هیچ مزگه وتیکدا نییه بو خوا په رستی ، جگه له سی مزگه وته که نه بی .

ج - سوننه تیش له سه ر ئه وه یی بو ئه وه که سانه ی که له مزگه وت ده میننه وه به پوژوو بن ههروه کو له پیشدا باسکرا له (عائشه) وه - په زای خوی لیبت - (۱۷۹) .

ه - چی ره وایه بو ئه وه که سه ی له مزگه وت ده میننه وه بو خوا په رستن :

أ - بوی ره وایه ده رچیت بو پیویستییه کانی ، یان سه ری له مزگه وته وه ده ركات بو ئه وه ی بشوریت و پرچی دا بهیریت ، (عائشه) - په زای خوی لیبت - فهرموویه تی : " وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَيَدْخُلُ عَلَيَّ رَأْسُهُ وَهُوَ [مُعْتَكِفٌ] فِي الْمَسْجِدِ [وَأَنَا فِي حُجْرَتِي] فَأَرْجِلُهُ (وَفِي رَوَايَةٍ : فَأَغْسِلُهُ) [وَإِنَّ بَيْنِي وَبَيْنَهُ

(۱۷۸) وهو حديث صحيح ثابت ، صححه الأئمة والعلماء ، راجع لتخریجه والكلام فيه ، والرد على ما أثاره (البعض) : رسالة : (الإنصاف في أحكام الاعتكاف) تأليف : علي حسن علي عبد الحميد ، طبع : المكتبة الإسلامية ، وانظر لزيادة البيان (جزء الاعتكاف) للحمامي ، بتحقيقه وتخریجه ، وهو تحت الطبع .
(۱۷۹) أخرجه عبد الرزاق في (المصنف) رقم : (۸۰۳۷) . وروی رقم : (۸۰۳۳) بمعناه عن ابن عمر وابن عباس ؓ .

لَعْتَبَةُ الْبَابِ [وَأَنَا حَائِضٌ] وَكَانَ لَا يَدْخُلُ الْبَيْتَ إِلَّا لِحَاجَةٍ [الْإِنْسَانِ] إِذَا كَانَ مُعْتَكِفًا " (١٨٠) .

واته : پیغهمبهری خوا ﷺ سه‌ری ئه‌هینایه ژووره‌وه بو لام له کاتیکی دا که له مزگه‌وت ده‌مایه‌وه منیش له ژووری خۆم بووم پرچم بو دا ده‌هینا یان ئه‌مشوشت ته‌نها به‌رده‌رگا که مان له نێواندا بوو له کاتیکی دا له بێنویژی ده‌بووم ، و نه‌ده‌هاته ماله‌وه جگه له کاتیکی نه‌بی که نیازی چونه سه‌ر ئاوی هه‌بی .

ب - وه‌راوه‌یه بو که‌سیکی که له مزگه‌وت مابێته‌وه به‌مه‌به‌ستی خوا په‌رسی یان بو هه‌ر شتیکی تر له مزگه‌وت دا ده‌ست نویژ بشوات له به‌ر ووته‌ی پیاویکی که خزمه‌تی پیغهمبهری کردووه ﷺ ده‌فه‌رموی : " تَوَضَّأَ النَّبِيُّ ﷺ فِي الْمَسْجِدِ وَضُوءٌ خَفِيفًا " (١٨١) .

واته : پیغهمبهری خوا ﷺ ده‌ست نویژیکی سوکی له مزگه‌وت دا شوشت . ج - وه‌بو‌ی په‌وايه خیمه‌یه‌کی بچوک هه‌لدات له کۆتای مزگه‌وت دا بو ئه‌وه‌ی تێیدا بمی‌نێته‌وه بو خوا په‌رستن ، چونکه (عَائِشَةُ) - په‌زای خوای

(١٨٠) أخرجه البخاري : (١ / ٣٤٢) ، و مسلم رقم : (٢٩٧) . و انظر (مختصر صحيح البخاري) رقم : (١٦٧)
(لشيخنا الألباني ، و (جامع الأصول) : (١ / ٣٤١) لابن الأثير .
(١٨١) أخرجه أحمد : (٥ / ٣٦٤) ، بسند صحيح .

لَبِيتَ - (خَبَاء) يَك (١٨٢) ، واته : خيمه‌يه‌كى بۆ پیغه مبه‌ر ﷺ هه‌لده‌دا ،
ئه‌گه‌ر له‌ مزگه‌وت بمایه‌ته‌وه‌ بۆ خوا په‌رستن ، ئه‌وه‌ش به‌فه‌رمانی پیغه مبه‌ر
بوو ﷺ (١٨٣).

د - وه‌ بۆی په‌وايه‌ جیگه‌ خه‌وه‌كه‌ی یان ته‌ختی خه‌وته‌كه‌ی له‌و خیمه‌دا
دابنی ، له‌ به‌ر ئه‌وه‌ی كه‌ له‌ (ابن‌ عمر) ه‌وه‌ ده‌یگێرپه‌وه‌ - په‌زای خوا له‌
خۆی و بابی بی‌ت - له‌ پیغه مبه‌ره‌وه‌ ﷺ كه‌ ئه‌گه‌ر له‌ مزگه‌وت بمایه‌ته‌وه‌
جیگه‌ خه‌وێكى بۆ داده‌نرا یان ته‌ختی خه‌وته‌نێکیان بۆ داده‌نا له‌ پاش
كوڵه‌كه‌ی ته‌وبه‌وه‌ (إِسْطَوَانَةُ التَّوْبَةِ) (١٨٤).

٦ - مانه‌وه‌ی ئافره‌ت له‌ مزگه‌وتدا بۆ خوا په‌رستی و سه‌ردانی می‌رده‌كه‌ی له‌ مزگه‌وت :

أ - په‌وايه‌ بۆ ئافره‌ت سه‌ردانی می‌رده‌كه‌ی بكات له‌ كاتێك دا پیاوه‌كه‌ی
له‌ مزگه‌وت دا مابیته‌وه‌ بۆ خوا په‌رستن ، وه‌ بۆ پیاوه‌كه‌شی په‌وايه‌
ئافره‌ته‌كه‌ی تا ده‌رگای مزگه‌وت په‌وانه‌ بكات (١٨٥) ، (صَفِيَّة) خێزانی

(١٨٢) الخباء : خيمه‌يه‌كى بچوکه‌ له‌ تووک یان له‌ صوف دروست ده‌کړیت ، دوو کوڵکه‌ یان سێ کوڵه‌ی
هه‌یه‌ .

(١٨٣) كما في (صحيح البخاري) : (٤ / ٢٢٦) رقم : (٢٠٣٣) .

(١٨٤) كما في (صحيح مسلم) رقم : (١١٧٣) .

(١٨٥) أخرجه ابن‌ ماجه‌ رقم : (٦٤٢ - زوائد) ، و البيهقي . كما قال البوصيري . من طريقين عن عيسى بن عمر ، عن
نافع ، عن ابن عمر .

پیغه مبهري ﷺ - په زای خواى لیږت - فهرموویه تی : "كَانَ النَّبِيُّ ﷺ مُعْتَكِفًا [فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ] فَأَتَيْتُهُ أَزُورُهُ لَيْلًا ، [وعنده أزواجه فَرَحْنَ] ، فَحَدَّثْتُهُ سَاعَةً ، ثُمَّ قُمْتُ لِأَنْقَلِبَ ، [فَقَالَ : لَا تَعْجَلِي حَتَّى أَنْصَرِفَ مَعَكَ] ، فَقَامَ مَعِيَ لِيَقْلِبَنِي ^(۱۸۶) ، . وَكَانَ مَسْكَنُهَا فِي دَارِ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ . [حَتَّى إِذَا كَانَ عِنْدَ بَابِ الْمَسْجِدِ الَّذِي عِنْدَ بَابِ أُمِّ سَلَمَةَ ، فَمَرَّ رَجُلَانِ مِنَ الْأَنْصَارِ ، فَلَمَّا رَأَى النَّبِيَّ ﷺ أَسْرَعَا ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى رِسْلِكُمَا ^(۱۸۷)] إِنَّمَا صَفِيَّةُ بِنْتُ حُثَيْبٍ ، فَقَالَا : سُبْحَانَ اللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، قَالَ : إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنَ ابْنِ آدَمَ جَرَى الدَّمِّ وَإِنِّي خَشِيتُ أَنْ يَقْدِفَ فِي قُلُوبِكُمَا شَرًّا . أَوْ قَالَ . شَيْئًا " ^(۱۸۸) .

واته : پیغه مبهري خوا ﷺ له دهی کوتایي رهمه زاندا مابووه وه بو خوا په رستی ، منیش به شهو هاتم بو سهردانی ، له و کاته دا خیزانه کانی له لای بوون و روشتن ، ماوویه که له گه لیدا دوام ، پاشان هه ستام بگه ریمه وه ، فهرمووی : په له مه که بو ئه وهی له گه لت بیم ، له کاتیکدا که له لای دهرگای مزگوت بووین له لای دهرگای مالى (أم سلمة) وه دوو پیاو له ئه نصار تیپهر بوون ، کاتیک پیغه مبهریان بینى ﷺ په له یان کرد ، پیغه مبهري ﷺ

(۱۸۶) واته : دهمیگه پانده وه و خویشی له گه لدا دهات .

(۱۸۷) آی : مهلا ، لا تعجلا فی الذهاب ، فلیس هذا شیئاً تکرهانه !

واته : له سهر خو بن ، په له مه که ن ، چونکه ئه مه شتیک نییه پیتان ناخویش بیت .

(۱۸۸) أخرجه البخاري : (۴ / ۲۴۰) رقم : (۲۰۳۵) و (۲۰۳۸) و مسلم رقم : (۲۱۵۷) ، و الزيادة الأخيرة

لأبي داود : (۷ / ۱۴۲ . ۱۴۳ عون المعبود) .

فهرمووی : په له مه که ن ئه وه (صفیه بنت حیی) ه ، فهرموویان : (سُبْحَانَ اللَّهِ) ئه ی پیغه مبهری خوا ! فهرمووی : " شهیتان به ناو پرپر هوی خوینی نه وه کانی ئاده م دا دیت و ده روات منیش ترسام خراپه یه ک یان شتیک بخاته دلته نه وه " .

ب - وه ره وایه بۆ ئافرهت له مزگهوت بمینیتته وه بۆ خوا په رستن له گه ل میرده کهیدا ، یان به ته نهایی له بهر فهرمووده ی (عائشه) - په زای خوا ی لیبت - که ده گپریته وه : پیغه مبهری خوا ﷺ له مزگهوت ده مایه وه له ده ی کو تای رهمه زاندا تا کاتی وه فاتی کرد ، پاشان خیزانه کانی له دوا ی خوی له مزگهوت ده مانه وه (۱۸۹) .

شیخمان خوا پیاپریزی* فهرموویه تی : ((ئه م فهرمووده یه به لگه یه له سه ر په وایی مانه وه ی ئافرهت له مزگهوت بۆ خوا په رستن ، وه گومانیش له وه دا نییه که پابه نده به پرپیدانی خاوه نه کانیان بۆ ئه و کاره و نه بوونی فیتنه ، و نه بوونی خه لوه ت له گه ل پیاواندا ، له بهر ئه و به لگه زۆرانه ی که هه ن له سه ری ، و بنه و فیه یه که ش : [دَرُءُ الْمَفَاسِدِ مُقَدَّمٌ عَلَى جَلْبِ الْمَصَالِحِ

(۱۸۹) تقدم تخریجه فی التعلیق رقم : (۱۷۵) .

* ئه م کتیه به له کاتیکدا نووسراوه ته وه که فهرمووده ناسی سه رده م شیخی (محمد ناصر الدین الالبانی) له ژیاندا بووه ، بۆیه نووسه ره کان فهرموویانه : خوا بیپاریزیت ، به لام ئیستا که وه فاتی کردووه ده لئین : په حمه تی خوا ی لیبت و به به هشتی پان و به رینی خوی شادی بکات ، - آمین -

[واته : پالنانی خراپه کان پیش خراوه له سه ر به دهست هینانی چاکه کان ((
 . ه . ا]

نویژی ته راویح :

۱ - رییبدانی (مشروعیت) :

کردنی نویژی ته راویح به جهاماعت دورسته له بهر ئه و فرموده ده که (عائشة) - په زای خوای لیبت - ده یگیریتته وه : " أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ فَصَلَّى فِي الْمَسْجِدِ ، وَصَلَّى رَجُلٌ بِصَلَاتِهِ ، فَأَصْبَحَ النَّاسُ فَتَحَدَّثُوا ، فَاجْتَمَعَ أَكْثَرُ مِنْهُمْ ، فَصَلَّى فَصَلُّوا مَعَهُ ، فَأَصْبَحَ النَّاسُ فَتَحَدَّثُوا فَكَثُرَ أَهْلُ الْمَسْجِدِ مِنَ اللَّيْلِ الثَّالِثَةِ فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَصَلَّى بِصَلَاتِهِ ، فَلَمَّا كَانَتِ اللَّيْلَةُ الرَّابِعَةُ عَجَزَ الْمَسْجِدُ عَنْ أَهْلِهِ حَتَّى خَرَجَ لِصَلَاةِ الصُّبْحِ ، فَلَمَّا قَضَى الْفَجْرَ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ فَتَشَهَّدَ ثُمَّ قَالَ : " أَمَّا فَإِنَّهُ لَمْ يَخْفَ عَلَيَّ مَكَانُكُمْ وَلَكِنِّي خَشِيتُ أَنْ تُفْرَضَ عَلَيْكُمْ فَتَعْجِزُوا عَنْهَا " ، فَتَوَفَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالْأَمْرُ عَلَى ذَلِكَ (١٩٠) .

واته : پیغمبهری خوا ﷺ له ناوهندی شهودا ده رچوو نویژی له مزگه وتدا کرد ، ههندی له پیاوان به نویژه که ی ئه وه وه نویژیان کرد ، که پوژ بووه وه خه لکی باسیان لئ وه کرد ، له شهوی دووه مدا له وان زیاتر کو بووه وه ، پیغمبهر ﷺ نویژی کرد و خه لکیش له گه لیدا ، که پوژ بووه وه

(١٩٠) أخرجه البخاري : (٣ / ٢٢٠) رقم : (٩٢٤) و (٢٠١٢) ، و مسلم رقم : (٧٦١) .

خه لکی دیسان باسیان لیوه کرد ، و خه لکی ناو مزگه وته که زۆر تر بوو له شهوی سی یه م ، که پیغه مبهر ﷺ ده رکه وت نو یژیان کرد به نو یژه که یه وه ، به لام که شهوی چواره م بوو مزگه وت ری یی خه لکی نه ده کرده وه ، پیغه مبهر ﷺ ده رنه چو له مال تا کاتی نو یژی به یانی ئه نجا ده رچو بو نو یژی به یانی ، وه کاتی نو یژی به یانی ئه نجامدا پرووی تی کردن و شایه تمانی هی ناو پاشان فهرمووی : " سه رباره ت به من جیگای ئیوه شاراهه نه بوو لیم (واته : من ئاگادارم بووم که ئیوه هاتوون بو مزگه وت) ، به لام له وه ترسام له سه رتان فهرز بی ت و پیتان ئه نجام نه دری " وه پیغه مبهری خوا ﷺ وه فاتی کرد و کار هه ر له سه ر ئه وه بوو .

به لام که پیغه مبهری خوا ﷺ گه پایه وه بو لای خوای په روه ردگار خوی و شه ریعت جیگیر بوو ، و ترسی فهرز بوونی نه ما ، وه پی پی دانی کردنی نو یژه که ی به جه ماعه ت مایه وه به هوی نه مانى هۆکاره که ی ، چونکه هۆکار ده سو ری ته وه له گه لی کرداردا به بوونی و نه بوونی [الْعِلَّةُ تَدُورُ مَعَ الْمَعْلُولِ وَجُودًا وَعَدَمًا] .

تا خه لیفه ی هوشمه ند و کارامه و لی هاتوو (**عمر بن الخطاب**) رضی الله عنه ئه م سوننه ته ی زیندو کرده وه هه ر وه کو چۆن (**عبد الرحمن بن عبد القاري**) ^(١٩١)

(١٩١) بتنوين (عَبْدٍ) ، و (القاري) مشددة الياء . دون إضافة . انظر (اللباب في تهذيب الأنساب) : (٣ / ٦٠٧) لابن الأثير .

دهگیریتته وه و دهفه رمووئ : " له گه ل (عمر بن الخطاب) دا ﷺ ده رچووم ، بۆ مزگه وت شه ویک له رهمه زاندا بینمیان خه لکی کۆمه ل کۆمه ل جیاوازن ، پیاوی وا هه بوو بۆ خۆی نوێژی ده کرد ، وه پیاوی واش هه بوو کۆمه لیک له گه لیدا نوێژیان ده کرد ، جا (عمر) : فه رمووئ : من وا ئه بینم ئه گه ر ئه وانه له سه ر یه ک قورئان خۆین کۆ بکریته وه باشته ر ، پاشان ئه مه له دلدا جیگیر بوو و له سه ر (اُبی بن کعب) کۆی کردنه وه ، پاشان له شه ویکی تر دا له گه لیدا ده رچووم و خه لکیش به نوێژی قورئان خوینه که یان نوێژیان ده کرد ، (عمر) فه رمووئ : ئه مه باشته رین بیدعه یه * ، وه ئه و نوێژه ی که له سه ری

* برائى موسولمان :

أ = مه به سستی عمر ﷺ له پسته ی " نعمت البدعة هذه " ئه وه نیه که کرداره که ی عمر ﷺ بیدعه بیته له زاراه ی شه ردا ، چونکه هه ر وه کو ئاشکرایه بیدعه : شتیکی تازه یه ده خریته سه ر ئایینی ئیسلامی پیرۆز و هیچ بنه وایه کی له قورئان یان له سوننه ته کا نی پیغه مبه ردا ﷺ نیه ، به لام کرده وه که ی عمر ﷺ بنه وای هیه له سوننه تی پیغه مبه ردا ﷺ به لام له ترسی فه رز بوونی وازی لیه پناوه ، وه که ترسی فه رز بوونی نه ما عمر ﷺ ئه و سوننه ته ی زیندوو کرده وه .

ب = به کار هێنانی زاراه ی (بیدعه) له لایه ن عمر وه ﷺ به کار هێنانیکی زمانه وانیه و هیهی تر ، جا به ئاگه به له و ته ی ئه و که سانه ی که ده لێن : ئه مه به لگه یه له سه ر ئه وه ی که (بیدعه ی حه سه نه) له ئاییندا هیه !!!

دهخهون (واته : دواى ههستان له خه و نوږى ته راويح بکات) چاکتره له وهى که يه ک سهرى پى هه ل دهستن (دواى نوږى عيشا) ، جا خه لکى له سهره تاي شهودا (واته : دواى نوږى عيشا) هه لدهستان بو نوږى ته راويح (١٩٢) .

٢ . ژماره ي پکاته کاني :

خه لکى جياوازن له ديارى کردنى پکاته کاني ، ووتهى گونجا و بو رينمووى پيغه مبهري محمد ﷺ نه وهيه که ههشت رکات بى جگه له ويتره کان ، له بهر فهرموده ي (عائشة) - په زاي خواى ليبيت - که فهرموويه تى : " مَا كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَزِيدُ فِي رَمَضَانَ وَلَا فِي غَيْرِهِ عَلَى إِحْدَى عَشْرَةِ رَكْعَةٍ " (١٩٣) .

چونکه پيغه مبهري خوا ﷺ فهرموويه تى : " كُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ ، وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ " . خواى پهروهردگار پاريزهري من و ئيوهيش بيت له گومرايى و گومرا بووان و گومرا که ران .

بپوانه کتبي : (علم اصول البدع) ل : (١٢٦ - ١٢٩) نووسينى : علي حسن الحلبي ، و (البدعة وأثرها السيء في الأمة) ل : (٢٢ - ٢٤) نووسينى : سليم الهاللي . (١٩٢) أخرجه البخاري : (٢١٨ / ٤) رقم : (٢٠١٠) ، والزيادة لمالك : (١ / ١١٤) ، وعبد الرزاق رقم : (٧٧٢٣) .

(١٩٣) أخرجه البخاري : (٣ / ١٦) رقم : (١١٤٧) و (٢٠١٣) ، ومسلم رقم : (٧٣٦) .

قال الحافظ - رحمه الله - في (الفتوح) (٥٤ / ٤) : ((هذا مع كونه أعلم بحال النبي ﷺ ليلاً من غيرها)) . واته : نه مه له گه ل نه وهيشدا که زاناترين که سه به حالى پيغه مبهري ﷺ له شهودا له جگه له خوى .

واته : پیغهمبه‌ری خوا ﷺ له یازده رکات زیاتری نه‌ده‌کرد له رهمه‌زانداندا و جگه له رهمه‌زانیش دا .

ووته‌که‌ی (عائشة) - په‌زای خوی لیبیت - له گه‌ل فهرموده‌ی (جابر بن عبدالله) دا ﷺ یه‌ک ده‌گرنه‌وه ، که ده‌گیریتته‌وه : " أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَخِي بِالنَّاسِ لَيْلَةً فِي رَمَضَانَ ، صَلَّى ثَمَانِي رَكَعَاتٍ وَأَوْتَرَ " (١٩٤) .

واته : پیغهمبه‌ری خوا ﷺ شه‌ویکی رهمه‌زانی زیندوو کرده‌وه له گه‌ل خه‌لکدا هه‌شت رکات نویژی کردوو پاشان ویتره‌کانی کرد .

هه‌روه‌ما کاتیک (عمر بن الخطاب) ئه‌م سوننه‌ته‌ی زیندوو کرده‌وه خه‌لکی له سه‌ر یازده رکات کو کرده‌وه به‌ پی‌ی سوننه‌ته‌ی (صحیح) هه‌ر وه‌کو ئیمامی (مالک) : (١ / ١١٥) به‌ (سَنَد) یکی (صحیح) له‌ ریگه‌ی (محمد بن یوسف) له‌ (السائب بن یزید) ده‌گیریتته‌وه که فهرموویه‌تی : " (عمر بن الخطاب) فهرمانی به‌ (اُبی بن کعب) و (تمیم الداری) کرد که پیش نویژی خه‌لکی بکه‌ن به‌ یازده رکات ، فهرمووی : قورئان خوینه‌کان له‌ سوره‌ته‌ (١٠٠) سه‌د ئه‌یه‌تیه‌کانیان ده‌خوینده‌وه ، به‌

(١٩٤) أخرجهُ ابن حبان في (صحيحه) رقم : (٩٢٠) ، والطبراني في (الصغير) ص : (١٠٨) ، وابن نَصْر في (قيام الليل) ص : (٩٠) . وسندهُ حسن في الشواهد .

شیوه یه ك خۆمان به گالۆكه كانه وه پاده گرد له بهر دريژي وهستان ، و بېلاوه مان لي نه ده كرد تا كاتي سه ره تاي دهركه وتني فهجر " .

وه (**يزيد بن خصيفة**) پيچه وانه يه تي و فهرموويه تي " به بيست ركات " به لام ئه مه (**شاذة**) چونكه (**محمد بن يوسف**) (**أوثق**) تره له (**يزيد بن خصيفة**) ، وه به هاوشيوه كاني ئه مه ناوتريت (**زيادة الثقة**) يه كه وهرده گيرئ ، چونكه (**زيادة الثقة**) پيچه وانه كردني تيدا نزيه ، به لكو زياده ي (**علم**) ي تيدا يه له سه ره وه ي كه (**ثقة**) ي يه كه م گيراويه يته وه ، مه روه كو له (**فتح المغيث**) دا : (١ / ١٩٩) هاتوو وه له (**محاسن الاصطلاح**) دا : (ص ١٨٥) وه له (**الكفاية**) دا : (ص ٤٢٤ - ٤٢٥) هاتوو ، پاشان ئه گهر رپوايه تي (**يزيد**) (**صحيح**) بئ ئه وا كرده وه يه و رپوايه تي (**محمد بن يوسف**) ووته يه ، ووته ش پيشخراوه له سه ر كرده وه [**القول مُقدمٌ على الفعل** ، كما هو مقرر في علم أصول الفقه] .

مه روه ها (**عبدالرزاق**) له (**المصنف**) دا : (٧٧٣٠) له (**داود بن قيس**) و وجگه له ويش له (**محمد بن يوسف**) له (**السائب بن يزيد**) هوه ده يگيريه وه : " كه (**عمر**) خه لكى كو كرده وه ته وه له پرمه زاندا به ئيمامه تي (**أبي بن كعب**) وه به ئيمامه تي (**تميم الداري**) له سه ر بيست و يه ك ركات ، وه له و سوره تانه يان ده خوينا كه له (١٠٠) سه د ئايه تيه كان بوون ، وه نزك دهركه وتني فهجر بېلاوه يان لي ده كرد .

به لām ئەم ږيوايه ته پيچه وانهی ئەوهيه كه (مالك) له (محمد بن يوسف) له (السائب بن يزيد) دهگيريتته وه ، وه ږواله تی (إسناد)ی ږيوايه ته كهی (عبدالرزاق) (صحيح) ه ، چونكه هه موو ، (رجال) ه كانی (ثقات) ن .

وه هه نديكيان ئەم ږيوايه تهی كردوته به لگه به گومانی ئەوهی كه فهرمووده كهی (محمد بن يوسف) (مضطرب) ه ، ئەوهش بۆ به لاختنی (محمد بن يوسف) و ريگه خوش كردن بۆ ووتهيان به بيست ركاتی فهرمووده كهی (يزيد بن خصيفة) .

به لām ئەم گومانه ږهت دهگيريتته وه ، چونكه فهرموودهی (مضطرب) ئەو فهرمووده يهيه كه له لايهن يهك ږاويه وه دووجار يان زياتر ، يان له لايهن دوو ږاويه وه به چه ند ږوويه کی جياواز و نزیک له يهك و يهكسان بئ ئەوهی يهكيكيان لهوی تريان باشت دابنريت دهگيريتته وه (١٩٥) .

ئەم مه رجesh بوونی نيه له فهرموودهی (محمد بن يوسف) دا چونكه ږيوايه تی (مالك) (أرجح) تره له ږيوايه تی (عبدالرزاق) به هوی (حفظ) وه . ئەم پيشه كيه مان ووتوه بۆ سه لماندنئ بئ گهردي (إسناد)ی (عبد الرزاق) له (العلل) به لām كار پيچه وانهی ئەوهيه ، ږوون كردنه وهشی به م پييهيه :

أ - ئهوانه ی که کتیبی (المصنّف) یان گێراوه تهوه له (عبدالرزاق) هوه زیاد له يهك كه سن ، يهكك لهوانه : (إسحاق بن إبراهيم بن عباد الدَّبَرِي) ه .

ب - ئه م فهرمووديه له گێرانه وهی (الدَّبَرِي) يه له (عبدالرزاق) هوه ، وه ئه وه کتیبی (الصوم) ی گێراوه تهوه (١٩٦) .

ج - (الدَّبَرِي) کاتیک نووسراوه کانی (عبدالرزاق) ی لیوه بیستوهه کوپکی حهوت سالان بووه (١٩٧) .

د - (الدَّبَرِي) خاوهنی فهرمووده نه بووه و پیاوی ئه م گۆره پانهش نه بوو (١٩٨) .

ه - بۆیه ههله ی زۆر بووه له گێرانه وه کانی له (عبدالرزاق) هوه ، وه زۆر فهرمووده ی (منکر) ی له (عبدالرزاق) هوه گێراوه تهوه ، وه هه ندیک له زانایان هه له کانی (الدَّبَرِي) و گۆرینه کانی یان (تصحيفاته) کوو کردۆته وه له (المصنف) ی (عبدالرزاق) (١٩٩) .

له وه ی پيشووش ئاشکرا ده بیئت که ئه م پیاویه ته (منکر) ه چونکه (الدَّبَرِي) پیچه وانه ی له خوی (أوثق) تری کردووه ، وه ئه وهش که دل بۆی

(١٩٦) المصنّف : (٤ / ١٥٣) .

(١٩٧) میزان الاعتدال : (١ / ١٨١) .

(١٩٨) میزان الاعتدال : (١ / ١٨١) .

(١٩٩) میزان الاعتدال : (١ / ١٨١) .

ئارام بگریٖت ئەوہیہ کہ ئەم فەرموودەہیہ لہ گۆرپینەکانیٖتی ، لہ یازدە رکاتەوہ ، ئەوہشت زانی کہ گۆرینی زۆرە (٢٠٠) .

بۆیہ ئەم رپیوایەتە (منکر) ە و گۆراوہ ، بۆیہ کردنە بە لگە ی بە لا دەنریت ، وە ئەوش جیگیرە لہ سوننەتی (صحیح) ەوہ کہ دەگیریتەوہ لہ (الموطأ) : (١ / ١١٥) بە (سند) یکی (صحیح) لہ (محمد بن یوسف) لہ (السائب بن یزید) ەوہ ، جا بە ئاگا بە (٢٠١) .

---

(٢٠٠) وانظر لزماً : (تهذيب التهذيب) : (١٠ / ٣١٠) ، و (ميزان الاعتدال) : (١ / ١٨١) .
(٢٠١) ولزيادة التفصيل و الرد على الشبهات انظر :

أ . (الكشف الصريح عن أغلاط الصابوني في صلاة التراويح) ، تأليف : علي حسن علي عبد الحميد ، وهي تحت الطبع

ب . (المصاييح في صلاة التراويح) للسيوطي ، بتعليقه ، طبع دار عَمَّار .

زه کاتی سه رفته :

۱. حوکمه کهی :

زه کاتی سه رفته فه رزه له بهر فه رموده ی (ابن عمر) رضی الله عنه که
فه رمویه تی: " فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ زَكَاةَ الْفِطْرِ [مِنْ رَمَضَانَ عَلَى النَّاسِ] (۲۰۲)
".

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ زه کاتی سه رفته ی فه رز کرد به سه ر
خه لکیدا له مانگی رهمه زاندا .

وه له بهر فه رموده ی (ابن عباس) - په زای خوا له خوی و بابی بیت -
که فه رمویه تی: " فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ زَكَاةَ الْفِطْرِ " (۲۰۳) .

وه هه ندیک له زانایان فه رمویانه ئه م فه رمودانه (مه نسوخ) ن ، له بهر
فه رموده ی (قیس بن سعد بن عبادة) که فه رمویه تی: " أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ
ﷺ بِصَدَقَةِ الْفِطْرِ قَبْلَ أَنْ تَنْزِلَ الزَّكَاةُ فَلَمَّا نَزَلَتْ الزَّكَاةُ لَمْ يَأْمُرْنَا وَلَمْ يَنْهَنَا ،
وَحْنُ نَفْعَلُهُ " .

ئیمامی (الحافظ) به په حمهت بیت وه لامی داونه ته وه له کتیبی
(الفتح) دا: (۳ / ۳۸۶) و فه رمویه تی: ((که له (إسناد) هکیدا

(۲۰۲) أخرجه البخاري: (۳ / ۲۹۱) رقم: (۱۵۰۳) ، ومسلم رقم: (۹۸۴) والزيادة له .

(۲۰۳) أخرجه أبو داود رقم: (۱۶۲۲) ، والنسائي: (۵۰/۵) ، وفيه عن عنة الحسن ، لكن ما قبله شاهد له .

پاویہ کی (**مجهول**) ^(۲۰۴) ھیہ ، وہ لہ سہرگرمانی (**صحیح**) بوونی به لگہی تیدا نییہ بۆ نه سخ کردنه وه ، به گومانی ئه وهی که فہرمانی یه که می بهس بیت ، وه چونکه فہرز بوونی شتیک پیویست ناکات فہرزیکی تر لا بدات)) .

وہ (**الخطابی**) بهرہ حمہت بیت لہ (**معالم السنن**) دا : (۲ / ۲۱۴) فہرموویہ تی : ((ئه وه به لگہ نییہ لہ سہر لادانی فہرزیتی ، ئه وه ش لہ بهر ئه وهی که زیاد بوونی لہ جووری پهرستنیک وا پیویست ناکات بنه واکه که زیاد کراوه لہ سہری نه سخ بیتہ وه ، لہ سہر ئه مہش جیگہی زہکات سہروہ تو مالہ ، و جیگہی زہکاتی سہر فترہ گہردنه کانہ)) .

۲ - لہ سہر کی واجب دہبی ؟

زہکاتی سہر فترہ (**واجب**) دہبی لہ سہر ہموو بچووک و گہورہ و ، نیئرینہ و میئینہ و سہر بہست و بہندہ یہک لہ موسولمانان ، لہ بہر فہرموودہی (**ابن عمر**) - پہزای خوا لہ خووی و بابی بیت - کہ فہرموویہ تی : " **فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ زَكَاةَ الْفِطْرِ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ عَلَى الْعَبْدِ وَالْحُرِّ وَالذَّكْرِ وَالْأُنْثَى وَالصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ** " ^(۲۰۵) .

^(۲۰۴) ولکنہ متابہ ، فقد أخرجه النسائي : (۵ / ۴۹) ، وابن ماجه : (۱ / ۵۸۵) ، وأحمد : (۶ / ۶) ، وابن حُرَيمَة : (۴ / ۸۱) ، والحاكم : (۱ / ۴۱۰) ، والبيهقي : (۴ / ۱۵۹) من طُرُق ، وسنده صحيح .
^(۲۰۵) أخرجه البخاري : (۳ / ۲۹۱) رقم : (۱۵۰۳) ، و مسلم رقم : (۹۸۴) .

واتە : پىڭخەمبەرى خوا ﷺ زەكاتى سەرفترەى فەرز كرد له سەر پۇژۇوانان بۆ پاك كردنە وەيان له قسەى پىر و پىوچ و خراپەكارى ، وە خواردنىڭكىش بىت بۆ ھەژاران .

(الخطابي) - بەرھەمەت بىت - لە (معالم السنن) دا : (۳ / ۲۱۴)
فەرموويەتى : ((زەكاتى سەرفترە (واجب) ە لە سەر ھەموو پۇژۇوانىڭ دەولەتمەندىكى خاوەن سەرۋەت بى يان ھەژارىڭ ھەى بى زيادە لە سەر خواردنەكەى ، ئەمە ئەگەر واجب بوونەكەى بە ھۆكارى پاك كردنە وە بى ، و ھەموو پۇژۇوانانىش پىۋىستيان پىيە ، چونكە ئەگەر ھەموويان لە ھۆكارەكەيدا ھاوبەش بن ئەوا لە واجب بوونىش بەشدار دەبن)) .

وہ (الحافظ) وەلامى داووتەوہ و فەرموويەتى (۳ / ۳۶۹) :
((باسكردىنى پاك كردنە وە دەرچوۋە لە ھۆكارەكان : چونكە سەرفترە واجب دەبى لە سەر ئەو كەسەى تاوان ناكات ، وەكو پىاوانى جى بەجى كەرى چاكەكارى يان كەسىڭ پىش خۆر ئاوا بوون بەساتىڭ باوہربىنى)) .

كۆمەللىكان بۆ ئەو دەچن كە سەرفترە (واجب) ە لە سەر كۆرپە لە سكى دايدا بەلام ھىچ بەلگەيەك بۆ ئەم كۆمەلەيە نەزانراوہ لە سەر ئەو شتە ، چونكە بە كۆرپەلە ناوترىت بچوك (واتە : الصغیر) لە زمانەوانى و عورفیشدا .

۳. جوړه کانی زهکاتی سهرفته :

زهکاتی سهرفته به بری (صاع) ټک له جو دهبی ، یان (صاع) ټک له خورما ، یان (صاع) ټک له که شک ((واته : إقِط)) ، یان (صاع) ټک له میوژ ، یان جوئی بئی تویک ، (واته : سلت) ، له بهر فهرموده که ی (أبو سعید الخدري) ﷺ که ده گیریتته وه و ده فهرمووی : " کُنَّا نُخْرِجُ زَكَاةَ الْفِطْرِ صَاعًا مِنْ طَعَامٍ ، أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ ، أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ ، أَوْ صَاعًا مِنْ إِفْطٍ ، أَوْ صَاعًا مِنْ زَبِيبٍ " (۲۰۸) .

واته : زهکاتی سهرفته مان دهرده کرد له سهرده می پیغه مبهردا ﷺ به بری (صاع) ټک له خواده مهنی ، یان (صاع) ټک له جو ، یان (صاع) ټک له خورما ، یان (صاع) ټک له که شک ، یان (صاع) ټک له میوژ .

وه له بهر فهرموده که ی (ابن عمر) - په زای خوا له خوئی و بابی بیت - که فهرموویه تی : پیغه مبهردا ﷺ فهرموویه تی : " فَرَضَ صَدَقَةُ الْفِطْرِ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ ، أَوْ صَاعًا مِنْ سَلْتٍ " (۲۰۹) .

واته زهکاتی سهرفته فهرزکرا به بری (صاع) ټک له جو ، یان (صاع) ټک خورما ، یان (صاع) ټک له جوئی بئی تویک .

(۲۰۸) أخرجه البخاري : (۳ / ۲۹۴) رقم : (۱۵۰۶) ، ومسلم رقم : (۹۸۵) .

(۲۰۹) أخرجه ابن حزيمة : (۴ / ۸۰) ، و الحاكم : (۱ / ۴۱۰ - ۴۰۸) .

والسُّلْتُ : نوعٌ من الشعير لا قِشْرَ لَهُ . واته : جوړیکه له جو به لام بئی تویکله .

وه زانایان بۆچوونی جیاوازیان هیه له رافه (تهفسیر) ی وشه ی (الطعام) که له فهرموده که ی (أبي سعيد الخدري) دا هاتوه ﷺ ووتراوه : که گهنمه ، وه ووتراوه : جگه له وهش ، به لام ئه وهی که دل پئی ئارامه ئه وهیه که گشتی یه و هه موو شتیکی پیوانه کراوه ده گریتته وه له خواردن ، وه کو : گهنم و ئه و جوړانهش که له پیشدا باسکران له گه ل ئارد و ئارده واش که (سوق) ه ، وه هه موو ئه وهش که له سه رده می پیغه مبهری خوا ﷺ ئه نجام دراوه له بهر فهرموده که ی (ابن عباس) - په زای خوا له خوی و بابی بیت - که فهرموویه تی : " أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ نُؤَدِّيَ زَكَاةَ رَمَضَانَ صَاعًا مِنْ طَعَامٍ عَنِ الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ وَالْحَرِّ وَالْمَمْلُوكِ ، مَنْ أَدَّى سَلْتًا قَبْلَ مِنْهُ ، وَأَحْسَبُهُ قَالَ : مَنْ أَدَّى دَقِيقًا قَبْلَ مِنْهُ ، وَمَنْ أَدَّى سَوِيقًا قَبْلَ مِنْهُ " (۲۱۰) .

واته : پیغه مبهر خوا ﷺ فهرمانی پئی کردین زه کاتی سه رفتره بدهین به بری (صاع) یك له خواده مهنی بۆ هه ر مندالیک یان گه وره یه ک یان سه ربه سیئتک یان بهنده یه ک ، هه ر که سی جوی بی تویکی بدایه لیی وهرده گیرا ، وا بزائم فهرمووی : هه ر که سی ئاردی بدایه لیی وهرده گیرا ، وه هه ر که سی ئارده وای بدایه لیی وهرده گیرا .

هه ر له وه وه ﷺ فهرموویه تی : " صَدَقَةُ رَمَضَانَ صَاعٌ مِنْ طَعَامٍ ، مَنْ جَاءَ بِرُّ قَبْلَ مِنْهُ وَمَنْ جَاءَ بِشَعِيرٍ قَبْلَ مِنْهُ وَمَنْ جَاءَ بِتَمْرٍ قَبْلَ مِنْهُ ، وَمَنْ جَاءَ بِسَلْتٍ

(۲۱۰) أخرجه ابن حُرَيمَة : (۴ / ۸۰) ، بسند صحيح .

قُبْلَ مِنْهُ ، وَمِنْ جَاءَ بِزَيْبٍ قُبْلَ مِنْهُ ، وَأَحْسِبُهُ قَالَ : مَنْ جَاءَ بِسَوِيْقٍ قُبْلَ مِنْهُ " (٢١١) .

به‌لام ئه‌و فه‌رموودانه‌ی که گه‌نمی لی دهرده‌کات ، یان (معاویه) رضی‌الله‌تعالی‌عنہ وای بینیه که دوو گویل بی له گه‌نمی شام و به‌رامبه‌ر به (صاع) یکه ، به‌وه لیك دهریته‌وه که ئه‌گه‌ر گه‌نم که‌م بوو وه ئه‌و جووره خواردنانه‌ی تر زۆر بن ، و زۆریه‌ی خواردنیان له‌وانه بی ، ئه‌وه‌ش پالپشتی ئه‌م واتایه بکات ووتیه (أبوسعید) ه که فه‌رموویه‌تی : " وَكَانَ طَعَامُنَا الشَّعِيرُ وَالزَّيْبُ وَالْأَقْطُ وَالْتَّمُرُ " (٢١٢) .

ئه‌وه‌ش ده‌نگی پپچه‌وانه‌کار ببری ئه‌مه‌یه که دیت دهریاره‌ی پوون کردنه‌وه‌ی بری زه‌کاتی سه‌رفتره له‌و فه‌رمووده (صحیح) و پوونانه‌ی که گه‌نمی تیدایه و ئه‌وه‌ی که دوو گویل - واته : (مُلْد) یك - له گه‌نم به‌رامبه‌ر به چوار گویل (واته : صاع) یك ده‌بی بو ئه‌وه‌ی هه‌موو موسولمانیک که ریز بو هاوه‌لانی پیغهمبه‌ری خوا ﷺ داده‌نی بزانیت بۆچوونه‌که‌ی (معاویه) ئیجتها‌د نه‌بوو به‌دیدى خو‌ی به‌لکو پشت ده‌په‌ستیت به فه‌رمووده‌ی (مرفوع) بۆ لای راستگۆی به‌راست زانراو له لای پیغهمبه‌ری خوا ﷺ .

(٢١١) أخرجه ابن حُرَيمَة : (٤ / ٨٠) ، بسند صحيح .

و من أجل ذلك ترجم له ابن حُرَيمَة ب (باب إخراج جميع الأطعمة في صدقة الفِطْرِ) .

(٢١٢) أخرجه البخاري رقم : (١٥١٠) ، و مسلم رقم : (٩٨٥) .

٤ - بره که ی :

هه موو موسولمانیک بری (صاع) ښک له خواردن دهرده کات له و جوړه خواردنانه ی که له پیښدا باسکراون ، وه جیاوازیښ هه یه له گهنم دا ، ووتراره : نیو (صاع) (واته : دوو گوږل) نه مه ش بوچوونی هه لبرارده یه و راستره ، له بهر فهرمووده ی پیغه مبهر ﷺ که فهرموویه تی : " اَدُّوا صَاعًا مِنْ بُرٍّ أَوْ قَمْحٍ بَيْنَ اثْنَيْنِ ، أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ عَنْ كُلِّ حَرٍّ وَعَبْدٍ وَصَغِيرٍ وَكَبِيرٍ " (٢١٣) .

واته : ببه خشن بری (صاع) ښک له گهنم له جیاتی دوو کهس ، یان (صاع) ښک له خورما ، یان (صاع) ښک له جو له جیاتی هه موو نازاد و بهنده و مندال و گهره یه ک .

وه (صاع) ه که ش که بو پیوانه ده شیت (صاع) ی خه لکی مه دینه یه له بهر فهرمووده ی (ابن عمر) - په زای خوا له خو ی و بابی بیت - که فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : " الْوَزْنُ وَزْنُ أَهْلِ مَكَّةَ وَالْمِكْيَالُ مِكْيَالُ أَهْلِ مَدِينَةِ " (٢١٤) .

(٢١٣) أخرجه أحمد : (٤٣٢ / ٥) عن ثعلبة بن صُعَيْر ، و سنده رجاله كلهم ثقات ، و له شاهد عند الدارقطني : (١٥١ / ٢) عن جابر ، بسند صحيح .

(٢١٤) أخرجه أبو داود رقم : (٢٣٤٠) ، والنسائي : (٢٨١ / ٧) ، والبيهقي : (٣١ / ٦) عن ابن عمر ، بسند صحيح .

واته : کیش کیشی خه لکی مه ککه یه ، و پیوانه ش پیوانه ی خه لکی مه دینه .

۵ . پیاو له جیاتی کی دهیدا ؟

موسولمان سهرفته ده دات بۆ خۆی و هه موو ئه وانیه که نه فه قه یان له سه ریته له بچوک و گه وره و نیڕ و می و سه ربه ست و کۆیله ، له بهر فه رموده ی (ابن عمر) - په زای خوا له خۆی و بابی بیته - که فه رموویه تی : " أمر رسول الله ﷺ بصدقة الفطر عن الصغير و الكبير و الحر و العبد ممن تمونون " (۲۱۵) .

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فه رمانی به زه کاتی سهرفته کردوه له جیاتی بچوک و گه وره و سه ربه ست و کۆیله له وانیه نه فه قه ی ده دهن .

۶ . به کی ده دریت ؟

نادریت به جگه له و که سانه نه بی که شایسته یین ، ئه وانیش هه ژاره کانن ، له بهر فه رموده ی : (ابن عباس) - په زای خوا له خۆی و بابی بیته - که

(۲۱۵) أخرجه الدارقطني : (۲ / ۱۴۱) ، والبيهقي : (۴ / ۱۶۱) عن ابن عمر ، بسندٍ ضعيف .

و أخرجه البيهقي : (۴ / ۱۶۱) من طريق آخر عن علي ، وهو منقطع . وله طريق موقوف عن ابن عمر ، عند ابن أبي شيبة في المصنف (: (۴ / ۳۷) ، بسندٍ صحيح . فهو . بهذه الطرق . حسنٌ .

فهرموویه تی : " فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ زَكَاةَ الْفِطْرِ طُهْرَةً لِلصَّائِمِ مِنَ اللَّغْوِ وَالرَّفَثِ وَطُعْمَةً لِلْمَسَاكِينِ " (۲۱۶) .

هه ر ئه م بۆچونه شه كه (شيخ الإسلام) له (مجموع الفتاوى) دا : ۲۵ / ۷۱ - ۷۸ ، وه قوتابيه كه ی (ابن القيم) له كتیبی : (زاد المعاد) دا : (۲ / ۴۴) هه لیان بژاردوه .

وه هه نديك له زانايان بۆ ئه وه ده چن كه بدریټ به ئه وه هه شت كۆمه له یه ی كه زه كاتیان پئی ده دریټ ، به لام ئه مه له و ووتانه یه كه هیهچ به لگه یه کی له سه ر نیه ، و (شيخ الإسلام) له سه رچاوه ی ناو براوی دا له وه و پيش ، بهر په رچی ئه م بۆچونه ی داوه ته وه ، جا بگه په ریوه بۆی چونكه زۆر گرنگه .

وه سوننه تیشه یه كيك ته رخا ن بكریټ بۆ كۆ كردنه وه ی سه رفتره كه له لايدا ، چونكه پیغمه مبری خوا ﷺ سپاردویه تی به (أبو هريرة) دا ﷺ كه فهرموویه تی : " أَخْبَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنَّ أَحْفَظَ زَكَاةَ رَمَضَانَ " (۲۱۷) .

واته : پیغمه مبری خوا ﷺ پئی پاگه یاندم كه زه كاتی سه رفتره ی په مه زان كۆ بكه مه وه .

(۲۱۶) تقدم تخريجہ في التعليق رقم : (۲۳۰) .

(۲۱۷) أخرجه البخاري : (۴ / ۳۹۶) .

وه (ابن عمر) رضی اللہ عنہ دهیبه خشی بهو که سانهی وهریان ده گرد ئه وانیش
 ئه و کارمه ندانه بوون که (ئیمام) دایده مه زانندن بۆ کو کردنه وهی ،
 ئه وهیش پیش چه ژنی په مه زان به پۆژیک یان دوو پۆژ ، ئیمامی (ابن خزيمة)
 : (٤ / ٨٣) له ریگهی (عبدالرزاق) وه له (ایوب) وه ده گێریتته وه
 : " قُلْتُ : مَتَى كَانَ ابْنُ عُمَرَ يُعْطِي الصَّاعَ ؟ قَالَ : إِذَا قَعَدَ الْعَامِلُ ، قُلْتُ :
 مَتَى كَانَ يَقْعُدُ الْعَامِلُ ؟ قَالَ : قَبْلَ الْفِطْرِ يَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ " .

واته : ووت : کهی (ابن عمر) (صاع) هکهی ده دا ؟ فه رمووی : ئه گهر
 کارمه ندانه کان ده ستیان به کار بکردبایه ، ووت : کهی کارمه ندانه کان ده ستیان
 به کار ده کرد ؟ فه رمووی : پیش چه ژن به پۆژیک یان دوو پۆژ .

٧ . کاته کهی :

پیش ده رچوونی خه لکی بۆ نوێژی چه ژن ده به خشریت ^(٢١٨) ، وه نابیی
 دوا بخریت له نوێژی چه ژن ، یان پیش بخریت جگه له پۆژیک یان دوو پۆژ له
 بهر ئه و فه رمووده یه که له کرداری (ابن عمر) وه رضی اللہ عنہ ده گێریتته وه ، له

(٢١٨) راجع کتاب (احکام العیدین فی السنة المطهرة) ، تألیف : علي حسن علي عبد الحمید ، طبع المكتبة الإسلامية .

تیبینی : سه رنجی خوینه رانی به پیز بۆ ئه وه پاده کیشم که ئه م کتیبه به نرخه له
 لایه ن ماموستا : (صلاح الدین عبد الکریم) وه وه گێرپراوته سه ر زمانی کوردی له ژێر ناو
 نیشانی : (حوکمه کانی هه ردوو جه ژنه که له سوننه تی پاکژ کراودا) به هیوای سود
 لیوه رگرتنی . - وه رگێپ -

سه‌ر بنه‌واى : (راوي الحديث أَدْرَى بِمَعْنَى رَوَيْتَهُ) ، وه ئەگەر دوا بکه‌وى له کاتى نوێژ به به‌خشینیك (صدقة) يه‌ك له به‌خشینه‌كان ده‌ژمێر ریت ، له به‌ر فه‌رمووده‌ی (ابن عباس) - په‌زای خوا له خۆی و بابی بی‌ت - که فه‌رموویه‌تى : " ... مَنْ أَدَّاهَا قَبْلَ الصَّلَاةِ فَهِيَ زَكَاةٌ مَقْبُولَةٌ ، وَمَنْ أَدَّاهَا بَعْدَ الصَّلَاةِ فَهِيَ صَدَقَةٌ مِنَ الصَّدَقَاتِ " (٢١٩) .

واته : ... هه‌ر که‌سیك پێش نوێژ بیه‌خشی زه‌کاتیکی وه‌رگیراوه ، وه هه‌ر که‌سیك دووای نوێژ بیه‌خشی به‌خشینیکه له به‌خشینه‌كان ...

٨ . حیکمه‌ت له سه‌رفتره :

خواى دانا زه‌کاتى سه‌رفتره‌ی فه‌رز کردووه بۆ پاک کردنه‌وه‌ی پوژوانان له ووته‌ی پپو پووچ و خراپه کاریه‌کانیان و خواردنیکیش بۆ بۆ هه‌ژاران ، بۆ پپ کردنه‌وه‌ی که‌م کوپیه‌کانیان له‌و پوژه پېرشنگ داره ، له به‌ر فه‌رمووده‌ی (ابن عباس) ﷺ که له پێشدا باسکرا .

چه ند فهرمووده يه كي لاواز (ضيف)

كه له رهمه زاندا بلاو ده بيتته وه :

به باشمان زانی ئهم به شهش زياد بکهين له سهر کتیبه که مان به هوۍ
 نه و گرنګۍ په ئاشکرایه کی که هیه تی ، بو ئاګا دار کردنه وهی خه لکی و ئاشکرا
 کردنی حق ، بویه ده لئین : خوی بی گهر د و پایه بهرز هه لګرانی کی داد
 په روهري ته رخان کردووه بو سوننه ته کانی پیغه مبهري ﷺ بو نه وهی له
 ګورپینی نارپه وایان (تحریف المبطلین) پاکي بکه نه وه ، وه له پاڅه ی
 زیاده وهی که ران (تاویل الغالین) بیپاریزن ، وه دروی خراپه کارانی
 تزئيف الزائفین) تیدا ئاشکرا بکه ن .

سوننه ته کانی پیغه مبهريش ﷺ به دريژی سه ده کانی پیشوو زور خلته ی
 تیکه ل کراوه ، له (ضيف) و (مکذوب) و (مُفْتَرَى) واته لاواز و
 به ده مه وه نراو هه ل به ستر و هاوشیوه کانی ، نه و شتانه ی که پیشه وایانی
 رابردوومان ، و زانایانی پیشینمان ئاشکرایان کردووه به باشترین شیوه ، و
 ئاشکراترین پوونکردنه وه هر که سیکیش له م پوژانه دا پروانیتته دنیای
 نووسهران و ئاموژګاری کاران ، نه بینیت - ئیلا نه و کاسانه ی نه بیت که خوا
 په حمی پی کردوون - هیچ گرنګۍ یه کیان نه داوه ته نه م بابه ته گرنګه ،
 سه ره پای بهر بلاوی سه رچاوه زانستی یه کان که تایبه تن به دیاری کردنی
 (صحیح) و ئاشکرا کردنی زیاده کراوه کان .

وه له نیازماندا نیه درێژه بدین به باسی ئهم بابته و ئه و شتانهش که بنیات دهنریت له سهري ، له شوینه واری خراپه له سه ر زانست و خه لکیش له گه ل یه کدا ، به لکو ته نها چه ند نموونه یه ک له و فه رمووده زیاد کراوانه باس ده کهین که به شیوه یه کی گه و ره ناسراون له ناو خه لکیدا .

به شیوه یه ک تۆ ناتوانی بخوینیته وه یان گویت له پینموییه ک بی ئیلا وه ئهم فه رمووده (**ضعیف**) انه جیگایه کی بلند ده گرنه وه لی یان - ئه وه زۆر به داخه وه - وه بۆ ئیش پی کردن به و فه رمووده یه ی پیغمه مبه ر ﷺ که ده فه رمووی : " **بَلُّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً** " (٢٢٠) ، وه به و فه رموودیه ی که فه رموویه تی : " **الدِّينُ النَّصِيحَةُ** " (٢٢١) .

به پشتیوانی خوا ده لیین :

ئهو فه رمووده لاوازانیه ی که بڵاوبوونه ته وه له نیوان خه لکیدا به هه موو چینه کانیه وه ، زۆر زۆرن ، به شیوه یه ک فه رمووده (**صحیح**) کانیش باس نا کریت - له گه لی ئه وه ی چه ند زۆریشن - وه وازیش نا هیئن له باسکردنی لاوازه کان ، په حمه تی خوا له ئیمامی (**عبدالله بن المبارك**) بی که فه رموویه تی : ((فه رمووده (**صحیح**) ه کان به سن بۆ ئه وه ی خو خه ریک

(٢٢٠) أخرجه البخاري : (٦ / ٣٦١) رقم : (٣٤٦١) .

(٢٢١) أخرجه مسلم رقم : (٥٥) .

نه کړی به لاوازه کانه وه)) ، با ئه م پيشه وایه سه ر مه شقی ئیمه بی ، و ریگه شمان زانستی (صحیح) ی هه لېژېردراو پوخت کراو بیت .

له و فهرمووده (ضعیف) انه که باسکردنان بلاو بوووته وه ، له نیوان خه لکی له رهمه زاندا :

۱ - ((لو يعلمُ العبادُ ما في رمضانَ لَتَمَنَّتْ أُمِّي أَنْ يَكُونَ رَمَضَانُ السَّنَةَ كُلَّهَا ، إِنَّ الْجَنَّةَ لَتَزِينُ لِرَمَضَانَ مِنْ رَأْسِ الْحَوْلِ ...)) (٢٢٢) هتد .

فه رمووده که ش فه رمووده یه کی دريژه .

هه روه ها له و فهرموودانه :

۲ - ((يا أيها الناس قد أظلكم شهر عظيم ، شهرٌ فيه ليلةٌ خيرٌ من ألف شهر ، جعل الله صيامه فريضة و قيام ليله تطوعاً ، من تقرب فيه بخصلة من الخير

---

(٢٢٢) هذا الحديث رواه ابن حُزَيْمَةَ رقم : (١٨٨٦) ، وابن الجوزي في (كتاب الموضوعات) : (٢ / ١ / ١٨٩) وأبو يعلى في (مُسنده) ، كما في (المطالب العالیه) : (ق ٤٦ / أ. ب / النسخة الخطوطة) من طريق جرير بن أيوب البجلي عن الشعبي عن نافع بن بردة عن أبي مسعود الغفاري .

وهذا حديثٌ موضوعٌ ، آفته جرير بن أيوب ، ترجمه ابن حجر في (لسان الميزان) : (٢ / ١٠١) وقال : (مشهور بالضعف) ثم نقل عن أبي نعيم قوله فيه : (كان يصنع الحديث) وعن البخاري قوله : (منكر الحديث) وعن النسائي : (متروك) !!! وحكم عليه ابن الجوزي بالوضع ، وقال ابن حُزَيْمَةَ بعد أن رواه : (إن صح الخبر ، فإن في القلب من جرير بن أيوب البجلي) .

كان كمن أدى فريضة فيما سواه ... و هو شهر أوله رحمة ، و وسطه مغفرة ، و
آخره عتق من النار ..)) (٢٢٣) هتد .

وه ئهم فه‌رموودیه‌ش فه‌رموودیه‌کی دریژره ، و تهنه‌ها ئه‌و ووتانه‌مان
هیناوه‌ته‌وه که بلاو بووته‌وه .

هه‌روه‌ها له‌و فه‌رموودانه :

٣ - ((صُومُوا تَصْحُوا)) .

ئه‌مه‌ش پارچه‌یه‌که له فه‌رموودیه‌یه‌کی (ضعیف) (٢٢٤) .

(٢٢٣) وهذا الحديث رواه أيضاً ابن خزيمة رقم : (١٨٨٧) ، والمحامي في (أماليه) رقم : (٢٩٣) ، والأصبهاني في (الترغيب) :
(ق/١٧٨) ، ب/النسخة المخطوطة) من طريق علي بن زيد بن جدعان عن سعيد بن المسيب عن سلمان . وهذا إسناد ضعيف
لضعف علي بن زيد ، قال ابن سعد : (فيه ضعف ، و لا يُتَّبَعُ به) ، وقال أحمد بن حنبل : (ليس بالقوي) ، وقال ابن معين :
(ضعيف) ، وقال ابن أبي خيثمة : (ضعيف في كل شيء) ، وقال ابن خزيمة : (لا أحتج به لسوء حفظه) كذا في (تهذيب
التهذيب) : (٧ / ٣٢٢ - ٣٢٣) . وقال ابن خزيمة بعد روايته له : (إنَّ صحَّ الخبر) وقال ابن حجر في (الأطراف) : (و
مدارُه على علي بن زيد بن جدعان ، وهو ضعيف) ، كما نقله عنه السيوطي في (جمع الجوامع) رقم : (٣٣١٤) . ترتيبه) . ونقل
ابن ابي حاتم عن أبيه في (علل الحديث) : (١ / ٢٤٩) : (حديث منكر) .

❖ وسقطت (إنَّ) من بعض المراجع ، ك (الترغيب و التهيب) : (٢ / ٩٥) و غيره ! فأفسد سقوطها المعنى !!
واغترَّ بها بعض المتعلمين !!!

(٢٢٤) وهو قطعة من حديث ابن عدي في (الكامل) : (٧ / ٢٥٢١) من طريق نَحْشَل بن سعيد ، عن الضحاك ، عن ابن
عباس . ونَحْشَل متروك كان يكذب ، والضحاك لم يسمع من ابن عباس .

وه دوا فه‌رمووده‌یش :

٤ ـ " مَنْ أَفْطَرَ يَوْمًا مِنْ رَمْضَانَ مِنْ غَيْرِ عَذْرِ وَلَا مَرَضٍ لَمْ يَقْضِهِ صَوْمُ الدَّهْرِ وَإِنْ صَامَهُ " (٢٢٥) .

وه پاشان ئەم چوار فه‌رمووده‌یه که زانایان به (**ضعیف**) یان داناووه ، و پی‌ش‌ه‌وایان به پوچه‌لیان زانیون ، له گه‌ل ئەوه‌ش دا ده‌یان بی‌سین و ده‌یان

والطبرانی في (الأوسط) : (١ / ق ، ٦٩ / أ - مجمع البحرين) ، وأبو نعيم (في الطب النبوي) . كما في (تحريج الاحياء) : (٣ / ٨٧) . وابن الجني (جزءه) في (شرح الاحياء) : (٧ / ٤٠١) . من طريق محمد بن سليمان بن أبي داود ، عن زهير بن محمد ، عن سهيل بن أبي صالح ، عن أبي هريرة .

وسنده (ضعیف) ، قال أبوبكر الأثرم : (سمعت أحمد . وذكر رواية الشاميين عن زهير بن محمد . قال : يروون عنه أحاديث مناكير هؤلاء) ، وقال أبو حاتم : (في حفظهش سوء ، وكان حديثه بالشام أنكر من حديثه بالعراق لسوء حفظهش) ، وقال العجلي : (وهذه الأحاديث التي يرويها أهل الشام عنه ليست تعجبي) كذا في (تهذيب الكمال) : (٩ / ٤١٧) . قلت : ومحمد بن سليمان شامي مُترجم في (تاريخ دمشق) : (١٥ / ق ٣٨٦ - النسخة المخطوطة) فربوایتە عن زهير . كما نص الأئمة . منكراً ، وهذا الحديث منها !!!

(٢٢٥) وهذا حديثٌ علَّقَهُ البخاريُّ في (صحيحه) : (٤ / ١٦٠ . فتح الباري) دون إسناد .

وقد وصلهُ ابنُ حُرَيمَةَ في (صحيحه) رقم : (١٩٨٧) ، و الترمذي رقم : (٧٢٣) ، و أبو داود رقم : (٢٣٩٧) ، وابن ماجه رقم : (١٦٧٢) ، والنسائي في (الكبرى) كما في (تحفة الأشراف) : (١٠ / ٣٧٣) ، والبيهقي : (٤ / ٢٢٨) ، وابن حجر في (تغليق التعليق) : (٣ / ١٧٠) من طريق أبي المطوس ، عن أبيه ، عن أبي هريرة .

وقال ابن حجر في (فتح الباري) : (٤ / ١٦١) : (واُخْتَلِفَ فيه على حبيب بن أبي ثابت اختلافاً كثيراً ، فحصلت فيه ثلاث علل : الإضطراب ، والجهل بحال أبي المطوس ، والشك في سماع أبيه من أبي هريرة) . وقال ابن حُرَيمَةَ بعد روايته : (إنَّ صح الخبر ، فإني لا أعرف المطوس ولا أباه) ، فالحديث ضعيفٌ أيضاً .

خوینینه وه له هه موو پوژیک له پوژه کانی مانگی رهمه زانی پیروژ به تایبه تی و جگه له ویش به گشتی .

شاراوهش نیه که هه ندیک له م فهرموودانه واتای راست ده گرنه خویان ، که له شهرع دا هاتوو له قورئاندا بیټ یان له سوننه ت دا ، به لام ئه مه به ته نها نابیتته هوکاریک بو ئه وه ی ووته یه ک بدریتته پال پیغه مبه ر ﷺ که نه یفه رموو ه ، وه به تایبه ت - شوکر بو خوا - ته نها ئه م ئوممه ته یه له نیوان ئوممه تانی تر دا خوی پاک و بی گهر د تایبه تی کردوو به (الإسناد) ، که به هو یه وه فه رموو ده ی وه رگی راو (مقبول) له زیاد کراو (المدخول) ده ناسریتته وه ، وه (صحیح) و (قبیح) یش له یه ک جیا ده کریته وه ، ئه م زانسته ش زانستیکی زوړ وردکاره ، وه پاستی فه رموو ه ئه و که سه ی که ناوی ناوه به : [منطق المنقول ، ومیزان تصحیح الإخبار] .

کوئای

خوای په‌روه‌ردگار باشت‌ترین کوئای مان به قسمت بکات ، برای په‌روش
بو گوئی‌رایه‌لی په‌روه‌ردگاری زیندووی به توانا ، ئه‌مه‌یه ﴿ چونیتی پوژووی
پیغمبه‌ر ﷺ ﴾ له پیش ده‌ستت ، وه پینموویه‌کانی له پوژووی رهمه‌زانداندا
لات شاراوه‌ نیه ، جا پیش‌برکی بکه بو ده‌روازه‌کانی چاکه و گوئی‌رایه‌ل به ،
وه رای گه‌یه‌نه ئه‌وه‌ی که خوای په‌روه‌ردگار پی‌ی به‌خشیوی له تیگه‌یشتن
بو ئه‌وه‌ی گواناه بار نه‌بیت .

و سبحانک اللهم و بحمدک

أشهد أنَّ لا إله إلا الله أستغفرک و أتوب إليك

نوسینی :

فی‌رخوازان‌ی زانستی پیغمبه‌رایه‌تی

الشیخ سلیم الهلالي والشیخ علي الحلبي

٢٥ ی / رهمه‌زانی خیر / ١٤٠٣ ک